

LAIŠKAS REDAKTORIUI

IRENA VAIŠVILAITĖ

Jau senokai ruošiuosi rašyti, net kelis kartus buvau pradėjusi, bet vis sustabdydavo "vidinis cenzorius": vos išsigaus eilinis lietuvis į Europą, o jau skuba dalytis savo samprotavimais, receptais ir išvadomis. Tiesą sakant, tokios išvados pirmosiomis dienomis piršte peršasi...

Vakar buvau kultūriniam-teologiniam pokalbyje "Europa. Kokia jos ateitis?" Klausiausi protingų vyrų kalbų popiežiniame Šv. Grigaliaus universitete ir nežmoniškai blerbiančių malūnsparnių, kurie suko ratus virš Romos centro, saugodami čia susibėgusias besivienijančios Europos "galvas". Klausiausi ir galvojau apie daugybę dalykų, nedavusių ir neduodančių ramybės, kiek pamenu, ne man vienai. Galvojau ir klausiausi, kaip buvo kalbama apie Europą - mūsų išsvajotą, prakeiktą, trokštamą, sapnuojamą ir kritikuojamą.

Teologai kalbėjo, kad Europa, kuri taip sklandžiai vienijasi pastaraisiais metais ir taip susierzina, kai atsiranda visokių trikdžių (daugiausia, žinoma, iš mūsų pašalio), taigi toji Europa ko gero bus praradusi savo identitetą. Mintis nenuauja, dažniausiai girdima katalikiškoje aplinkoje. Bene nuosekliausiai ją plėtoja popiežius Jonas Paulius II, kalbėdamas apie naują Senojo pasaulio evangelizaciją. (Pastarasis Vyskupų sinodas vyko man jau būnant Italijoje, tad nežinau, kokį atgarsį jo dokumentai turėjo Lietuvoje; jau patyriau, kad daug kas pas mus skamba truputį, o kartais ir gerokai kitaip. Čia, Italijoje, Sinodo mintys daug kam pasirodė ekstravagantiškos, nors šiaip jau "plačiosios liaudies masės" tomis problemomis mažai domisi - beje, kaip ir dauguma intelektualų.)

Katalikybė Italijoje "nemadinga", kaip nemadinga ir moderni krikščioniška kultūra. Nors susitikimą rengusi teologų grupė gana plačiai jį reklamavo, nors jame dalyvavo tikrai įdomios asmenybės, klausytojų susirinko nedaug. Krito į akis, kad daugumą sudarė neeuropiečiai, o Europai atstovavo lenkai, slovakai, pora vokiečių... Beveik visi dalyviai - popiežinių universitetų studentai, taigi, šiuose kraštuose įteisintais terminais kalbant - "katalikai profesionalai": kunigai, vienuoliai, darbui Bažnyčioje besiruošiantys pasauliečiai. Patys dalyviai pripažino: nors jų grupė "Teologija ir dialogas" įsikūrė prieš šešetą metų ir visą tą laiką buvo veikli (Italijoje, ypač Romoje, tai gana reta), jos balsas nėra toli girdimas. Labai jau nepragmatiškos ir perdaug tolimos kasdienės problemoms jų idėjos.

Klausydamasi pirmojo kalbėtojo - Laterano universiteto dėstytojo Piero Coda, sakiusio, kad Europa niekada nebuvo tik geopolitinis dydis, prisiminiau, žinoma, Česlovo Milošo ir Milano Kunderos mintis, kurioms bus jau trys dešimtys metų. Ko gero Europos idėja ir jos tikroji esmė buvo suvokiama giliau ir visuotiniau tuose kraštuose, apie kurių buvimą "senoji" Europa linkusi pamiršti, o tiesą sakant, niekada jais per daug ir nesidomėjo.

Nors ne, tai netiesa. "Propaganda Fide" archyve varčiau septyniolikto šimtmečio raštus apie basųjų karmelitų misijas mūsų žemėse. Saujelė tėvų per Krokuvą ir Vilnių užsimojo pasiekti Maskvą ir Persiją. Nuoširdūs vienuolių pasakojimai apie kelionės sunkumus, kylančius dėl klimato ir kultūros skirtumų, niekur neišviršta irzlumu. Atrodo, jie greit susikalbėdavo su įvairių tikybų Lietuvos gyventojais, norėdami padėti rasti kelią į tikrąjį tikėjimą ir šitaip palengvinti jų gyvenimą, kurio sunkumais noriai dalijosi. Tokią pat artimo meilę, neribojamą nei kalbos, nei tautybės, nei kitoniškų papročių, gali pajusti ir jėzuitų "Lettere annue", pasakojančiose apie sielovadą apleistose Lietuvos parapijose. Iš tų laišku aiškėja, kad vos atvykę į Lietuvą, jėzuitai ėmė mokytis lietuvių kalbos ir ieškojo būdų paruošti kuo daugiau lietuviškai (bet ir gudiškai, latviškai, estiškai) mokančių kunigų; mat nedaug kam iki jų rūpėjo prabilti į kaimietį vienintele jam suprantama kalba. Krikščioniškąjį atsinaujinimą anuo metu išgyvenanti Europa dosniai dalijosi gyvu ir gaiviu savo tikėjimu, bet drauge jau buvo išmokusi pažinti ir pripažinti kitokią kultūrą. Septyniolikto šimtmečio misionieriai stengėsi pritaipyti, įteikti į katekizuojamą aplinką ir prašnekti apie Kristų tos aplinkos kalba.

Dėl tokios inkultūrizacijos mes ne tik daug žinome apie senuosius mūsų tikėjimus, bet ir turime tokią "lietuvišką" krikščionybės formą, kurioje gerb. Algirdas Patackas gali įžiūrėti natūralų senosios lietuvių kultūros palankumą krikščionybei - ne taip, kaip pvz. slavų kraštuose. Negalėčiau kategoriškai prieštarauti tokiai nuomonai, pačios medžiagos gerai neišmanydama, bet kaip istorikė, norėčiau pastebėti, kad slavų tautos buvo katekizuojamos tada, kai krikščionybė labai kategoriškai oponavo pagonybei; šiuo požiūriu slavų krikščionybė faktiškai nesiskyrė nuo frankų ar germanų krikščionybės. Į Lietuvą "antroji", tikroji katalikiškosios Reformos katekizacija atėjo, būdama lankstesnė ir gilesnė. Neturėtume pamiršti, kad ir Europa tuo metu buvo "rekatekizuojama" ir kad jėzuitų misionierių laišškai apie valstiečių pagonybę, rašyti pvz. iš Normandijos, nedaug kuo skyrėsi nuo jų reliacijų iš Lietuvos. Gal tik senųjų dievybių vardų ten neberasime, bet stambeldybės praktikos aprašymų tikrai apstu. Kur beatsidurtų naujieji misionieriai - Pietų Amerikoje, Kinijoje ar Lietuvoje, - visur jie pirmiausia stengėsi suprasti tą "kitą", stovintį priešais juos, perprasti jo mąstymą ir būdą, jo kalba byloti apie tiesą. Taigi, kaip sakiau, nesiginčydamas su Algirdu Patacku, vis dėlto klausiu savęs: ką mes matome tame reiškinyje, kurį laikome senąja lietuvių kultūra? Jos

natūralų kilnumą ar krikščionybės spindesį, nesunaikinusi tos kultūros, bet sutaurinusi ją iš vidaus? Juo labiau susiduriu su tomis problemomis, juo labiau manau, kad tokiu saldžiu ilgėsiu dabar mums atsišaukianti senoji lietuvių kaimo kultūra yra daug giliau krikščioniška, nei mums dažnai atrodo. Manau, kad Lietuvos kaimo kultūros neįmanoma atskirti nuo krikščionybės ir kad greičiausiai bergždžios yra mūsų pastangos įžvelgti tikrąjį pagoniškos Lietuvos veidą. Gal ir ačiū Dievui, kad bergždžios...

Grįžtant prie kalbos apie Europą - dar vienas prisiminimas. Gyvendama gilioje Italijos provincijoje (tokiuose itališkuose Alsédžiuose ar Dauguose - 6000 gyventojų turinčioje Urbanijoje), daugelį kartų galėjau konstatuoti: to miestelio ir apylinkių gyventojai susikalbėtų su mano seneliu ar jo kaimynais be jokio vertėjo. Tas pats gyvenimo ritmas, tie patys įpročiai, tie patys šventi paveikslai kambary. O svarbiausia - tas pats santūrus, ne per daug atlapaširdis, bet gilus žmoniškumas arba, tiksliau ir sausiau kalbant, ta pati vertybių sistema, kurioje individualizmą ir valstietišką savų interesų paisymą atsveria aiškus principas: "nedaryk kitam to, ko nenori, kad tau darytų". Žodžiu, įbuitinta, kiek rutiniška savo kasdienybe krikščioniška kaimo kultūra - aiškiai bendra, nepaisant kalbos, istorijos, temperamento ir antropologinio tipo skirtumų.

Taigi, dar kartą grįžtant prie Europos, tokios mintys atėjo man į galvą, klausantis Piero Coda svarstymų: Europa nėra geografinis dydis, jos pagrindą sudaro krikščioniška kultūra, būtent, krikščionių tikėjimas, graikų filosofinė tradicija ir romėnų teisė. Todėl ir Europos krizė - pirmiausia krikščionybės Europoje krizė, ir įveikti šią krizę toli gražu nebus lengva, nes išeities negali rasti ekonomistai ar politikai. Europos krikščionys išeitį mato tik Bažnyčios atsinaujinime, gyvo tikėjimo atgaivinime, ir čia jų problemos ne mažesnės negu mūsų. Mes gyvenome materialistinės ideologijos gožiami, jie - ne mažiau veiksmingos materialistinės praktikos sąlygomis.

Šiuo metu čia gana stiprus ir gyvas neokatechumenų - grįžtančių į Bažnyčią buvusių "šiaudinių" krikščionių judėjimas. Teko susidurti su keletu tokių pasauliečių, metusių savo profesijas ir, kaip jie patys sako, atsivertusių, nūnai pagal savo sugebėjimus apaštalaujančių, besiburiančių į grupes, bandančių padėti skurstantiems, imigrantams (jų vis gausėja, ir Italija ginasi gana drastiškais, bet neefektyviais metodais), narkomanams ir šiaip gyvenimo prasmės neberandantiems žmonėms. Jų atvirumas ir atsidavimas žadina tikrą pagarbą, nors daugeliui savo tėvynainių tai pasigailėjimo verti keistuoliai, bandantys pakeisti nepakeičiamą tvarką.

Tad krikščionio ir pasaulio santykis tikrai išlieka toks pat visais laikais. Istorinio progreso čia tikrai nematyti...

Roma, 1990 m. gruodis.

Juana Vaisvilaitė

KĄ REIŠKIA IŠGANYMAS

ČESLOVAS KAVALIAUSKAS

Žinoma, nusidėjėlis turi atgailoti. Tačiau kodėl? Tiesiog todėl, kad kitaip jis nesuvoktų ką padaręs. Atgailos akimirka yra atgimimo akimirka. Dar daugiau, tai priemonė savo praeičiai pakeisti. Graikams atrodė, jog tai neįmanoma. Viename jų trumpučių aforizmų tvirtinama: "Net ir dievai negali pakeisti praeities". Kristus parodė, kad tai gali paprasčiausiai nusidėjėlis.

Oscar Wilde. *De profundis*.

Oscaras Wildeas - nepaprastas rašytojas ir nepaprastas žmogus. Jis mus ne tik domina kaip rašytojas ar mąstytojas, bet drauge stebina kaip krikščionybės eksponentas, kaip krikščionybės ir moralės kritikas, gyvenimo pabaigoje atradęs Jėzų - Gelbėtoją.

Wildeas itin gerai pažino antikinę kultūrą bei meną. 1878 m. su pasižymėjimu užbaigęs studijas Oksforde, spėjo pagarsėti kaip poetas, kuriam būdingas subtilumas ir moraliniai akcentai. Tai buvo tikras meno aristokratas, suformulavęs meno amžinybės koncepciją. Jis tapo įžymus Amerikoje, kur perskaitė daugybę paskaitų apie meną ir užsitarnavo *enfant terrible* vardą. 1884 m. Oscaras vedė turtingo Dublino valdininko dukterį ir įsikūrė prašmatnioje Londono dalyje. Jo šlovė nuolat augo. Labai išgarsėjo savo egzotiškais ir spalvingomis pasakomis, o romanai "Doriano Grėjaus portretas" ilgą laiką buvo aštrių diskusijų objektas.

Deja, 1895 m. tarsi bombos sprogdimas nuaidi teismo procesas, kuriame garsus rašytojas pasmerkiamas kalėti už homoseksualizmą. Be to, netrukus jis paskelbiamas bankrutavęs. Ant jo galvos liejasi ir prakeikimai, ir patyčios. Vėliau jis pats papasakos, kokia skaudi buvo minios reakcija, kai jis, aprenktas dryžuotais rūbais, stotyje laukė traukinio, vežančio jį kalėjimą. Sužinojus, kas jis, smalsių žiopių pasismaginimui nebuvo galo: "Visą pusvalandį pilkame lapkričio lietuje aš stovėjau, apgultas besityčiojančios minios". Įžymybė tapo visuomenės atplaiša, sukompromituotu žmogumi, elgeta. Viskas buvo gėdingai baigta. Žmona bematant gavo skrybas...

ČESLOVAS KAVALIAUSKAS (g. 1923) - teologas, religinės literatūros vertėjas. Baigęs Kauno teologijos fakultetą (1946), kunigavo įvairiose Kaišiadorių vyskupijos parapijose, kalėjo sovietiniame lageryje, šiuo metu - Jėzno parapijos altaristas (nuo 1990).

1967-1970 m. iš graikų kalbos išvertė Naująjį Testamentą, parašė

Po dvejų metų Wildeas išėjo laisvėn. Bet tai jau buvo kitas žmogus. Anglijoje jam neliko vietos, be to, jis dabar buvo vargšas. Draugų padedamas, jis apsilanko Italijoje, Šveicarijoje bei Prancūzijoje. Pagaliau mirties išvakarėse Paryžiuje 1900 m. lapkričio 29 d. Wildeas priima katalikybę, o kitą dieną miršta vargingame *Hotel d'Alsace*. Mirties priežastis - užleistasis sifilis. Vienu žodžiu, tai buvo visais atžvilgiais sukompromituotas žmogus.

Po penkerių metų pasirodo stebinanti Wildeo išpažinties knyga, parašyta kalėjime. Jos pavadinimas - "De profundis". Tai pažinimo, atgailos ir išpažinties laiškas, juose - Wildeo atsivertimo istorija. Paašikėjo, kad Redingo kalėjime jis buvo gavęs graikišką Naująjį Testamentą. Jis atrado Išganytoją! Jam atsivėrė krikščionybės pastoralinis rytmetis - kupinas poezijos ir šventumo. Jis buvo išgelbėtas.

Štai kaip atrodė lemiamas momentas: "Manyje susikaupė daug užsispyrimo ir daug prigimties maištingumo, kadangi pasaulyje nepalikau nieko, išskyrus viena. Aš praradau savo vardą, padėtį, laisvę ir turtą. Aš tapau kaliniu ir elgeta. Tačiau man dar buvo likę vaikai. Ir staiga įstatymo vardu jie buvo iš manęs atimti. Smūgis buvo toks gniuždantis, kad man nebeliko nieko kita, kaip pulti ant kelių ir tarti: "Vaiko kūnas yra tartum Viešpaties kūnas. Aš nevertas nei vieno, nei kito". Man atrodė, kad tai mane ir išgelbėjo. Aš supratau, jog belieka priimti visa, kaip yra. Ir tuomet - kad ir kaip atrodytų keista - aš pasijutau laimingas. Tada atsivėrė mano siela, kurią aš radau savo gelmėje. Kaip dažnai būdavau jai priešas, o dabar radau ją laukiančią manęs tarsi bičiulio. Kai

jam įvadą ir komentarus (išsp. 1972, II leid. - 1988, trissyk persp. išėivijoje). Buvo vienas "II Vatikano Susirinkimo nutarimų" (išsp. 1968) redaktorių ir vertėjų. Yra išvertęs Senojo Testamento istorines knygas, Euzebijaus "Bažnyčios istoriją", kt. patristikos veikalų. Nemaža rašo aktualiais teologijos klausimais, domisi šiuolaikinių gamtos mokslų filosofinėmis problemomis.

žmogus susitinka su savo siela, jis tampa paprastas kaip vaikas, ir kaip tik šito reikalavo iš mūsų Kristus”¹.

Wildeas su nusizeminimu priėmė ir pasmerkimą, ir panieką. Jis suvokė savo kaltę. Ir suprato, kad joks žmogus nevertas Dievo meilės, bet jam taip pat paaiškėjo, “kad amžinoji meilė skirta tam, kas jos amžinai nevertas”. Tai buvo išgelbėjimo valanda, ir jis laisvu noru priėmė bausmę. “Meilė - sakramentas, kurį reikia priimti klūpant, ir *Domine, non sum dignus* turėtų būti priimančiųjų lūpose bei širdyje.”

Iki atsivertimo rašytojas ne sykį šaipėsi iš krikščioniškosios moralės, tačiau dabar jam prieš akis iškilo evangelinės didžiosios nusidėjėlės figūra. Jis rašė: “Jėzaus moralė - išvien simpatija žmogui. Tokia ji ir turėtų būti. Jeigu Jėzus tebūtų pasakęs: *Jai atleidžiama daugybė jos nuodėmių, nes ji labai pamilo*, - jau vien dėl to būtų verta numirti”.

Evangelijų Gelbėtojas! Štai kas kalėjimo prieblandoje ir tvaikė užgimė Wildeo sieloje. “Doriano Grėjaus portreto” antimoralistas suvokė skirtumą tarp Jėzaus ir visų biurokratinių sistemų: “Kristus nepakentė nuobodžių negyvų mechaninių sistemų, kurios žmones paverčia daiktais, visus suvienodindamos, tarsi kitas nebūtų tik dar vienas pasaulyje. Jam nebuvo taisyklių, jam egzistavo tik išimtis”.

Dabar suprantama, kodėl Wildeas panorėjo mirti kaip katalikas. Jis iš tiesų buvo atradęs Gelbėtoją, kuris pasirodė lygiai toks, kokio ilgėjosi pavargusi siela.

Išgelbėjimas - tai centrinis įvykis Krikščionybėje. Tai absoliuti tikėjimo pradžia, tai atskaitos taškas. Ir visų svarbiausia - Kristus suteikė nusidėjėliui *absoliučios rehabilitacijos* galimybę. Kaip keista! Krikščionybės klasikas Tomas Akvinietis ryžtingai skelbia, kad praeities pakeisti negali net Dievas²! Betgi Išgelbėjimas - tai gerasis piktadarys, tapęs pirmuoju oficialiai paskelbtu šventuoju! Tai itin gerai suvokė Wildeas: “Graikams atrodė, jog tai neįmanoma [...]: “Net ir dievai negali pakeisti praeities”. Kristus parodė, kad tai gali paprasčiausias nusidėjėlis”. Jis netgi tvirtino: “Pasaulis visuomet mylėjo šventąjį kaip artimiausią Dievo tobulumo galimybę. O Kristus kažkokio dieviško instinkto dėka, rodė, visuomet mylėjo nusidėjėlį kaip artimiausią žmogaus tobulumo galimybę”.

Pastaroji mintis itin gili. Išgelbėjimo paslaptis dažnai

gali prasidėti nuo nusikaltimo. Šia prasme Augustinas sušuko: *O felix culpa!* Wildeo atveju galima pasakyti, kad jo išganymas prasidėjo nuo totalinio žlugimo, totalinio atmetimo Dievo akivaizdoje. Čia būtina pastebėti ir analogiją su Jėzaus išgyvenimais ant kryžiaus. Juk kabodamas ant kryžiaus, jis mistiniu būdu identifikavosi su nusidėjėliais, vardan jų pats tapo prakeikimu.

Taip tvirtina apaštalas Paulius Laiške galatams. Ir prisiminkime Jėzaus siaubą, kai prieš pat mirtį jis išgyveno Dievo apleidimą. “Dievo apleidimas! *Mano Dieve, mano Dieve, kodėl mane apleidai?* Šis Dievas ir Tėvas, su kuriuo jis iki pabaigos buvo save sutapatinęs, nepanoro pačioje pabaigoje su juo susitapatinti. Atrodytų tarsi viskas buvo veltui. Ir jis, apskelbęs viso pasaulio akivaizdoje Dievo, savojo Tėvo, artumą bei atėjimą, dabar miršta absoliučiai Dievo atmetas ir šitaip prieš pasaulį pasirodo kaip bedievis: paties Dievo pasmerktasis, visiems laikams išbrauktasis”³.

Aišku, kad tik šis Jėzus ir kaip tik todėl, kad buvo išgyvenęs totalinį Tėvo apleidimą, galėjo suteikti visiems žuvusiems absoliučią rehabilitaciją. Juk jis ant savo pečių paėmė mūsų našta! “Jėzus dievobaimingų žmonių papiktinimui solidarizavosi su visais vargdieniais, beturčiais, eretikais ir schizmatikais, nedorovingaisiais, su politiškai sukompromituotais, su išmestaisiais iš bendruomenės bei pamestaisiais, su silpnavaliais, su moterimis ir vaikais, ir apskritai su paprasta liaudimi. Po to jis neregėtai viršijo viską, ko buvo pareikalavę didieji pranašai atsivertimo ir naujo gyvenimo sukūrimo vardan. Jis netgi išdrįso - to joks pranašas nebūtų išdrįšęs - vietoj juridinių nuobaudų skelbti Dievo atleidimą - ir visiškai neatlyginamai. Jis tai darydavo asmeniškai, gatvės vidury, gyvenimo sraute, idant palengvintų atsivertimą ir atleidimą”⁴.

Visa tai - tik komentaras Pauliaus tekstui: *Kristus mus atpirko iš įstatymo prakeikimo, tapdamas už mus prakeikimu, nes parašyta: Prakeiktas kiekvienas, kuris kybo ant medžio (Gal 3, 13)*. Siaubingi žodžiai! Istorija mums primena, kad žydai šiaip jau nepraktikuodavo nukryžiuojimo, tačiau atvirą Dievo neigėją ir piktžodžiautoją, užsivaidė akmenimis, kartais iš tiesų “pakabindavo ant medžio”, idant visiems būtų rūstus išpėjimas. Jėzaus atveju žydai pasinaudojo romėnų teise ir Romos marionete.

guod praeterita non fuerint”.

³Küing H. *Ewiges Leben?* - München, 1982. - S.126.

⁴*Ibid.*, S.124.

¹Oscar Wilde citatos iš: *The Portable Oscar Wilde*. - New York, 1978. - P. 537 sq.

²Pig. *Summa Theologiae*, I, q. 25, a. 4: “Utrum Deus possit facere,

Galimas dalykas, kad Wildeas šitokio praeikimo prasme galėjo save identifikuoti su Nukryžiuotuoju.

JĖZAUS MIRTIES PRASMĖ

Kalbant apie Jėzaus auką, būtina atsiminti, kad jis gyveno žydams būdingoje religinėje atmosferoje, kurioje vyravo mintis apie Dievą-Gelbėtoją. Pirmiausia žydai ir minėdavo bei mokydavo savo vaikus, kad Jahvė visuomet solidarizavosi su savo tauta ir realiai įrodė savo solidarumą, išvesdamas žydus iš Egipto nelaisvės. *Šią dieną [Pascha] privalote kas metai minėti. Ją švėskite amžiais kartų kartomis, kaip iškilmę Viešpaties garbei (Iš 12, 14)*. Taigi, egzodas buvo viena esminių žydų tikėjimo struktūrų, kuri galėjo reikšti Jahvės išgelbėjimą kaip išlaisvinimą⁵.

Kitas žemiškojo Jėzaus įkvėpimo šaltinis visuomet buvo didieji pranašai ir ypač Izaijas. Užtat suprantama, kodėl po Jėzaus prisikėlimo jo mirtis Bažnyčioje buvo suvokiama kaip *permaldavimo auka už mūsų nuodėmes*. Kokie motyvai skatino ankstyvuosius krikščionis tokia prasme aiškinti tragišką Jėzaus gyvenimo užbaigą? Tai anaipol ne retorinis klausimas, bet akcentas, verčiantis susimąstyti. Kodėl toji pabaiga buvo anaipol ne pabaiga, o naujos tikrovės pradžia? Kodėl pasimetę ir apvilti mokiniai susirenka bendrijon, kurios uždavinys - užkariauti pasaulį? Iš kur ta stebėtina metamorfozė? Kaipgi galėjo visiškai neseniai pasimetę bailiai netikėtai susirinkti pačioje viešiausioje šventyklos aikštėje, idant skelbtų Nukryžiuotojo prisikėlimą ir visų išgelbėjimą jo kraujo kaina?

Visi šie klausimai, turint prieš akis ankstyvosios Bažnyčios istoriją, turi būti paaiškinti tiek įvykių struktūrų, tiek jų poveikio prasme. Juk Vakarų pasaulyje Bažnyčia netrukus pasirodė istorijos centre. Taip pat būtina išsiaiškinti, koku būdu Jėzus išryškėjo kaip Gelbėtojas ir visų tautų Teisėjas. Pirmiausia: ką gi reiškia "Gelbėtojas"?

Žydiškoji krikščionių bendruomenė suprato Jėzų, kaip "Dievo tarną", kurio kančiomis ir žaizdomis mes tapome išgydyti. Bažnytinė bendruomenė labai anksti identifikavo Jėzų su "Dievo tarnu": *Nebuvo jame išvaizdumo ir grožio, kad mes į jį būtume žvelgę. [...] Jis buvo paniekintas, žmoniu atstumtas, skausmų vyras, pažįstantis kančią. [...] Tačiau jis gi mūsų negales nešė ir mūsų*

skausmus ant savęs užsikrovė. O mes galvojome, kad jis paženklintas, Dievo prispaustas ir jo palaužtas. Jis buvo perdurtas dėl mūsų piktadarybių, jis buvo sumuštas dėl mūsų nusižengimų. Bausmė ant jo krito mūsų išganymui, ir jo žaizdomis mes išgydyti. Visi mes lyg avys buvome paklydę. [...] Bet Viešpats jam leido sau prisūmti visų mūsų kaltę. Jis buvo kankinamas, bet noriai pakluso, burnos nepravėrė. [...] jis davė mirčiai savo gyvybę ir buvo priskirtas prie nusikaltėlių. [...] jis nešė daugelio nuodėmes ir užsistojo už nusikaltėlius (Iz 53, 2-12).

Šios kenčiančio Dievo tarno giesmės mintys regimos seniausiuose Bažnyčios tikėjimo išpažinimuose: *Pirmiausia aš jums perdaviau, ką esu gavęs, būtent: Kristus numirė už mūsų nuodėmes, kaip skelbė Raštai; jis buvo palaidotas ir buvo prikeltas trečiąją dieną, kaip skelbė Raštai... (I Kor 15, 3-4)*. Taigi, praslinkus šiek tiek daugiau nei dvidešimt metų nuo Jėzaus prisikėlimo, ankstyvoji Bažnyčia aiškiai kalba apie pranašų vaidmenį. Pagrindinė liturgijos mintis anuo metu taip pat skelbė: *Tai yra mano kūnas, kuris už jus duodamas (I Kor 11, 24)*. O seniausioji evangelija mini tokius Viešpaties žodžius: *Juk ir Žmogaus Sūnus atėjo ne kad jam tarnautų, bet pats tarnauti ir savo gyvybės atiduoti kaip išpirkos už daugelį (Mk 10, 45)*. Turėdami prieš akis Jėzaus žodžių kontekstą bei veiklos tikslumą, lengvai galėsime at mesti naujovišką kritiką, kuri drįsta abejoti, ar Jėzus išvis supratęs savo kančios prasmę... Juk eschatologinis Jėzaus mirties suvokimas, apie kurį kalba visos evangelijos ir Paulius, savaimė reiškia ir Išganymo uždavinį, kuriam įvykdyti buvo paskirtas visas Jėzaus gyvenimas. Eschatologija - esminis ano laikotarpio religinio mąstymo horizontas, būdingas ir Jonui Krikštytojui, ir Jėzui⁶.

Iš tokio Jėzaus gyvenimo tikslingumo kyla ir Jėzaus kaip "tarnaujančio kitiems" (taigi tarno) vaizdas. Jis pats nuolat kalba nusidėjėliams ir kitokioms visuomenės atplaišoms, kad atėjęs jų gelbėti nuo besiantinančios rūstybės - Paskutinio teismo dienos. Per savo tarnystę - gelbėti, kas pražuvę - jis netgi susilaukdavo priešų (plg. Mk 2, 1-17). Juk fariziejai piktindavosi: *Kodėl jis valgo su muitininkais ir nusidėjėliais?* Tačiau Jėzus, nepaisydamas priekaištų, liks ištikimas savo devizui: *Ne sveikiems reikia gydytojo, bet ligoniams!*

Toks tarnavimas Dievo Karalystės labai reikalavo radikalumo ir pasišventimo iki pat mirties: *Jei kas nori eiti paskui mane, teišsižada pats savęs, teima savo kryžių ir*

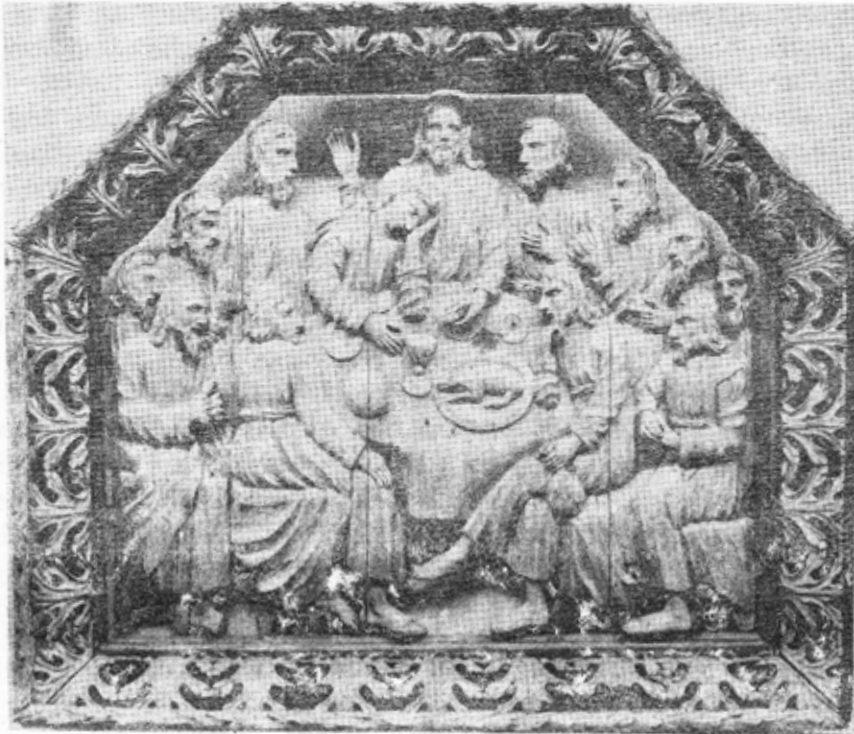
⁵Plg. Concilium: Exodus a lasting Paradigm. - Edinburgh, 1987. - February. - P.13sq.

⁶Plg. Blank J. *Der Jesus des Evangeliums*. - München, 1981. - S. 159.

teseka manimi (Mk 8,34). Taigi, Jėzus tiek gyvenime, tiek mirtyje pasirodė esąs žmogus-funkcija, žmogus kitų labui, kitiems. "Šis būvis *kitų labui* atskleidžia jo giliausią esybę, nes jis yra asmeniu tapusi Dievo meilė žmonėms"⁷.

Besikartojantis tarnavimo kitiems motyvas labai sustiprino Bažnyčios skelbimą: *Mokydamas savo mokinius, jis tvirtino: "Žmogaus Sūnus bus atiduotas į žmonių rankas, ir jie nužudys jį, bet nužudytas jis po trijų dienų prisikels"*

Dauguma teologų sutaria, kad Jėzaus kančios istorija tikrai privalo būti suvokiama kaip Senojo Testamento pažadų ir pranašavimų išsipildymas. Jėzaus kryžius - iš tiesų Dievo numatytas įvykis, kuriame už mūsų nuodėmes buvo pralietas išganyimo kraujas. Apaštalas Paulius laiškuose pabrėžia Dievo įstatymą bei teisingumą. Jėzaus kryžiuje buvo atstatytas Dievo teisingumas, o Kristus pasirodė kaip Senojo Įstatymo tikslas⁸.

Anonimas. Paskutinė vakarienė. Stelmužės bažnyčios altoriaus reljefas. XVIII a.pr., Lietuva. Medis. 119x99 cm. Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus; prieš tai - Bažnytinio meno muziejus. Henriko Gaičevskio reprodukcija.

(Mk 9,31). Tokio Gelbėtojo laukė suvargę žmonės. "Išpirkos už daugelį kaina" buvo gerai suprantama eschatologinio laukimo atmosferoje (plg. Mk 11,18). Pagaliau Paskutinės vakarienės aprašymas sustiprina evangelinę dominantę: Jėzus numato netolimą mirtį (plg. Mk 14,18-25). Svarbu pabrėžti, kad evangelijos nieko negražina - nei mokinių aklumo, nei žemiško supratimo apie Mesiją, nei jų bailumo. Jų pabėgimas, suimant Jėzų, rodo, kad jų suprantamas Mesijas anaip tol nesutapo su Jėzaus misija. O Jėzaus mirtis susieta su jo uždaviniu tarnauti kitiems. Pasak Jono, mirdamas Jėzus ištaria: *Atlikta!*

LAIŠKO FILIPIEČIAMS TEKSTAS

Susipažinkime su tekstu, kuriame ankstyvoji Bažnyčia norėjo atskleisti taip sakant vidinį Jėzaus pasaulį Išgelbėjimo požiūriu. Žmonės regėjo nukryžiovimo tragediją ir kryžių, bet kas gi vyko Jėzaus sieloje?

Tekstas iš Laiško filipiečiams greičiausiai yra senovinis krikščionių himnas, kurį savo laiške panaudojo (ir galbūt papildė) apaštalas Paulius. Palikime ramybėje istorinę formos analizę (beje, labai svarbią), kuri pagrindžia himno pobūdį ir tikslą. Ikipaulinė jo kilmė

⁷Kasper W. *Jesus der Christus*. - Leipzig, 1981. - S.137.

⁸Plg. *Das Kreuz Jesu Christi*. - Berlin, 1969. - S.94.

leidžia pasiekti labai ankstyvą krikščionybės sluoksnį (prieš 50-us m.e. metus!). Mums labiausiai rūpi kristologinė prasmė; galimas dalykas, kad himnas atspindi giliausią Jėzaus aukos interpretaciją⁹.

*Jis, turėdamas Dievo prigimtį,
godžiai nesilaikė savo lygybės su Dievu,
bet apiplėšė pats save,
priimdamas tarno išvaizdą
ir tapdamas panašus į žmones.
Jis ir išorė tapo kaip visi žmonės;
jis nusižemino,
tapdamas klusnus iki mirties,
iki kryžiaus mirties.
Todėl ir Dievas jį išaukštino
ir padovanojo jam vardą,
kilniausią iš visų vardų,
kad Jėzaus vardui priklaupytų
kiekvienas kelis
danguje, Žemėje ir po žeme
ir kiekvienos lūpos
Dievo Tėvo šlovei išpažintų:
Jėzus Kristus yra Viešpats!
(Fil 2,6-11)*

Nors ir labai ankstyvos kilmės, himnas aiškiai sako apie Gelbėtojo preegzistenciją (*turėdamas Dievo prigimtį*). Taigi dieviškosios prigimties pilnateisis asmuo priėmė tarno išvaizdą, nusižemino ir net *apiplėšė save*, tapdamas klusnus iki kryžiaus mirties. Himnas baigiamas Jėzaus išaukštinimu - prisikėlimu iš mirties ir kosmine pergale: jam privalančios nusilenkti visos stichijos (*kiekvienas kelis danguje, Žemėje ir po žeme*).

Reikia stabtelėti prie lietuviško *apiplėšė pats save*. Pasakymas turi neblogą dinaminę prasmę, tačiau neatspindi graikiškojo *ekenosen* (lot. *exinanivit*). Pažodžiui tai būtų "ištuštino save". Veiksmažodis *kenoo* atitinka lot. *vacuumredo*, liet. "ištuština, padarau tuščią". Taigi, sąvoka artima ir svetimžodžiui "evakuoti"; deja, visa tai skamba nemaloniai ir negyvai. Todėl ir Antanas Maceina, ir kiti autoriai tiesiog paliko graikišką sąvoką *kenozė*, kurią vartojame, pabrėždami "savęs apiplėšimo" momentą. Sąvoka išreiškia Amžinojo Žodžio nusižeminimą, nusileidimą įsikūnijant. Kančia ir mirtis - šio nusižeminimo kulminacija. Anot Arnoldo Toynbee,

kenozė "tai esminis krikščionybės branduolys". Pats Jėzus leido mums suprasti savo Tėvą, kaip gailestingą, atlaidų Tėvą, laukiantį sūnaus palaidūno sugrįžimo. Taigi Dievas yra nusidėjėlio pusėje, taigi išganymas ateina per jo Sūnaus nusižeminimą iki kryžiaus mirties. O dėl kitų sąvokų, tai prigimtis (*morphe*) išsako būtybės pastoviąją prigimtį, tuo tarpu išorė (*schema*) iš tiesų išreiškia kintamąją išorę. Suprantama, šios sąvokos dar neturi tokio filosofinio aštrumo, koks susiformavo Chalkedonijos Susirinkime (451). Prie Pauliaus teksto privalome priartėti kaip tik pagal dvasią Pauliaus, kuris pirmiausia atjautė ir apgailėjo nusižeminusį Išganytoją.

Jėzaus kenozė įrodo, kad Dievas nėra akla "ontologinė jėga", kuri pasilieka "neprieinamoje šviesoje", svetima žmogaus kentėjimams ir klaidoms. Įsikūnijimas įrodo mums nesuprantamą Dievo nusileidimą iki mūsų plotmės: "Dievas nusileidžia į mūsų buvimo plotmę ir nusilenkia šios plotmės dėsniams" (Maceina). Ir kaip tik todėl mums atrodo įmanoma kai ką pasakyti apie Jėzaus vidinį pasaulį.

Pirmiausia, Jėzaus kenozė buvo ir žygdarbis, ir auka. Atsižadėdamas (laikinai) savo šlovės ir didybės, Logas parodė, kad jis solidarizuojasi su puolusiu žmogumi, kad vardan jo pasiryžęs ir nusižeminti, ir net aukotis. Galbūt Jono tekstas apie Išganytoją, plaunantį mokiniams kojas, itin giliai išreiškia tai, ko nepajėgia padaryti jokia filosofija. Toks nusižeminimas ir tokia auka iš tiesų gali būti pavadinta dievišku žygdarbiu. Ką jis reiškia? "Ko atsisakė Kristus, priimdamas tarno išvaizdą? Žinoma, Dievo pavidalo, t.y. dieviškos būties formos, bet ne dieviškos prigimties. O jei tokia būtis charakterizuojama kaip *doxa* ("šlovė"), tai kenozės būseną reiškia atsisakymą visų doksos pranašumų, visos buvusios būsenos prerogatyvų ir apraiškų... Dogminiu požiūriu, atsižvelgiant į dviejų prigimčių kristologiją, kenozė netiesiogiai paliečia žmogiškąją prigimtį, o tiesiogine prasme - antrąjį Dievo asmenį (kuris yra *ekenosen* Subjektas). Kenozė gali paaikškinti ne dieviškosios prigimties ar jos atributų uždavinį, bet tik atsisakymą dieviškos būsenos. Beje, šie klausimai neišplaukia iš paties himno..."¹⁰

Kaip matome, himnas iš tiesų labai gilus. Negalėdami, savaime suprantama, išvengti supaprastinimo, vis dėlto galime nemažai pasakyti,

⁹Plg. Martin. *The Form-analysis of Philippians 2,5-11* // *Studia Evangelica*. - Berlin, 1964 - Vol.2; *Mysterium Salutis*. - Einsiedeln; Zürich; Köln, 1970. - Bd. 3/1. - S.309 sq.

¹⁰*Mysterium Salutis*, S.309 sq.

kas matyti iš kenozės ir nusižeminimo. Itin svarbu, kad Jėzus elgėsi laisvai. Tai buvo ir nusižeminimas, ir auka asmens, kuris galėjo ir neišsižadėti savo lygybės su Dievu. Esama šio tokio panašumo (tegu ir labai tolimo) su galingos valstybės vyru, kuris didžios nelaimės metu laikinai taptų žemiausios kategorijos darbininku - be teisių ir be galių. Jei toks žmogus vardan kitų gerovės aukotųsi sunkiam darbui, išsižadėjimams ir net mirčiai, mes pagristai jį pavadintume didvyriu. Toks, pvz., buvo graikų karalius Kodras, kuris gelbėdamas gimtąjį miestą, sąmoningai išsižadėjo ir šlovės, ir gyvybės. Sekdamas orakulo nurodymu (esą išgelbėsias apsupatą miestą, jei žūsiąs nuo priešo rankos), jis persirengė kaimiciumi, susikivirčio su priešų kareiviu ir žuvo, aukodamasis už savąją Atiką.

Be abejo, tai tik įvaizdžiai, bet mums jie daug pasako. Jėzaus atveju turime nebe "jeigu", nebe iliustraciją, bet realų aukos ir pasiaukojimo gyvenimą. Jėzus prisimė mūsų lygmenį, kuris nė iš tolo negali būti lyginamas su dieviškuoju. Tai reiškia, kad jis savo noru priėmė ribotumą laike ir erdvėje, išspraudė savo pažinimą į kategorijas ir sąvokas, pasirinko diskretinį ir fragmentinį pasaulio suvokimą, tapo toks, koks yra kiekvienas žmogus. Jo žmogiškąją valią supo ir nežinios bei svyravimų laukas. Jam esmingą įtaką turėjo daryti istorinis bei kultūrinis lygis: jis kalbėjo ir mąstė savo teritorijos ir savo laiko kalba. Jam galiojo ir apribotas pažinimo horizontas, kitaip jis nebūtų buvęs pilnas žmogus. To reikalauja ir garbinga egzegezė¹¹, apie tai kalba Šv. Rašto tekstai (*Lk 2,52; Mk 13,32* arba *Mt 16,28*). Tik taip galima paaiškinti, kodėl prieš kančią Dievo Sūnus maldavo atitolinti baisią taurę, kodėl ant kryžiaus turėjo išgyventi Dievo apleidimą. Kasperis taip aprašo šią išmėginimą: "Jėzus nepalūžo savo tikėjime. Tačiau tikėjimo naktį ir sielvartą jis patyrė giliau, nei bet kuris žmogus. Kai jis mirdamas šaukėsi Dievo, tai nebuvo šauksmas į Senojo Įstatymo Dievą, kurį jis išimtinę prasme vadino savo Tėvu ir su kuriuo jautėsi susijęs ypatingu būdu. Jis išgyveno Dievą, kaip besitraukiantį iš jo artumos, kuris pasirodė esąs visiškai kitoks. Jis išgyveno nesuvokiamą Dievo ir jo valios slėpinį. Vis dėlto jis iškentėjo šią naktį, išsaugodamas tikėjimą. Šitaip toje kraštutinėje tuštumoje jis pats tapo Dievo pilnatvės forma. Jo mirtis tapo gyvenimo proveržiu. Jo mirtis kitokiu būdu tapo Dievo karalystės

atėjimu meilėje"¹². Liuteris apie tai kalba su ypatingu jausmu: "Kristus ir savo akyse tapo apleistuoju, prakeiktuoju, nusidėjėliu, piktžodžiautoju ar pasmerktoju, nors buvo be nuodėmės ir be kaltės. Tai nebuvo juokai ar žaidimas, ar vaidyba, kai jis sakė: "Tu apleidai mane". Jis iš tiesų buvo apleistas visais atžvilgiais, kaip esti apleistas nusidėjėlis po savo nusižengimo. Tai buvo tiesa, kas atsitiko su Kristumi. Ir negalima aiškių Dievo žodžių sumenkinti žmogišku gudravimu, negalima jų paversti niekais. O jei kas nors negali šių žodžių suprasti, tepasilieka su didele minia lauke ir teleidžia mokiniams kopti pas Jėzų ant kalno"¹³.

Didelis Karlo Rahnerio nuopelnas yra tas, kad jis smarkiai sukriūkavo paviršutiniškų teologų ir religinių rašytojų įprotį kalbėti apie Jėzaus vidinį pasaulį monofizitiškai. Kaip dažnai mes skaitome, kad Kristus į viską žvelgė išimtinai Absoliuto akimis, kad jo susidūrimai su priešais ar visa kančios istorija - tai tik lengvai sudrumstas jo dvasios ežero paviršius, tuo tarpu gelmėje viešpatavo amžinoji ramybė... Ir Liuteris teisingai pasisakė prieš dogmatikus, kurie norėjo Jėzų matyti absoliučią rimtį ir giedrą: "Iš tiesų Kristus nebūdavo visuomet vienodai mielas ir švelnus. Jis būdavo ir supykęs ar nepatenkintas, pvz. kai išvarė iš šventyklos žydus, arba nuliūdęs ir rūstus, kai mokiniai pasirodė esą akli"¹⁴.

Rahneris teisingai pabrėžia, kad nereikia "tiesioginio Dievo regėjimo" tapatinti su *visio beata* po jo prisikėlimo. Taip, jis žvelgė į viską, remdamasis *pagrindine savo nuostata (Grundbefindlichkeit)*, kuri buvo mums nepasiekiamą jungtis su Tėvu. Taip, jis aiškiai pareiškė: *Viskas man yra mano Tėvo atiduota; ir niekas nepažįsta Sūnaus, tik Tėvas, nei Tėvo niekas nepažįsta, tik Sūnus ir kam Sūnus panorės apreiškinti (Mt 11,27)*. Komentatorius teisingai pabrėžia, kad šie gilūs žodžiai neturi nieko bendra su teologų pretenzijomis: "Jėzaus santykis su Tėvu ir Tėvo santykis su juo yra apreiškimo pagrindas ir turinys, nes ir Tėvas, ir Sūnus tėra santykinės sąvokos, kuriomis "Sūnus" išreiškia savo priklausomybę "Tėvui", ir šituo santykiu naujai apreiškiamas Tėvas"¹⁵. Taigi, kaip Sūnus, jis išgyveno savo pašaukimą žemėje, tačiau tos žemiškos kelionės metu jis veikė ir mokė kaip "Žmogaus Sūnus", aiškiai pabrėždamas savo žmogiškosios nuostatos kuklumą: *Kam vadini mane*

¹¹Plg. *Sacramentum Mundi*. - II. - Berlin; Freiburg; Basel; Wien, 1968. - S.950 sq.

¹²Kasper W. *Op.cit.*, S.135.

¹³Mirsch E. *Hilfsbuch zum Studium der Dogmatik*. - Berlin, 1937. - S.31.

¹⁴*Ibid.*, S.32.

geru? Niekas nėra geras, tik vienas Dievas (Mk 10, 18). To paties Morkaus tekste skaitome: *Niekur pranašas nebūna be pagarbos, nebent savo tėviškėje tarp savo giminių ir savo namuose. Ir jis ten negalėjo padaryti jokio stebuklo, tik keliems ligoniams uždėjo rankas ir juos išgydė (Mk 6, 4-5).*

Pagaliau himnas kalba apie Jėzaus prisikėlimą, jo išaukštinimą ir vardą, kilniausią iš visų vardų. Taigi - Jėzus ne tik prigimtini išaukštintas, bet ir savo nusizėminimu iki kryžiaus mirties užsitarnavęs karžygio

įvykio. Kita vertus, dėl to, kad Velykos dabar suprantamos kaip patvirtinimo veiksmas, kurio dėka Dievas priėmė ir patvirtino asmeninį Jėzaus žygdarbį ir žodį. Pagaliau - ir tai itin svarbu - Velykų įvykis kristologijoje - kitaip nei kryžiaus kančia - atveria ateities matmenį. Jūrgenas Moltmannas taip sako: "Vienpusiška kryžiaus teologija pasiektų tik nuodėmių atleidimo evangelijos, bet ne naujojo teisingumo pažadą... Pastebimai augantis teisingumas pasiekia

Anonimas. Švč. Mergelė Marija su Kūdikiu Jėzumi ir šv. Ona. Rumsiškių bažnyčioje buvusio nešiojamo altorėlio paveikslas. XVII a. pab.-XVIII a. pr., Lietuva. Medis, aliejus, sidabruotas metalas. 58x48 cm. Kauno tarpdiecezinė kunigų seminarija; prieš tai - Bažnytinio meno muziejus ir Religinės dailės muziejus. Henriko Gaičevskio reprodukcija.

garbę. Štai ką pamiršta mūsų teologai. Ne titulais, ne garbinga padėtimi, bet kraujo kaina išaukštinamas karžygyss.

Yra daug priežasčių naujai susieti Jėzaus kentėjimus su prisikėlimu ir užtarnautu išaukštinimu. "Pirmiausia dėl to, - rašo Martinas Zeilsas, - kad šiandien aiškiau negu anksčiau matome, jog Naujojo Testamento teiginiai Kristaus atžvilgiu labai priklauso nuo Velykų

savo mastą ne nuodėmėje, kurią jis atleidžia, bet naujame gyvenime, prikulto bei išaukštinto Kristaus karalystėje, kurią jis ir pažadėjo, ir nurodė"¹⁶.

SOTERIOLOGIJA STAMBIU PLANU

Rahneris rašo: "Pagrindinė soteriologijos problema yra ta, kad kryžiaus įvykis negali būti suprantamas

¹⁵Grundmann W. *Das Evangelium nach Matthäus*. - Berlin, 1968. - S.316.

¹⁶*Bericht von der Theologie*. - Berlin, 1971. - S.111.

[...], kaip įrodymas specialiai mums skirtos gailestingos Dievo meilės, kuri paskatintų mus ją įtikėti, bet *kaip mūsų Išganymo priešastis*. Kita vertus (jei nenorime įpulti į primityvų antropomorfizmą), negalime nepastebėti, jog Dievas negali būti istorijos žaislas, jog kryžiaus įvykis atsirado iš Dievo valios siekimo atleisti kaltę, o ne kaip šio atleidimo priešastis. Bet kodėl šis Dievo siekimas dovanoti nėra realizuojamas tiesiog - "stačiai iš aukštybių"? Kodėl atleidimas neapima iš karto visų erdvės taškų, bet pasitinka žmogų tik tam tikrame istoriniame įvykyje, ir būtent šis tampa atleidimo "priežastimi"? Štai kur slypi klausimas, kaip suprasti krikščionybės soteriologiją šiuolaikinėje situacijoje¹⁷.

Pasiklauskime ir Pauliaus žodžių apie Išgelbėjimo ateitį.

Paskui bus galas, kai jis [Kristus] perduos karalystę Dievui Tėvui, sunaikinęs visas valdžias, galybes ir pajėgas. Jis gi turi karaliauti ir paguldėti po savo kojomis visus priešus. Kaip paskutinis priešas bus sunaikinta mirtis. Nes jis visa pajungė ir paklojo jam po kojų. [...] Kai jam bus visa pajungta, tuomet ir pats Sūnus nusilenks tam, kuris buvo viską jam pajungęs, kad Dievas būtų viskas visame kame (1 Kor 15, 24-28).

Ką tai reiškia? Daugelis mąstytojų drįsta spėlioti, kad Dievo būtis nėra tik susieta su istoriniu tapsmu, bet yra tiesiog jo būtis "sandara": tai ateitis. Karlas Rahneris ir Johannas Baptistas Metzas tvirtina, kad tai, kas iki šiol buvo vadinama "transcendencija", tikrovėje esanti ateitis. Vietoj transcendentinio Dievo reikėtų sakyti "ateities Dievas". Žinoma, tą ateitį reikia suvokti ne kaip laiko ar erdvės matmenį, bet kaip Dievo pažadų išsipildymą. Tai "absoliuti ateitis", apie kurią kalba ir apaštalas¹⁸.

Koks vaidmuo šitame Išganymo plane atitenka Jėzaus aukai?

Iki mūsų laikų Bažnyčioje ypatingą svorį turėjo Anzelmo Kenterberiečio (+ 1109) idėjos apie Jėzaus atsilyginimą (*satisfactio*) už žmonių nuodėmes. Reikia pastebėti, kad Anzelmui netrūko platesnių horizontų, tačiau pernelyg griežtas Dievo teisingumo aiškinimas bei "buhalterinė" atsilyginimo už nuodėmes koncepcija susilaukė daug priešininkų. Pasak Anzelmo, Jėzus ant kryžiaus įvykdė begalinio atsisteisimo auką už begalinį

Dievo įžeidimą. Mes, žmonės, niekuomet nebūtume galėję padaryti nieko panašaus. Būtinai reikėjo atsilyginti begaliniu būdu. Tik Dievo Sūnus galėjo atstatyti pažeistą Dievo garbę. Anzelmas pripažįsta, kad Jėzus laisvai pasirinko tokį atsiprašymą: *Jis buvo kančiamas, bet noriai pakluso (Iz 53,7)*. Vis dėlto kruvina auka galų gale plaukė iš Dievo Tėvo inspiracijos, kuriai Jėzus parodė klusnumą iki kryžiaus mirties. Formalus atsiprašymo Subjektas nebuvo pats Dievas, bet *žmogus* Jėzus Kristus - vienintelis galimas tarpininkas tarp Dievo ir žmogaus¹⁹.

Šiuolaikiniai teologai griežtai pasisako prieš abejotinę žmogaus nuodėmės "begalybės" sampratą, kurią iš dalies palaikė ir Tomas Akvinielis²⁰.

Labai kritikuojami samprotavimai apie Dievo griežtumą, aukos kaip daikto sunaikinimą ir kt. Pasak Harnacko, blogiausias Anzelmo tvirtinimas - "mitologinė Dievo koncepcija, pagal kurią Dievas esąs galingas šeimininkas, kuris rūstauja dėl savo įžeistos garbės ir nenori atsižadėti rūstybės, kol kas nors tolygiu būdu jam neatsilygins". Argi ne siaubinga manyti, tęsia Harnackas, "kad Dievas turįs baisy pranašumą prieš žmogų ir negalįs dovanoti žmogui iš meilės, bet atkakliai reikalaujantis atsilyginimo"²¹.

Net Ratzingeris, kritikuodamas Anzelmo doktriną, reiškia pasibaisėjimą dėl paplitusio Dievo rūstybės akcentavimo, kuris visą meilės skelbimą darąs neįtikėtinu dalyku. Itin nepakeliama mintis, esą Dievas pareikalavęs žmogaus gyvybės aukos²²...

Reikia pastebėti, kad Anzelmas nebuvo toks kaltas, kaip norima parodyti liberalių teologų stovykloje. Anzelmas puikiai suprato, kad teologinė scholastika turi silpnybių ir kad Išganymo motyvai paslėpti nuo mūsų. Viduramžių mąstytojai buvo galingoje graikų filosofijos įtakoje, ir metafizinės disciplinos atrodė turinčios visiems privalomą pobūdį. Jis tarėsi atskleidęs visuotinius dėsnius, kuriems paklūsta net Dievas. Užtenka pasklaidyti Tomo Akvinielio "Summa", kad pamatytum, su koku įsitikinimu šis teologas svarsto, kokie dėsniai negalį būti pakeisti net Visagalio Dievo²³. Tad ir Anzelmas stengėsi aprašyti Dievo teisingumą bei jo atstatymą, laikydamasis loginio griežtumo taisyklių. Be to, jam turėjo įtakos germanų feodalinės teisės principai, garbės supratimas ir pan.

¹⁷ *Sacramentum Mundi*. - I. - S.1170.

¹⁸ *Pf. Bericht von der Theologie*, S.126.

¹⁹ *Pf. Theologisches Jahrbuch 1977/78*. - Leipzig, 1978. - S.138 sq.

²⁰ *Pf. Summa Theologiae*, III, q.1, a.2. "Peccatum contra Deum

commisum quandam infinitatem habet".

²¹ *Theologisches Jahrbuch 1977/78*, S.156.

²² *Ibid.*, S.138.

²³ *Pf. Summa Theologiae*, I, q.25, a.3-4.

Kaip gi šie klausimai sprendžiami šiandien? Meskime žvilgsnį į atsakymus, kuriuos neseniai iškėlė teologas Hansas Kesleris²⁴.

Krikščioniškas aukos supratimas turėtų atsižadėti pagoniškojo supratimo ir atkreipti dėmesį į asmeniškumo santykius, kur negali galioti buhalteriniai teisingumo įstatymai. Krikščioniškoji auka negali glūdėti daikto sunaikinime, nes jau Senojo Įstatymo pranašai kritikavo tokias aukas, kurios dažnai neturėjo sąryšio su aukotojo širdimi. Krikščionybėje auka reiškia, kad mes atsiveriame Dievui ir tampame jo dovanų gavėjais. Leisti Dievui veikti mumyse - štai ką reiškia krikščioniškos aukos *conditio sine qua non*. Atsiminkime, kad Jėzus atvėrė naująją Sandorą, paaukodamas save ant kryžiaus, ir *tai atliko vieną kartą visiems laikams* (Žyd 7,27). Dabar mums belieka nekruvinu būdu *dalyvauti* jo nusižeminime iki mirties. Atsiminkime, kad *Dievas yra dvasia, ir jo garbintojai turi šlovinti jį dvasia ir tiesa* (Jn 4,24).

Mūsų Išganymo pirmoji sąlyga - tarnavimas kitiems pagal Jėzaus žodį: *Iš tiesų sakau jums, kiek kartų tai padarėte vienam iš šitų mažiausiųjų mano brolių, man padarėte* (Mt 25,39).

Naujosios Sandoros koncepcija skelbia, kad ne tik Jėzaus kančia ir mirtis, bet visas jo kenotinis gyvenimas buvo skirtas kitiems, t.y. buvo gyva auka. Visa Jėzaus praktika - totalinis atvirumas žmogui, solidarumas su mumis, užsiangažavimas nusidėjėlių pusėje - buvo auka Tėvui. Kaip Žmogaus Sūnus, jis jau vaiko amžiuje skelbia: *Argi nežinojote, kad man reikia būti savo Tėvo reikaluose?* (Lk 2,49). Šitaip vis labiau aiškėja stebėtina mintis: Jėzus - tai gryna funkcija. Jis visas - kitiems. *Aš atėjau, kad žmonės turėtų gyvenimą, - kad apščiau jo turėtų* (Jn 10,10).

Auka Naujojoje Sandoroje - tai ne užrūstinto Dievo permaldavimas, bet atsivėrimas Kristui, kuris ši permaldavimą "atliko vieną kartą visiems laikams". Jis atsiprašo Tėvą mūsų vardu, o mums belieka dalyvauti jo atsiprašyme. Vietoj senovės aukų-daiktų atėjo asmuo. Jis aukoja nebe aukų daiktybę, bet patį save: *Aukų ir atnašų tu nebenori, bet paruošei man kūną. Tau nepatiko deginamosios atnašos ir aukos už nuodėmes. Tuomet aš tariau: Štai ateinu, kaip knygos rietime apie mane parašyta, vykdyti tavo, o Dieve, valios!* (Žyd 10,5-7).

Kalbant šiuolaikiškai, tai Jėzaus užsiangažavimas mūsų pusėje.

O kaipgi su praeitimi? Ar galima ją pakeisti, ar ne? Ar tobula nusikaltėlio rehabilitacija - galimas dalykas?

Tomas klausė: "Ar Dievas galėtų padaryti, kad praeities įvykiai nebeegzistuos?" "Ir ryžtingai atsakė, kad šito negali būti"²⁵. O kaip galvojo Wildeas - nusidėjėlis ir poetas? Jis rašė: "Nebijok praeities. Jei žmonės sakytų, kad ji neatšaukiama, netikėk jais. Praeitis, dabartis ir ateitis yra tik akimirka Dievo akivaizdoje, kurioje turime stengtis gyventi. Laikas ir erdvė, seka ir tęstinumas - tik atsitiktinumai, sąlygojantys Mintį. Vaizduotė gali peržengti jų ribas ir judėti laisvoje realių egzistencijų srityje. Daiktai iš esmės yra tokie, kokius juos daro mūsų pasirinkimas. Daiktas priklauso nuo to, kaip mes į jį žvelgiame. "Kai vieni - sako Blake - virš kalvos temato tik brėkstančią aušrą, aš regiu džiaugsmingai krykštaujančius Dievo vaikus". [...] Priešais mane - mano praeitis. Man reikia pažvelgti į ją kitomis akimis, kad pasaulis į ją žvelgtų kitomis akimis, kad Dievas į ją žvelgtų kitomis akimis".

Ir man atrodo, kad teisus vis dėlto Wildeas - nusidėjėlis ir poetas.

²⁴*Erlösung als Befreiung* // Ibid., S.183 sq.

²⁵Plg. *Summa Theologiae*, I, q.25, a.4.

²⁶Wilde O. *Op.cit.*, p.565.

ŽEMĖS SIMBOLIAI RELIGIJOS ISTORIJOJE

EUGEN DREWERMANN

Apie visus religijos istorijoje aptinkamus simbolius galima pasakyti, kad jų kontūrai neapibrėžti ir kad jie veikia ambivalentiškai. Taip yra todėl, kad jie kyla iš juslinio patyrimo pasaulio, kuriame viskas su viskuo susiję ir iš principo viskas gali pavirsti viskuo. Tačiau drauge didieji tautų religijų simboliai pralaužia siaurą baigtinio patyrimo pasaulį, paversdami jį begalybės prasmėnų arsenalu. Šitaip viskas tampa dialektiška. Tarkime, kadaise urvai ar medžiai galėjo būti reali priebėga ar gynybos erdvė tam tikroms gyvūnų rūšims, o jų išgyvenimui svarbių prieglobsčio vietų vaizdiniai, kaip jau egzistuojančios schemos, galėjo būti įgimti atskirai gyvai būtybei daug anksčiau, nei ji pati patyrė, ką urvas ar medis "iš tikrųjų" reiškia kaip slėpimosi vieta. Tačiau būtent čia pasireiškia skirtumas tarp žmogaus ir gyvūno: žmogaus dvasia įsiveržia į išgyvenimo schemas - tokias kaip medis ar urvas - ir paverčia jas egzistencijos aiškinimo prasmėmis.

Gyvūnui pakanka retkarčiais pabėgti nuo mirties ir pagal išankstinius savo saugumo vaizdinius glaustis juos atitinkančiose realaus pasaulio vietose. Mūsų, žmonių, tokie žemiškojo slėpimosi vaizdiniai

nepatenkina. Mes esame vienintelės gyvos būtybės, žinančios, kad jos gali bėgti nuo mirties kiek tinkamos, bet vieną kartą neišvengs priskridusio kondoro smūgio. Visų religijų šaknys, atrodo, slypi klausimuose, kuriuos savo egzistencijai keliame savo didžiosiose smegenyse, o mėginame atsakyti, remdamiesi tokiais vaizdiniais, kurie dėl mūsų kilmės iš žinduolių slypi tarpinėse smegenyse (*Diencephalon*). Iš baigtinių, situacinių pasislėpimo šiame pasaulyje schemų atsiranda galimo slėpimosi anapus pasaulio simboliai. O toks visų žemiškojo gyvenimo įvykių pratęsimas į begalybę, be to dar susietas su dvasios ir sąmonės atsiradimu, visą žemiškąją egzistenciją paverčia simbolių sritimi. Be šio esminio religijos simboliškumo žmogiškoji dvasia šiame pasaulyje tikriausiai niekuomet nebūtų sugebėjusi išsiskleisti. Šis simbolizmas magišku būdu suteikia visiems daiktams sielas ir paverčia juos žmogiškųjų jausmų ir troškimų išraiškos pavaldais.

Taip tautų religijų istorijoje ne tik atsiranda tam tikri tipiški žemę žymintys simboliai, bet ir pati žemė juose pasirodo kaip pagrindinis, grindžiantis simbolis, ypatingu būdu dalyvaujantis fundamentalioje visos

EUGEN DREWERMANN - Paderborno (Vokietija) universiteto Teologijos fakulteto privatdocentas, dogminės teologijos specialistas, psichoterapeutas. Svarbiausi veikalai: "Blogio struktūros: Jahvės istorija egzėgetiniu, psichoanalitiniu ir filosofiniu požiūriu" (1977, 3 t.), "Gelminė psichologija ir egzėgežė (1984-1985, 2 t.), "Tavo vardas kaip gyvenimo skonis: Vaikystės istorijos Luko evangelijoje aiškinimas gelminės psichologijos požiūriu" (1986), "Evangelija pagal Morkų" (1988, 2 t.), "Dvasininkas: Vieno idealo psichograma" (1989).

Drewermannas yra labai kontraversiška, tiesiog skandalinga figūra šiuolaikinėje vokiečių teologijoje. Retas autorius pastaruju metu susilaukė tiek kritikos. Savo mokytoju laikydamas šveicarų psichoanalitiką Carlą Gustavą Jungą, jis taiko kiek modifikuotus gelminės psichologijos metodus teologijai. Faktiškai bandoma reviduoti visą klasikinę (istorinę-kritinę) egzėgežę ir vietoj jos pasiūlyti naują krikščionybės ir Šv. Rašto supratimo strategiją. Tačiau Drewermannas tikėjimui palieka tik neartikuliuotų intucijų statusą. Šių intucijų simbolines išraiškas randame visų religijų šventuose raštuose, kurie skaitomi pasitelkus Jungo archetipų teoriją. Ypač daug diskusijų sukėlė paskutinė autoriaus knyga, kritikuojanti bažnytnes

struktūras ir dvasinį luomą *in corpore*.

Artimiausiuose "Naujojo židinio" numeriuose išsamiau supažindinsime su šio autoriaus idėjomis. Kol kas siūlome jo straipsnį, nepriklausantį "skandalingųjų" serijai ir įdomų kitu požiūriu. Pirmą kartą jis išspausdintas knygoje "Ekologinė teologija: Orientacijos perspektyvos" (1989). Šiandien dar ankstoka teigti, kad nauja teologijos disciplina jau susiformavo. Tačiau "ekologija" (nors pats terminas atsirado tik XIX a.) visada egzistavo religiniame ir teologiniame mąstyme. Ekologinės teologijos pirmtakais laikytini, matyt, kai kurie XVII a. teologai (Johann Arndts, Johann Albert Fabricius). Šios tematikos aktualizacija buvo susijusi su sekularizuoto ir mechanistinio pasaulėvaizdžio palaipsniui įsitvirtinimu. Gamta virto beverčiu žmogaus eksperimentų poligonu. Organinio pasaulio vizija, kurią gynė minėtieji teologai, stebėtinai panaši į šiuolaikinių ekologų projektus. Ekologinė teologija ir turėtų suvienyti interdisciplininę ekologų veiklą su krikščioniškuoju tikėjimu.

Šiame straipsnyje aprašomi "žemės" supratimo tipai visuotinėje religijų istorijoje. Iš vokiečių k. jį vertė Gintaras Beresnevičius.

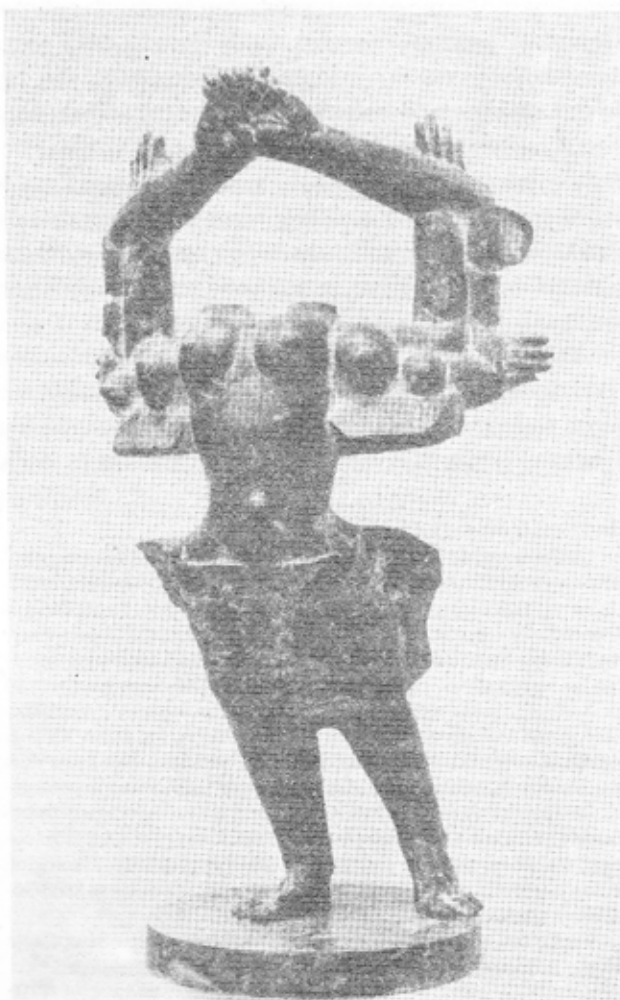
T. R.

žemiškosios egzistencijos dialektikoje.

I. ŽEMĖ KAIP GIMDYTOJA

Viena vertus, žemė yra žmogaus atsiradimo vieta; žmogaus "autochtoniškumo", jo gimimo iš žemės "dogma" apskritai priklauso seniausioms ir labiausiai paplitusioms mitinėms pažiūroms. Sakysime, majai pasakoja, kad dabartinių žmonių protėviai išėjo į šviesą iš požeminių urvų, sakė apie actekų kilmę irgi byloja, kad iš garsiojo urvo Actlane išėjo ir vėliau po pasaulį pasklido septynios jų protėvių gentys. Atrodo, jog čia savitai išliko tam tikri atsiminimai apie akmens amžiaus žmones, gyvenusius urvuose. Šiuose atsiminimuose kultūrinė žmonijos tobulėjimo istorija

Petras Mazūras. Žemė motina. 1978. Bronza, granitas. H 90 cm. Vėžaičiai, Lietuvos žemdirbystės instituto filialas.

neatskiriama susilydė su seniausių laikų vaizdiniais apie biologinę žmogaus kilmę. Pats vaizdas turėjo būti toks įtikinantis, jog sugebėjo nesikeisdamas atlaikyti net neolitinės revoliucijos proveržį į ankstyvasias žemdirbystės kultūras. Dar daugiau, jis net tapo įteisintas. Juk dirvos apsėjimas apskritai įgalino suprasti, kaip žmonės pateko į žemę: nelyginant augalų sėklas, jie buvo išbarstyti pirmą kartą laikais ir tada išaugo iš žemės. Štai vienoje Tebų sakmėje pasakojama apie Kadmą, kuris deivės Atėnės patarimu nukauto drakono dantis pasodino žemėn, o iš tų "drakono pasėlių" išsoko ginkluoti kariai ir ėmė tuoj pat kautis tarpusavyje, kol iš jų liko tik penki, pavadinti *Spartoi*, t. y. "sėtiniais".

Manytina, jog išties pirmiau, negu atsirado ankstyvieji kultūriniai augalai, įsigalėjo tikėjimas, jog tam, kad žemė duotų vaisių, ji kaip ir moters iščios turi būti pripildyta sėklos. Seniausiais laikais žemė Didžiosios Motinos vaizdinyje buvo suvokiama kaip absoliuti, dieviška galia, žvėrių valdovė, iš kurios iščių išėjo visi stambieji ledynmečio laikais medžioti gyvūnai. Prieistorinės, ypač frankokantabriškosios "katedros" ir jų nuostabi olių tapyba tikriausiai kyla iš visa ką gimdančios Pramotės žemės iščių vaizdinio; šiuose urvuose atsinaujindavo ir regeneruodavo nebegyvų žvėrių (ir augalų) dvasia. Į žemės gelmes nusidriekiantys urvai su užslėptais šaltiniais ir šventomis koplyčiomis tapo pirmosiomis vietomis, kur reiškėsi tam tikras pamaldumas pirmapradei gyvenimo "magijai", atspindinčiai ir etinius socialinių santykių pagrindus. Visa, kas gyva, kilo iš Motinos žemės iščių, ir todėl, atrodo, universalus matriarchatinis įstatymas vertė atsisakyti bet kokios nuosavybės formos ir kaip neliečiamą dalyką gerbti bendrą visų gyvų būtybių teisę gyventi žemėje.

"Motina visiems savo vaikams duoda po lygiai", kalbėjo odžibva genties indėnas. "Jos trobelėje visi turi teisę į vietą prie jos krūtinės. Tokia pat dosni yra ir žemė. Jos apsiaustas platus, jos dubenėliai visuomet kupini ir nuolatos pripildomi. Ant Motinos žemės apkloti yra vietos medžioklei, žūklei, miegui ir gyvenimui... Visi, jauni ir seni, stiprūs ir silpni, sveiki ir ligoti, turi viskuo dalytis su Motinos žemės klusnumu ir dosnumu... Žmogaus dalia tokia: ateiti, gyventi ir citi, gauti tam, kad perduotų toliau. Joks žmogus negali turėti savo motinos; joks žmogus negali turėti žemės kaip nuosavybės".

Didžiosios Motinos epochos pasaulėvaizdyje privačios nuosavybės turėjimas ir prievartinis Pramotės

žemės savinimasis buvo nusikaltimas, prilygintas incestui.

“Išradus” žemdirbystę, kilusią iš moterų kultivuojamo rankiojimo metu įvykusios netyčinės selekcijos, kurioje atsirado pirmykščiai kviečiai (*Triticum dicoccum*), Motina žemė pavirto Homero giesmėse minimais “motiniškaisiais pasėliais”. Neolito laikų valstiečiams dirbamos žemės parengimas tapo įteisintu žingsniu žemei ir laukams pasisavinti. O nuolatinis to paties lauko įdirbimas sąlygojo vis naujus apribojimus bei nuostatas, kurias reikėjo saugoti visomis galimomis įtakos ir jėgos priemonėmis. Motina žemė drauge tapo ir liaudies susirinkimų (tingų) vietų valdove. Kaip regisi, tuo metu pasikeitė ir vyro vaidmuo. Ne tik todėl, kad jis iš medžiotojo ir rinkėjo virto gyvulių augintoju nomadu ar sėsliu žemdirbiu; atrodo, tuo metu buvo įsisąmonintas vyro vaidmuo vaisingumo ir gimimo įvykiuose. Kai žemės plėsimą ir jos vagų apšėjimą imta aiškinti pagal seksualinį pavyzdį, žemė prarado nekaltybę gimdančios motinos vaidmenį; jai reikėjo vyriškojo užbaigimo. Iš Didžiosios Motinos atsirado dieviškoji mylimoji, kurios vaizdinys įvairiose geografinėse platumose buvo labai įvairus.

II. ŽEMĖ KAIP MYLIMOJI

Žemė kaip (dieviška) mylimoji gali būti vaizduojama sausuma; šumerų mitologijoje ją - “kalno valdovę” *Ninhursag* - supa gėlavandenis okeanas *Enki*. Marios savo ruožtu gali būti vaizduojamos ir iš vandenių išnirusiu drakonu, kuris babiloniečių ir graikų Marduko ir Persėjaus mituose aistringai peršasi prie uolos prikaustyta Andromedai. “Peršasi laukinis vandenys pilyje, stovinčioje palei ežerą” - taip skamba romantiškoji šio ypač seno mitų ir pasakų motyvo versija. Taip pat ir herojinė saktė apie šventąjį Jurgį ar brolių Grimų pasaka apie du brolius (vienas iš jų išgelbsti drakonui paaukoti skirtą karalaitę) kyla iš senosios gamtinės mitologijos vaizdinio apie (skaisčią) žemės dievybę ir jos tifoniškąjį sutuoktinį. Pietų kraštuose, kur sausros ir liūčių periodai dramatiškai kaitaliojasi, mitų žemė neretai pasirodo kaip moteris, prieš savo valią ilgiems metams pasmerkta nevaisingumui, kol dangaus dievas (pvz. Baalas kanaaniečių mitologijoje) virš jos neišlieja apvaisinančio vyriškojo lietaus vandens. Šie šventųjų žemės ir dangaus vestuvių vaizdiniai paliko pėdsakus budistiniuose,

induistiniuose ir krikščioniškuose mituose bei legendose, jų aptinkame pasakojimuose apie princo Sidharto Gautamos gimimą, skelbiančiuose, jog debesys danguje įgavo balto dramblio pavidalą, ir šis naktį sapne aplankė būsimąjį Budos motiną Mahamają, idant po ilgo nevaisingumo pasauliui gimtų išlaisvintojas. *Debesys, lykit teisybę* - šie žodžiai (*Iz 45, 8*) ir šiandien tebėra krikščioniškosios dogmos apie skaistų dieviškojo kūdikio gimimą provaizdis.

Dangaus ir žemės kaip neatskiriamos mylimųjų poros vaizdinys per tūkstantmečius taip giliai įsispaudė žmogaus jausenoje ir mąstysenoje, jog mitinis pagrindas paveikė netgi gyvenimo įvykių supratimą. Plačiai paplitęs vadinamasis “pasaulio tėvų mitas”: pradžioje dangus ir žemė, Uranas ir Gėja laikė vienas kitą glėbyje tol, kol vienas jų vaikų, titanas Kronas, graikų laiko dievas, žiauriai juodu neatskyrė. Motinos prašomas, jis atėmė iš savo tėvo vyriškąją galią, kadangi tasai Gėjos iščiose kalino milžinus ir kiklopus; visa tai reiškė, jog tik dangaus ir žemės “atskyrimas” gali atverti kelią vystymuisi, pažangai ir istorijai. Kituose mituose amžinosios dangaus ir žemės santuokos suardymas suvokiamas kaip pirmapradė piktadarybė, ir kiekvieną vakarą ilgimasi nakties ramybės, kuomet dangus vėl palinksta prie žemės, ir pasaulis sugrįžta į pirmapradę santaiką. Nebūtinai žemė nuolatos turėjo būti vaizduojama moteriškos, o dangus - vyriškos lyties. Galimas dalykas, netgi senesnė yra pažiūra, išsaugota egiptiečių mitologijoje, būtent, jog pasaulio pradžioje vėjo dievas *Šu* vyriškąjį žemės dievą Hebą atskyrė nuo dangaus deivės *Nut*; nuo to laiko dangaus deivė, apsirėdžiusi žvaigždžių drabužiu, nuo kiekvieno saulėlydžio iki saulėtekio it skliautas apgaubia žemę, idant kiekvieną vakarą prarytų Saulę ir kiekvieną rytą ją iš naujo atneštų pasauliui kaip mažą berniuką *Chepri*. Žemės dievas Hebas geisdamas siekia jos ir atrodo, kad šis galutinio dangaus ir žemės susilydymo geismas, pirmosios piktadarystės, amžinai mylinčių atskyrimo panaikinimas, egiptiečių manymu, reiškėsi visų gėlių, medžių ir augalų veržimusi vis aukštyne, nuo žemės į dangų.

III. ŽEMĖ KAIP SODAS

Tačiau ne vien dangus ir žemė trokšta vėl susigrąžinti pirmapradę meilės vienovę; tokiais vaizdiniais pirmiausia reiškiasi žmogiškasis “geismas sugrįžti į

pradžią". Pažymėtina, kad mituose pirmapradžiai vaizdiniai niekuomet nepasirodo natūralios kilmės pavidalais (žemė kaip dykuma), tačiau struktūruojasi visai žmonijai bendru sodo simboliu, žmonių tvarkomu ir apsočinamu pasauliu, kurį įdirbti ir sergėti (*Pr 2, 15*) kaip Dievo sodą žmonės įpareigojo Dievas. Keturius pasaulinės upės bei medis, kaip *axis mundi* augantis "sodo viduryje" ir mezgantis gyvenimo vaisius, - visa tai įsikūnija ne tik Biblijoje, bet ir daugelio tautų mituose, ištais motiniškoje šių "sodų" simbolikoje. Tais žmonių simboliais išreiškiama esminė harmonija, egzistavusi "pradžioje", kuomet žmonės dar suprato žvėrių kalbą ir jų vardus galėdavo ištarti magiškoje, užburiančioje poeto ir žynių, "genčių religijų" šamanų giesmėje, kurią mokėjo Orfėjas. Kažkokia pirmoji piktadarystė, panaši į minimą mituose apie pasaulio tėvus, dažniausiai - dievybės nustatyto maisto tabu pažeidimas ar melo, klastos, nesantaikos aktas, žmogų iš pirmapradžio žemės rojaus išvijo į svetimą pasaulį, į "vargą", ir nuo to laiko žemė vengia jam tarnauti. Nuo šiol ji tampa uždara ir atžari kaip ir pati žmogaus širdis; žemė, vis iš naujo bausdama žmogų, užveria jam savo burną ir iščias, kuomet ir kadangi jis vėl ir vėl verčia ją gerti jos pačios vaikų, nužudytų žmonių, kraują. Tuomet ji šaukiasi Dievo ir atsisako teikti derlių (plg. *Pr 4, 12*). Kitaip nei žmogus, tokiuose pasakojimuose žemė išlieka gailestinga motina, dar pačioje pradžioje perspėjusia, jog neverta sukurti žmogaus. Bent jau taip savo mituose teigia kai kurios indėnų gentys.

IV. ŽEMĖ KAIP MIRTIES MOTINA

Tokio pobūdžio pasakojimuose pasireiškia viena pozityvi žemės kaip Didžiosios motinos, skaisčios mylimosios, amžinosios moters pasaulio pradžioje simbolikos pusė. Tačiau niekas pasaulyje nėra vien pozityvu, tad ir pirmapradis Motinos žemės simbolis neišvengiamai atspindi šešėlines gyvenimo puses: baimę, kaltės ir baigtinumo, ligos ir mirties, nuodėmės ir bausmės bedugnę.

Jau ta aplinkybė, jog žmogus kyla iš "žemės", pažymi jį kaip gimusį iš dulkių ir, kaip pabrėžia vėlyvieji judaistiniai Kumrano tekstai, susidedantį tik iš molio ir vandens. Žmogus kaip žemės darinys yra silpnas, bejėgis ir žemas. Šiuo požiūriu pati Motina žemė pasirodo esanti ne tik gyvenimo šaltinis ir pradžia, bet

drauge pracinamumo bei mirties principas, net žmonių ėdikė, kuri, kaip ta Grimų pasakos apie surastą paukštį virėja, persekioja savo posūnius, norėdama juos suryti. Eskimai pasakoja, esą pasaulio apačioje, jūros gelmėje, gyvena be galo sena ėdrūnė Sedna, o jos alkis ir godumas niekuomet neišblėsta. Vidurio Amerikos indėnai manė, jog visas pasaulis yra priešais pražiotus didžiulio kaimano nasrus, ir savo rankraščių paveikslėliuose šį "žemės drakoną" vaizdavo kaip ėdraus aligatoriaus dantimis nusėtą pragarmę; toks aligatorius kalendoriniame ženkle *Cipactli* reiškė tiek "pradžią", tiek "vienį". Pačią žemę jie vaizdavosi kaip rupūžę su plėšrūno dantimis ir nagais, o jų žemės deivė *Coatlicue* ("Dėvinti sijoną iš gyvačių") stovi, laikydama nukirstą galvą, iš kurios teka dvi gyvačių pavidalo kraujo srovės; jos rankos ir kojos - jaguaro letenos, o papuošalas - vėrinys iš žmonių širdžių ir kaukolių. Principinė žemiškojo egzistavimo tarp gyvenimo ir mirties ambivalencija buvo žinoma ir germanų mitologijai: germanai tikėjo, jog žmonių apgyventą "Vidurinės žemės" sritį juosia milžiniškas "Midgardo gyvatės" kūnas, ir jei ši gyvatė ims rangytis pasaulio pakraščiuose, žmogui pasidarys baisu ir tikraja to žodžio prasme "ankšta" pasaulyje. Dar Grimų pasakoje "Frau Holle" pasakojama apie žemės viduje gyvenančią deivę Huldą, nuo kurios baisingų dantų bėga Saulės mergelė, "Aukso Marija" (*Goldmarie*). Tai pačios Didžiosios motinos paveikslas; jos pavidalas mielas ir gražus kaip indų deivės Parvati atvaizdas, tačiau, nepaisant to, ji yra kraugeriška ir bjauri, pasirodanti kaip Kali, abiem Šivos sutuoktinės veidais; Šiva - dievas, ant mažytės žemės šokantis it demonas nykštukas, kartu viena ranka begaliniame laiko tarpsnyje uždegantis liepsną, apimančią visą Kosmosą, o kita ranka šį gaisrą vėl užgesinantis.

Su žeme susijusiai "žemiškajai" egzistencijai būdingas Januso dvideidiškumas pirmųjų žemdirbių vaizdiniuose labai suartėjo su seksualine tematika. Tai buvo būtent jaunatviškai žydingi, jusliškumu gundanti gyvenimo pusė, kvietusi visiškai pasinerti pasaulio srovėn; tačiau juo skausmingiau reikėjo pripažinti ir visuose daiktuose pastebimą baigtinumą, senėjimą ir mirties daigus. Pats seksualumas prasmingas galėjo atrodyti tik mirties atžvilgiu ir jos kaina. Beje, kadangi seniausiais laikais kiekviena mirimo forma laikyta dvasinio pasaulio jėgų, siekiančių atkeršyti ar atsisteisti už kažkokį poelgį, veikimo padariniu, daugelyje mitų seksualinė patirtis buvo suvokiama kaip

pirmapradė piktadarybė, kaip tragiška kaltė, kuriai sugundė visų gyvųjų motina Ieva: drauge su meilės obuoliu žmonėms ji įteikia ir kaltės bei mirties, tremties bei svetimybės vaisių - meilės patrauklumo ir griovimo, žydėjimo ir vytimo, gimimo ir kapo sukūrį. "Neolitinėje revoliucijoje" bundančiai sąmonei tie amžinieji mirties ir gimimo principai su juose pabrėžiama seksualine tematika, tie žemės įstatymai pasirodė kaip atkritimas nuo ledynmečio laikų medžiotojų pirmapradės rojaus vienybės su gamta. Todėl - ypač ritualinėmis žmonių aukomis - imtasi grįsti "nužudytos dievybės kultą", iš dalies kaip tamsios ankstyvųjų laikų kaltės atitaisymą, iš dalies kaip atvaizdavimą gamtos sąlygos: sėjant ir nuimant derlių, vaisiai turi būti smulkinami ir skaidomi. Vienoje iš Molukų salų, Kerame, *Hainuvele* kulte didžiojo Maro šokio metu buvo švenčiama palmės mirtis ir jos laidotuvės: simbolišku būdu jos likimas buvo siejamas su Mėnulio augimu ir dilimu danguje. Atrodo, kad panašiai visų kraštų ankstyvieji kultūriniai augalai - bananai, maisas, agavos, javai - buvo suprantami kaip mirštanti ir vėl prisikelianti dievybė. Taip bėgant laikui, žemės deivės kaip gyvenimo ir mirties valdovės reikšmė skleidėsi ir buvo įtvirtinama vis dramatiškesnėmis formomis.

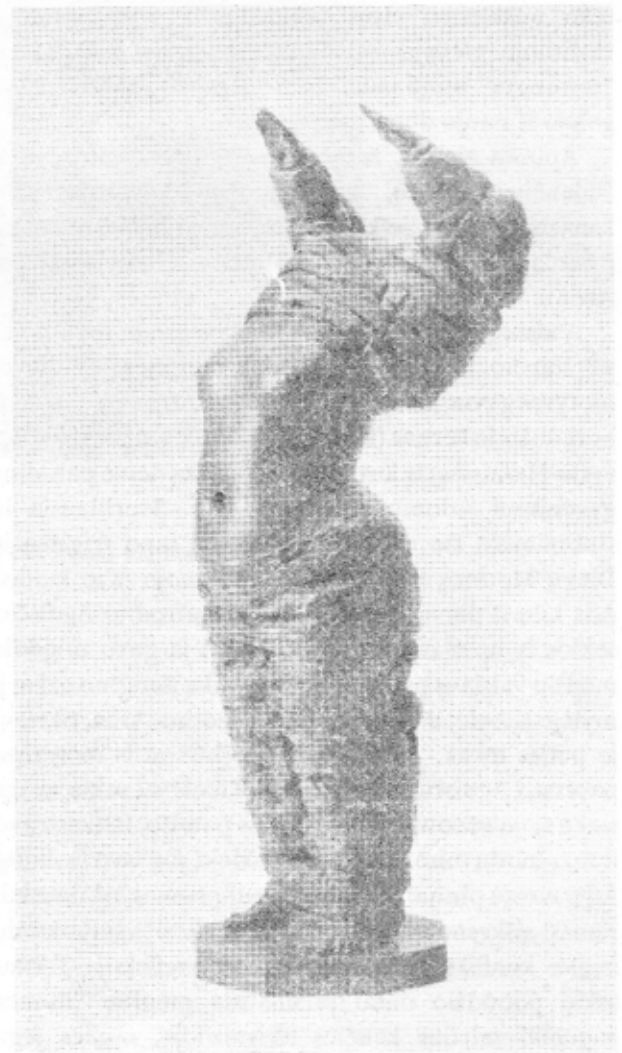
V. ŽEMĖ KAIP GYVENIMO DEIVĖ

Augmenijos žydėjimas ir vaisių nokimas galėjo būti suprantami kaip "vaisius", atsirandantis iš Motinos žemės iščių, ir šiuo požiūriu jos vaikai buvo visos gėlės ir augalai. Iliustruotas Vidurio Amerikos rankraštis *Codex Borbonicus* actekų deivę *Tlazolteotl* ("Atliekų deivė") vaizduoja apsigaubusią kirminų sugrauzta, sifilitiška žmogaus oda; tai atsiminimas apie *Xipe totec* ("Mūsų viešpats, diriantis kailį"), kurio žyniai jam skiriamoms aukoms nulupdavo odą, idant rituališkai atkartotų pavasarį žemės "odoje" vykstančius procesus. Deivė vaizduojama su maiso vaisiumi, kuris jai tenka iš dangaus ir kurį ji pagimdo lyg kūdikį. Žinomas graikų mitas apie žemės deivę Demetrą, kurios dukterį Persefonę, žaidusią gėlėmis, mirusiųjų dievas Hadas pasigrobė į požeminį pasaulį. Demetros išmaldauta dieviškoji ištarmė ateityje leido jos dukteriai dviems metų trečdaliams grįžti į žemę, tačiau žiemos mėnesiais, pakludama likimui, ji vėl iš naujo turėdavo leistis į mirties karalystę.

Santykis tarp žemės ir laukų vaisių šiuo metu buvo

suvokiamas ne vien kaip motinos ir dukters santykis; daug aistringesnis, tragiškesnis ir drauge laimingesnis jis tapdavo, augmenijos žydėjimą ir vytimą aiškinant kaip žmonos ir vyro, sesers ir brolio nesibaigiančios meilės spektaklį, kuriame mylimųjų galutinai išskirti negali netgi mirtis. Egiptiečių mite broliu ir seserimi, sutuoktiniu ir sutuoktine buvo gerasis javų dievas Ozyris, suteikęs žmonėms įstatymus bei išmokęs juos žemdirbystės, ir jo mylimoji - dieviškoji Izidė. Ozyrį nužudo piktas dievas asilagalvis Setas, gyvenantis dykumoje, o jo kūną padalija į keturiolika dalių ir išmėto jas Nilo deltoje. Tačiau Izidė ir jos sesuo Nefti išsiruošia ieškoti klastingai nužudytojo palaikų ir randa juos ištikimo dievo su šakalo galva Anubio padedamos.

Petras Mazūras. Moteris. 1984. Bronza. H 54 cm. Gintauto Trimako reprodukcija.

Tuo metu, kai Izidė kaip paukštvanagio patelė palinksta virš mirusio amžinojo savo numylėtinio, ji iš jo gauna sakalo galvą turintį dievą Horą, "Savo motinos strėlę", "Keršytoją už savo tėvą", kurio pavidalas ir pareigos žemėje įsidabartina valdančiajame faraone. Izidės su berniuku Horu vaizdinys dar šiandien gyvuoja krikščioniškuose Madonos su kūdikėliu Kristumi atvaizduose, panašiai kaip liūdinčios Izidės pavidalas buvo krikščioniškosios *Pieta* pirmtakas. Šiame vaizdinyje Didžioji deivė savo meile nugali mirtį, kurią tam tikra prasme ji pati atnešė į pasaulį, o jos pasiaukojimo narsa įgalina ją netgi nusileisti į požeminį pasaulį tam, kad jos broliui ir numylėtiniui būtų sugrąžinta gyvybė. Mesopotamijoje šumerų deivė Inana (semitų Ištar) dėl savo mirusio vyro Tamuzo nusileido į mirusiųjų karalystę pas deivę Ereškigal ir iš baisiosios deivės pareikalavo savo mylimojo; ji neatsitraukė, kuomet prie septintųjų požemio karalystės vartų jai teko nusirengti visus drabužius, ir tada atsidūrė mylimojo glėbyje - tik nuo visų apnašų nuvalyta, "nurengta" žemė sausringose Mesopotamijos srityse galėjo iš naujo duoti gyvybę.

Apimta aistros, žemės deivė galėjo pasirodyti ir žudančiu aspektu, kaip nuožmi kovotoja; taip kanaaniečių Anat, ieškodama mylimojo Baalo, nužengia į Šeolą ir kaip karo deivė braido kraujyje iki pat strėnų.

Vaisingumo deivės, ieškančios savo mylimojo, mirštančio ir vėl prisikeliančio augmenijos dievo, motyvas gyvuoja ir graikų mite apie Afroditę ir Adonį, kurį nužudo šernas (karo dievas Arėjas arba Afroditės vyras Hefaiostas) ir kurio kraują meilės deivė pažadina gyvenimui Adonio rožių pavidalu. Svarbiausia ir žinomiausia šio mito raidos forma tapo frigiškasis Dievų Motinos Kibelės ir jos mylimojo Ačio kultas: Atis kilo iš dievų iškastruoto hermafrodito Agdisčio sėklos ir upės nimfos Nanos, kuri ją gavo migdolo medžio vaisiaus pavidalu, iščių; vaiką išaugino ožka; ji mylėjo Kibelė, iš esmės jo paties motina, arba, tikriau, jo paties tėvas - nes Kibelė kilo būtent iš moterimi paversto Agdisčio. Motiniškoji Kibelė su tokia aistra siekė savo sūnaus meilės, jog šis pamišo, išsikastravo ir nuo žaizdų mirė. Kibelė taip liūdėjo, jog savo mylimąjį Atį pavertė pinija. Šio mito populiarumas, tikriausiai, rėmėsi aiškesne nei anksčiau žmogiškosios sutuoktinių meilės konfliktų (edipinių!) ir geismų refleksija. Tačiau tokio pobūdžio mitai pirmiausia mėgino žmones paguosti mirties kančios akivaizdoje, meilės jėgą

vaizduodami stipresnę už tariamą mirties visagalybę.

Labiausiai jaudinantis tokios meilės paguodos mirties akivaizdoje pavyzdys yra graikų saktė apie Admetą ir Alkestę: vestuvių metu Admetas užmiršo paaukoti deivei Artemidei, ir ši įniršusi pasmerkė jį mirti. Tik Apolonui pavyko apramdyti kerštaujančią deivę, savo seserį. Iš likimo deivių jis sužinojo, jog Admetas liks gyvas, jei kas nors, išpirkdamas jo kalnę, mirs vietoje jo. Bet niekas, išskyrus jo žmoną Alkestę, tam nesiryžta. Sujaudinta sutuoktinės ryžto mirti, požeminio pasaulio deivė Persefonė išlaisvino mylinčiąją. Kitoje versijoje sakoma, jog Heraklis dėl Alkestės grūmėsi su mirtimi tol, kol ši sugrąžino jai gyvybę.

Kaip vaisingumo, meilės ir gyvybės išikūnijimas žemės deivė tokio pobūdžio pasakojimuose dalyvauja visame jų cikle, bylojančiame apie geismus ir kančią, apie gimimą ir mirtį, atsiradimą ir išnykimą, ir jau senovės Egipte, Naujosios karalystės laikais, žemiškąją egzistenciją pačioje giliausioje įžvalgoje imama reikšti Ouroboro simboliu - gyvate, įsikandusia uodegą. Odą keičianti gyvatė nuo senų laikų buvo ženkliausia žemės deivės alegorija; ja ne tik reiškiamos žmogaus pastangos rituališkai atvaizduoti laiko ciklą, bet ir religiška ji įveikti. Labai paplitęs mitinis simbolis, nužymintis prasidedančią prieštarą tarp dangaus ir žemės arba tarp dvasios ir materijos, - erelio ir gyvatės priešprieša. Actekų saktėje apie Tenočtitlano įkūrimą pasakojama, jog actekų valstybės sostinė galėjo būti įkurta tik toje vietoje, kur, pasak pranašystės, erelis nusileis ant nopalo kaktuso. Kova tarp erelio ir gyvatės - pagrindinis daugelio mitų motyvas. Gerai žinomas indų mitas apie dievo Višnu erelį Garudą, nuolatos besikaunantį su septyngalve pasauline gyvate Šeša. Erelis ir gyvatės kovos simbolis gelminės psichologijos požiūriu išreiškia troškimą išsiveržti iš žemiškosios egzistencijos pančių ir prikaustymo prie (at)gimimų rato, ištrūkti iš priežasčių ir pasekmių sūkurio.

Šiuo teigimu nužymima riba, iki kurios tautų religijose gali siekti žemės simbolizmas. Dar žingsnis, ir įtampos prisodrinta diferenciacija ir vienybė tarp dvasios ir gamtos, mėginusi formuluoti mitą nuo pat neolito pradžios, išsispindė priešpriešoje tarp žmogaus ir gamtos. Nuo joniškosios gamtos filosofijos laikų loginis gamtos aiškinimas su vis didėjančia jėga išstumia mitinį gyvenimo aiškinimą, o drauge žydiškasis iš esmės vyriškai išreikšto Danguos Dievo Jahvės garbinimas siekia ugnimi ir kalaviju išnaikinti žemės

deivės mitus su jų vaisingumo kultu. Abi šios tendencijos - mitui priešiškas Senojo Testamento palikimas bei graikų logocentrizmas - vėliau susivienys krikščionių religijoje. Vis dėlto joje bus pratęsta nemaža mitinių vaizdinių (pirmiausia - kilusių iš senojo Egipto); jie išliko iki šiandien, nors ir buvo mėginama to išvengti. Šiaip ar taip, krikščionybėje virš grynai antropocetriškai mąstomos atsakomybės sąvokos išsivystė iš tiesų religinis santykis su gamta. Šiandien,

ne tiek prasmę formuojantiems, kiek emociškai paveikesniems bei pramingesniems žemės simboliams atkreiant, kyla pavojus, kad ims rasti daug gražių, bet grynai etinių raginimų sergėti žemę. Ir tik religiška simbolinis žemės supratimas, atrodo, leidžia suvokti tai, ko mums labiausiai reikia - tiesą, jog žmogaus įsiderinimas gamton yra svarbesnis už sekimą tariamai dieviškais priesakais "užvaldyti žemę" bei "veistis ir daugintis" Motinos žemės bėdai ir jos sąskaita.

Petras Mazūras. Palikuonys. 1983. Bronza. H 140. Kauno Čiurlionio dailės muziejus.

BE DATOS

EDMUNDAS ATKOČIŪNAS

Rankos nuo kryžiaus
Per langą, į judantį rūką
Atgal suka žemę.
Šventieji iš rémų
Širdim per dažus
Iš paskos
Kasa kraujo upei vagas.
Per tekantį kraują
Nuo kojų,
Pasodintų ant žemės takų,
Link kryžiaus Galvos
Plaustu
Į Atpirkimą irias žmogus.

ROMĖNIŠKA EUROPOS ATEITIS

REMI BRAGUE

Kaip šiandien pasireiškia Europos kultūrinė vienovė? Atsakymas į šį klausimą dviprasmiškas, dėl to ir šiek tiek ironiškas. Iš tiesų Europa vieninga kaip tik todėl, kad jos kultūrą grindžia du pradai. O pačią kultūrą daro gyvybingą dinamizmas, kuris, taip sakant, palaiko įtampą tarp tų pradų. Nesunku atspėti, kad kalbama apie dvi tradicijas - žydų-krikščionių ir antikinę, arba pagonišką, - kitaip tariant, apie Atėnus ir Jeruzalę.

Pastebėsime, jog tokia, jau apaštalui Pauliui būdinga priešprieša buvo supasaulietinta ir išskirta palyginti neseniai, kuomet kai kurie tyrinėtojai pamėgino apibrėžti kiekvieno iš tų dviejų pradų savitą turinį. Taigi, skirtybę jie suvedė į prieštarą ir pamėgino kiekvieno prado esmę išreikšti tuo, kas jį labiausiai skiria nuo kito. Šitaip įtampa virto skaudžiu pertrūkiu europietiškosios kultūros viduje, ir galėjo kilti pagunda teisėtu tėvu laikyti tik vieną pradą, o kitą atmesti kaip atsitiktinį ir laikiną.

Taip elgiantis dažniausiai kaip ir neįvertinama paskiausia iš trijų kalbų (o kalba, manytume, yra šis tas daugiau nei lingvistikos mokslas), įgavusių tam tikrą paradigminę vertę būtent todėl, kad jomis įstengta tiksliausiai įvardyti Prikaltąjį prie kryžiaus. Aišku, kad turima omenyje lotynų, tiksliau, anot evangelisto Jono, romėnų kalba (žr. *Jn 19,20*). Sugretinantis heleną ir žydą (nesvarbu, ar juos supriešindamas, ar išaukštindamas) aiškiai neįvertina romėnų kalbos, kuri tik itin retai būdavo, taip sakant, hipostazuojama ir kurios pavadinimas labai retai būdavo pagerbiamas, užrašant didžiąja raide, idant ta kalba išties taptų Romėnų kalba.

Pradcdant Winkelmanno darbais, stengiantis iš naujo atrasti klasikinę senovę, buvo linkstama, peržengus tai, kas romėniška, tiesiogiai semtis iš pirmapradžio graikų šaltinio.

REMI BRAGUE (g. 1947) - tarptautinio žurnalo "Communio" prancūziškojo varianto vyriausiasis redaktorius. Publikuojamas

Vis dėlto egzistuoja vienas faktas, istoriškai toks patikimas, kad apie jį čia tik užsiminsime. Turime galvoje štai ką: Europa gimė ne iš savęs ir kitų civilizacijų buvo priimta kaip romėniška, o ne graikiška ar judėjiška. Europa - tai romėjų šalis. Europa yra romėjiška. Bizantiniu laikotarpiu patys graikai laikė save romėnais (ir dabar šiuolaikinė graikų kalba vadinasi romėjų kalba). Galima ilgai dėstyti, ką Europos kultūrai davė romėnai. Tačiau savaime tai būtų nuobodoka ir ne itin originalu. Be to, taip teišsiaiškintume formalų romėnų kultūros turinį, o ne jos savitumą. Tos kelios juridinės sąvokos skaitytojui tuoj pasirodytų be galo skurdžios ir primityvios, tiek lyginant su praeitimi, t.y. su graikų kultūros turtais, tiek su tais pavidalais, kuriuos šie elementai gavo Europos istorijoje. Kiekvienas mėginimas apibrėžti romėnišką patirtį galų gale baigiasi vienodai: arba kažkaip skurdžiai perpasakojama graikų kultūros esmė, arba schematiškai išdėstomi Viduramžių bei Naujųjų laikų kultūros pagrindai. Todėl romėniškumo specifika neišvengiamai ir paradoksaliai iškyla kaip dekadentiška ir drauge apgailėtina primityvi.

Itin griežtų teisėjų nuomone, romėnų kultūros nuopelnas tik toks: ji paskleidė helenizmo sukauptus turtus po visą pasaulį ir perteikė juos mums. Tačiau viską išvystume visiškai kitaip, atsisakę ieškoti romėniškos patirties kur kitur, nei pačiame tame perteikime. Kaip tik tas truputis, kurį sutinkame palikti Romai, ir yra, ko gero, pati jos esmė.

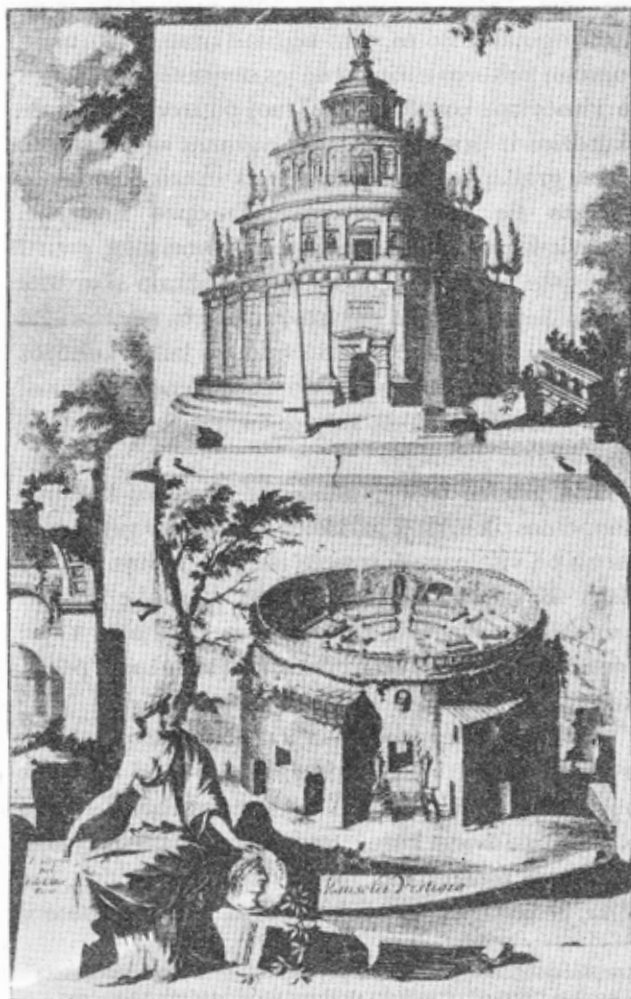
Apskritai teikėjui priklausančio perteikinio struktūra ir yra tikrasis turinys. Romėnai viso labo buvo tik perteikėjai. Vis dėlto tai nėra nesvarbu. Žinoma, palyginti su dviem kūrėjų tautomis - graikais ir žydais, - romėnai nieko nauja nesukūrė. Tiesiog tame, kas sena, jie įžvelgė šį tą nauja ir perdavė tą sena būtent

straipsnis įdomus netikėtu požiūriu į vadinamąjį "Europos identitetą". Iš žurnalo "Simvol" (Paryžius) straipsnį vertė Mantas Adomėnas.

kaip nauja. Tokia perteiksena yra pagrindinė romėnų patirtis. Ši patirtis įgyta kažką kuriant iš to, kas sena, svetima, nesavita, persodinant senovę naujon dirvon. Būtent taip genialusis Vergilijus perėmė bei išreiškė helenų padavimą apie Troją ir sukūrė "Eneidą", itin romėnišką mitą. Būti romėnu reiškia perimti sena kaip nauja, atšviežinti sena, įdiegiant naujon dirvon. Šitaip persodinant, senovė paverčiama tarsi koku naujo vystymosi principu ar jo ištakomis. Romėnai būna saviti atkurdami ir atnaujindami.

Taigi, atsitraukdami nuo istorijos, romėniškumo specifika apibrėžiama kaip bendrą nuostatą tų, kurie jaučiasi pašaukti atnaujinti sena. Šia prasme būti romėnu reiškia suvokti ir jausti save, sąlygojamą tiek savotiško "helenizmo", tiek ir savotiškos "barbarystės".

Mausoleum Augusti... Graviūra iš knygos "Roma Antiqua... Roma Sancta..." (Amsterdam, François Halma, 1704). Gintauto Trimako reprodukcija.

Būti romėnu reiškia užnugaryje kaip sektiną pavyzdį turėti klasicizmą, o priešais save - barbarišką stichiją, kurią būtina *suvaldyti*. Nė kalbos negali būti apie kokį nors neutralų tarpininkavimą, nes tikras romėnas aiškiai supranta esąs lyg tarp dviejų ugnių: iš vienos pusės - būtinai asimiliuotinas klasicizmas, iš kitos - išorinė barbariška stichija, kurią privalu pavergti. Romėnas įsisąmonina esąs graikas barbarų stichijos atžvilgiu ir barbaras graikų kultūros pasaulio požiūriu. Romėnas žino jo perduodamą lobį kylant ne iš jo paties. Netgi jį valdydamas jis nuolat atmena, jog tokia turėseną ganėtina trapi ir laikina. Vadinamoji romėniška nuostata nėra išimtinė istorinių romėnų savybė. Ji būdinga ir patiems graikams, būtent didžiausiems iš jų - tiems, kurie suvokė esą senovės barbarai, savaip perpavidalinę paveldėtą iš svetur kilusį turta. Ko gero, čia reikėsi ir tam tikras savojo nesavıtumo tiesiogine šių žodžių prasme jūtumas, vertęs graikus siekti visko, kas nauja. Tikriausiai, tuo ir paaiškinamas itin paslankus senovės graikų visuomenės gyvenimo ritmas. Vadinamasis romėniškumas nėra vienų romėnų savastis. Tačiau dar labiau stebėtina štai kas: toks romėniškumas nėra ir išskirtinė "pagoniška" arba antikinė Europos kultūros ypatybė. Jis būdingas ir žydiškam-krikščioniškam kultūros dėmeniui. Ir graikas, ir žydas - abu romėnai. Ilgiau neapsistosime ties žydų patirtimi, nes judaizmas turėjo įtakos Europos kultūrinio pasaulio formavimuisi tik per krikščionybę. Vis dėlto gana įdomu pastebėti, kad itin romėniškas herojus Enėjas yra antipodas Odisėjo, galop sugrįžusio į tėvynę, ir bene geriausias pagoniškas atitikmuo Abraomo, palikusio savo žemę, tėvynę ir tėvo namus. Bepriminsime keletą neginčytinų faktų, liečiančių Bažnyčią, kurią mes vadiname Romos Bažnyčia. Šis pavadinimas rodo ne tik laikinas istorines bei geografines aplinkybes. Visiškai akivaizdu, jog Bažnyčia yra Romos imperijos paveldėtoja. (Gerai tai ar blogai - šiuo atveju ne taip svarbu.) Čia neverta nagrinėti ir palikimo, kurį Bažnyčia savo laimei ar nelaimei gavo iš Romos imperijos. Mus pirmiausia domina tokia romėniškumo forma, kuri nepriklauso nuo vienokio ar kitokio konkretaus turinio ir todėl gali jį pergyventi.

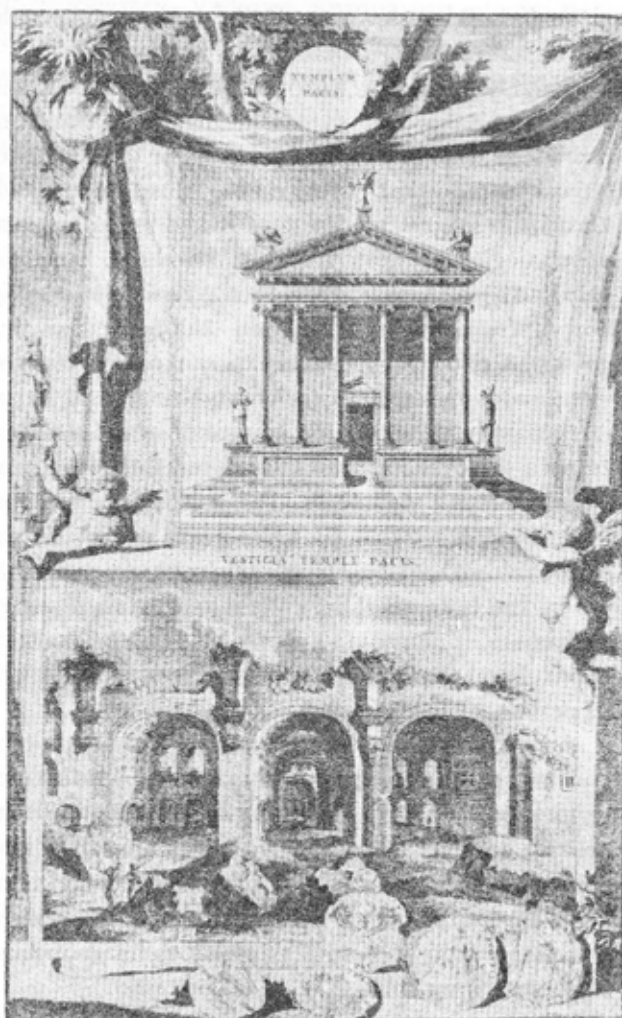
Vadinasi, galima suformuluoti tokį teiginį: romėniškumas - pačią krikščionybės struktūrą sudaranti ir todėl neatskiriama Bažnyčios savybė. Krikščionys yra romėnai, nes turi savuosius graikus, su kuriais susiję nesutrukomais saitais; šie graikai - žydai. Galima

pasakyti ir taip: krikščionybė Senojo Testamento atžvilgiu yra tas pat, kas romėnai - graikų atžvilgiu. Krikščionys yra tarsi įskiepyti žydų tautos medin, jie - josios Dievo pažinimo patirties dalininkai. Ir jie tai supranta. Tokia patirtis neatskiriama nuo žydų tautos prigimties, nes kuria ją kaip tautą. O krikščionys dar privalo tos patirties įgyti. Šia prasme jie egzistuoja tarsi prieš prigimtį. Būtent apie tai ir kalba apaštalas Paulius: *Tad jeigu tu buvai iškiristas iš prigimtojo laukinio alyvmedžio ir prieš prigimtį įskiepytas tauriajame alyvmedyje, tai dar lengviau anie bus priskiepyti pagal prigimtį savajame alyvmedyje (Rom 11,24)*. Taigi, jei žydas santykiauja su tiesa per išmintį, tai krikščionis šitai daro per kultūrą. Tai Romos Bažnyčia, nes ji, palyginti su Izraeliu, yra tas pat, kas romėnai - palyginti su helenais. Bažnyčia remiasi tuo, ką išpažįsta kaip savo principą, ir šitai atkuria visa, kas mums atsiskleidžia "senovės" pavidalu. Ji yra Romos, nes pagrįsta Kristumi, Jo Atėjimu, išpažįstamu kaip kažkas visiškai nauja. Šventasis Irenėjas Lionietis garsiajame kūrinyje "Prieš erezijas" net tvirtina, esą Kristus, nieko naujo neatnešdamas, atnešęs žmonėms visiškai viską kaip kažką absoliučiai nauja. Jis nepridėjęs nieko naujo prie to, kas jau buvę, taigi šia prasme nieko naujo ir neatnešęs. Viskas Jo atnešta kaip kažkas absoliučiai nauja, kadangi jis pats esąs visa ko pradžia.

Dabar pamėginsime Europos kultūrinės vienovės problemą panagrinėti kiek kitokiu požiūriu.

Iš pradžių ją apibrėžėme kaip "plyšį" tarp dviejų polių - žydų-krikščionių ir graikų-romėnų. Po to nustatėme, kad kiekviename šių dviejų pradų esama tos pačios struktūros, mūsų pavadintos romėniška. Ji įgalina bent iš dalies įveikti pirminę priešybę, atkurti prarastą vienovę. Tam reikėtų išorinę įtampą paversti šiedvi tradicijas vienijančių dalykų vidine sanderme. Vidinė sandermė ir yra pati tradicijos kaip perteikimo struktūra. Remdamiesi tokios sudėtinės kultūros sąvoka, jau galime imtis drąsaus uždavinio - nuspėti Europos ateitį.

Europinės kultūros fenomenas apibūdinamas, remiantis nuostata, mūsų pavadinta romėniškąja: tikras Europos kultūros atstovas aiškiai suvokia, kad iki jos buvo helenizmas, kurį būtina perimti, o priešais ją driekiasi "barbarų" stichija, kurią derėtų pavergti. Galbūt šis klasicistinio "aukštupio" ir barbariško "žemupio" potencialų skirtumas ir stumia Europą pirmyn. Kad ir kaip būtų, jos istoriją galima palyginti su savitu pulsavimu, diastole ir sistole: nepaliaujamas

Templum pacis... Graviūra iš knygos "Roma Antiqua... Roma Sancta..." (Amsterdam, François Halma, 1704). Gintauto Trimako reprodukcija.

žengimas barbarų stichijos link, siekimas ją asimiliuoti bei paversti Europos kultūros pasaulio dalimi, ir nuolatinis grįžimas prie klasicistinių ištakų, pasireiškias nenutrūkstančia "renesansų" virtine. Šiuodu judesiai sudaro vidujai pusiausvirą sistemą. Čia būtų galima paklausti: ar kolonizacija, prasidėjusi didžiųjų geografinių atradimų epochoje, ir Renesanso metu užsimezgeęs europietiškas humanizmas bendroje civilizacijų istorijos perspektyvoje nepasirodys besų bendraamžiai reiškiniai, siejami abipusio papildomumo ryšių? Visiškai pagrįstai galima teigti, jog gana ilgai viena svarbiausių europiečių užkariavimų patoso priešasčių buvo noras pavergti tautas, laikomas mažiau išsivysčiusiomis, ir taip kompensuoti nepilnavertiškumo

jausmą klasikinės senovės atžvilgiu. Be to, šį jausmą nuolat, taip sakant, aktualizuodavo humanizmas.

Taigi, jei praeityje Europos būta romėniškos, tai kokia ji yra dabar? Atsakymas: mums atrodo, šiandien ji pradeda šios savybės netekti (o gal ir visai paliovė buvusi romėniška). Mes esame nusprendę, kad klasicizmo šaltinis jau išsemtas ir kad mūsų kultūra nebepajėgia ko nors išmokyti barbarus. Antikos palikimo tyrinėjimas tebeveni gausias filologų ir istorikų korporacijas, tačiau klasikinių kalbų studijos ir, galiausiai, pati antikos dvasia pasitraukė, užleisdamos vietą nuogam, sausam istorizmui. Nūnai retas kuris išdrįs pasakyti, kad turime ko pasimokyti iš senovės žmonių. Europos kultūros šaltinių reikšmė prilyginta kitų civilizacijų versmėms. Tas pats kompensacijos fenomenas pasireiškia ir čia. Mokslų apie antiką nyksmą lydi dekolonizacija. Savo ruožtu šių reiškinių pasekmė yra ta, kad imta atkakliai kalbėti apie naują dvasinę barbarystę, apėmusią Europą. Tokie priekaištai nepakeliami europiečio savimonei, nes jis nebeturį ką perteikti kitoms tautoms...

Atkurti savo pranašumo ir savo nepakankamumo jausmų pusiausvyrą įmanoma, bet kitokiame lygmenyje. Nuo šiol ji - nebe ana kūrybinį dinamizmą kelianti įtampa. Ši pusiausvyra tampa savotiška nepanašumo ir ne-pakankamumo sampyna, kuri gimdo kaltės jausmą dėl niekuo nebepateisinamos viršenybės ir kelia prastai slepiamą panieką vadinamosioms besivystančioms šalims.

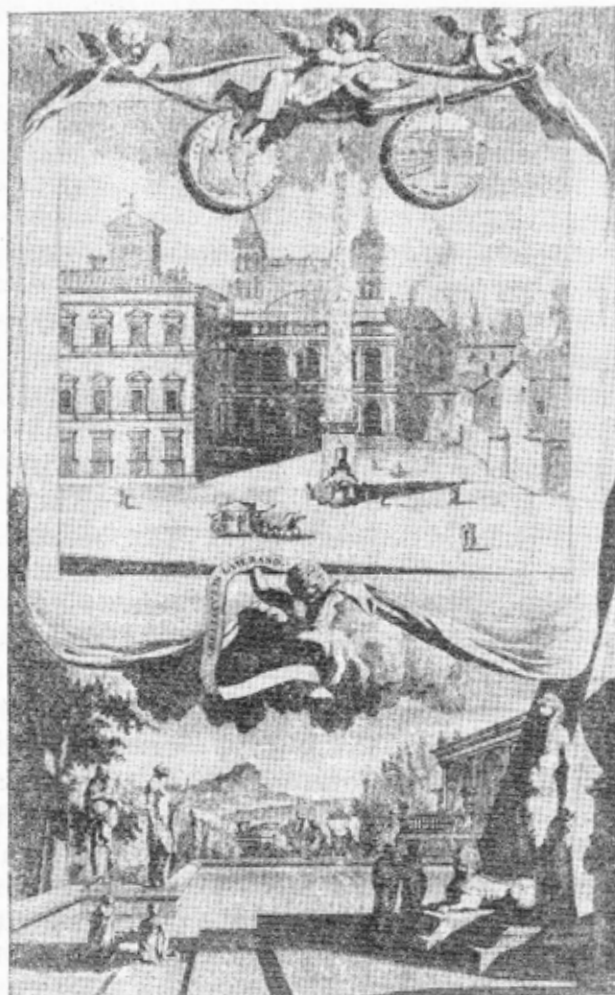
Mokslų apie antikinį pasaulį atstovai svajoję paversti mus graikais. Ši svajonė išsipildė, bet kažkaip groteskiškai. Mes pabandėme peržengti Romą ir romėnams būdingą santykį su kultūra, norėdami patys tapti kažkokios naujos kultūros pavyzdžiu. Įvykdę šį "žygdarbį", sunaikinome graiko ir barbaro skirtybę, sudarančią pačią romėniškumo esmę bei įgalinančią kultūros kūrybą. Pavirtome barbarais, bet ne tais, kurie įsijungė į helenizmą, o graikais, nupuolusiais iki barbarų lygio ir tik dalinai suvokiančiais savo barbarystę. Praeityje su europiečių ekspansija plito ir visuotinė kultūra. Ši kultūra galėjo tapti savarankiška ją atnešusių užkariautojų atžvilgiu ar net atsigręžti prieš juos pačius. Tuo tarpu šiuolaikinis imperializmas turi vienintelį tikslą: primesti kitiems savąjį gyvenimo būdą, t.y. gyvenseną regiono, kuris, anot Paulio Valery, tėra tik mažas Azijos kyšulys. Būtent todėl šis imperializmas ir neturi teisės gyvuoti.

Tačiau esama ir kitos, dar baugesnės aplinkybės:

būdingą savo visuotinumą Europa ("graikas", kurio atžvilgiu mes esame "romėnai") ėmė vertinti kaip kažkokią vietinę ypatybę, reikšmingą tik jai vienai ir visiškai neprivalomą kitoms kultūroms. Pavyzdžiui, galima išgirsti, kad laisvė, demokratija ir t.t. kai kurioms tautoms netinka, nes despotizmas ir oficialus melas priklauso visokeriopa gerbtinai jų tradicijai. Iš to kyla išvada, jog tiesa ir laisvė tėra kažkokios vietinės keistenybės, panašios į škotų paprotį nešioti sijoną arba prancūzų - valgyti sraiges.

Ar turi Europa ateitį? Bijau atsakyti į šį klausimą. Tačiau įmanoma, regis, parodyti, kaip kelią ateitin ji gali užsikirsti. Europa, laikanti visuotinumą vertingu tik jai vienai, Europa, susisupusi į savo "aš", norėdama gauti savitą veidą (turiu omenyje visą tą

Obeliscus in Laterano... Graviūra iš knygos "Roma Antiqua... Roma Sancta..." (Amsterdam, François Halma, 1704). Gintauto Trimako reprodukcija.

indoeuropietiška šlamštą, tokį mielą mūsų amžininko širdžiai), tokia Europa neverta ateities.

Taigi, mūsų laukia toksai kultūrinis uždavinys: iš visų jėgų stengtis, kad Europa vėl taptų romėniška. Europa tegalės atgauti giluminę esmę tik įstengusi drauge išskleisti savyje dvi savybes, apibūdinamas išties europietišku žodžių žaismu: *Selbstbewusstsein* ir

self-consciousness. Vadinasi, Europa turi suvokti tiek savąją vertę, tiek ir jai būdingą bevertiškumą bei nuosmukį: vertę - vidinės bei išorinės barbarų stichijos, kurią privalo suvaldyti, atžvilgiu, o nuosmukį - kultūros, kuriai turi tarnauti ir kurią yra įpareigota perteikti, atžvilgiu.

VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS IR KRIKŠČIONIŠKOSIOS KULTŪROS KRYPTIS LIETUVOJE

VANDA ZABORSKAITĖ

Šitoks temos formulavimas galėtų iš karto susilaukti įvairių priekaištų. Ką reiškia "krikščioniška kultūros kryptis"? Ar ne visa pastarųjų dviejų tūkstantmečių kultūra Europoje, o pastarųjų šešių šimtų metų - Lietuvoje yra krikščioniška ir argi galima kalbėti apie kokią atskirą krikščionišką kryptį? Ar Putino priklausymas šitai kultūrai nėra akivaizdi duotybė, ir žvelgti į jį ir į šią kultūrą kaip į du šalia vienas kito esančius dydžius, kurie galėtų vienaip ar kitaip santykiauti, negalį būti pagrindo? Iš tikrųjų, toks platus reiškinių matymas yra galimas, bet ne apie jį norėčiau kalbėti, o nusileisti į konkretesnę lygmenį, į labiau istoriškai apibrėžtą laiką, į susiskaidžiusią ir sekuliarizuotą kultūrą, kuri yra įgavusi krikščionybei svetimų, net ją neigiančių bruožų. Ji, be abejo, savo bendriausiomis charakteristikomis atstovauja krikščioniškąją kultūros tipą, bet anaipol ne visų tos kultūros dalyvių ir kūrėjų yra sąmoningai kaip tokia suvokiama ir išgyvenama.

Kai čia kalbu apie krikščioniškąją kultūrą, turiu mintyje būtent tą jos kryptį, kuri sąmoningai save su krikščionybe sieja. Norėdama būti tiksli, turėčiau šiuo atveju kalbėti netgi apie katalikiškąją kryptį, nes protestantiškoji turėtų savą reiškimosi erdvę ir savas realijas. Taigi - Putino santykis su katalikiškąja kryptimi: jos institucijomis, organizacijomis, spauda, kultūriniais sąjūdžiais. Neliesiu artimos, bet netapačios srities: Putino kūryboje atsiskleidžiančios tikėjimo sampratos, nebent tik tiek, kiek ji gali paaiškinti daugiau objektyvybėje besiskleidžiančią situaciją. Šitokiu požiūriu berods tinka kalbėti dabar, pradedant "Naująjį židinį", kuris su pirmuoju "Židiniu"

lieka suaugęs giluminėmis nuostatomis, bendra dvasine kryptimi, kurios vienas pagrindinių formuotojų ir kūrėjų buvo būtent Vincas Mykolaitis-Putinas.

Bet "Židinio" sumanymas ir programa užaugo ne tuščioje vietoje. Iki "Židinio" Putinas jau buvo nuėjęs gerą savo jaunystės kelio galą, kuris jį buvo surišęs su katalikiškąja spauda, su tam tikrais literatūrinio gyvenimo reiškiniais, su bendresnėmis lietuvių kultūros tendencijomis.

Pirmieji Putino eilėraščiai pasirodo 1911 m. "Šaltinyje", "Ateityje". Pasaulėžiūrinis pagrindas skaidantis visuomenei, taip pat ir jaunimui, pradedantis poetas atsistoja ateitininkų krante. Kitame krante stojasi liberalioji "Aušrinė", o su ja Balys Sruoga, Kazys Binkis, Ignas Šeinius, Antanas Vienuolis. Čia yra anų metų literatūrinis avangardas, naujų srovių reiškimosi pradžia, tuo tarpu ateitininkų literatūrinės nuostatos greičiau konservatyvios. Nors ir jos jau bent kiek paveiktos pomaironinės evoliucijos, tačiau maironiškoji linija čia dominuoja. 1913 m. poetų "didžiojo kunigaikščio" (Liudo Giros žodžiais) entuziastingą išaukštinimą parašo Putinas, debiutuodamas kaip kritikas ir poezijos interpretatorius. Šioje spaudoje jis skelbia nemažą "idėjinių" eilėraščių, kilusių daugiau iš sąmoningo apsisprendimo negu iš organiškų kūrybinių impulsų. Jų atsiradimo psichologinę motyvaciją padeda suprasti Liudo Vasario išgyvenimai, pakartoją didele dalimi romano autoriaus vidinę istoriją (tai yra jis pats paliudijęs ne kartą). Bet šioje "srovinėje" spaudoje rodomi ir daug autentiškos poezijos:

VANDA ZABORSKAITĖ (g. 1922) - literatūrologė, filologijos mokslų daktarė, Vilniaus pedagoginio instituto profesorė, žinomų veikalų - "Realizmo klausimai 1905-1917 m. lietuvių literatūros kritikoje" (1957), "Eilėraščio menas" (1965, 1970), "Maironis" (1968, 1987), "Prie Lietuvos teatro ištakų" (1981), "Literatūros mokslo

įvadas" (1982) ir kt. - autorė.

Specialiai "Naujam židiniui" rašytame straipsnyje ji pristato Vincą Mykolaitį-Putiną kaip "Židinio" redaktorių ir paryškina tuos jo asmenybės ir kūrybos bruožus, kurių iki šiol bemaž nemėginta aptarti.

“Draugija” įdeda turbūt geriausią šio meto Putino cilėraštį “Varpininkas”.

Tačiau savo literatūrinės biografijos pradžią Putinas sieja su “Vaivorykšte” (“...tikru savo įvesdinimu į lietuvių literatūrą laikau pasirodymą pirmajame lietuvių literatūros žurnale - “Vaivorykšteje” 1913 m.”¹). Iš čia ir kritika iškelia jį į lietuviškojo Parnaso aukštumas: ““Vaivorykštės” spalvotumą daro poečiukai, kurių karaliumi su skaisčiaja varsa paskaitykime Putiną”². Tai kito rango ir pobūdžio leidinys negu “Šaltinis” ar “Ateitis” - žurnalas, kuris programiškai atsisako paisyti pasaulėžiūrinių skirtumų, o vadovausis vien estetiniais kriterijais. Menas turįs savaiminę vertę. Jis turtinąs, keliąs ir taurinąs visuomenę pačiu savo buvimu. Šis požiūris gula dabar į Putino meninės pasaulėžiūros pamatus, tampa visos estetinės patirties katalizatoriumi ir estetinės veiklos viską nulėmiančia gaire, taip pat ir jo visuomeninės laikysenos atrama. Netrukus įsijungia dar kiti minties momentai: meno kūryba ir kūrinys susiejami su sakraline sfera, iškeliamas menininko kūrybos ir dieviškosios kūrybos rūšinė tapatybė. Putinas, beje, niekadęs nekūrė meno teologijos ir nesirūpino šio požiūrio plačiau pagrįsti ar išplėtoti. Gal priešingai - jo estetikoje dominuoja kūrybos žmogiškoji prigimtis, kūryba suvokiama kaip žmogiškosios esmės aukščiausias pasireiškimas, o tai, kad toji esmė yra dieviška, lieka glūdėti, kaip viso pastato prielaida, neįvardijama ir nenaudojama argumentacijai. Putinas niekur religinio tikėjimo nepakeičia menu (kaip kai kuriais atvejais daro, pvz., Justinas Marcinkevičius), bet stato jį greta, kaip to paties dieviškojo prado autonomišką atsiskleidimą (“...kokia pagaliau aukščiausia visos meno kūrybos prasmė: ar tuščias žaislas gyvenimui pamaloninti, ar didinga dvasios pastanga keisti pasaulį amžina Dievo mintimi, kaip keičia jį mokslas ir religija?”³). Teisybė, kokiu vienu retu atveju gali susidaryti išpūdis, kad menas iškeliamas aukščiau visų kitų žmogaus dvasios pasireiškimų. Atsirėmęs į Jeano Marie Guyau visuomeninės simpatijos teoriją, jis vienoje ankstyvųjų savo teorinių studijų teigia: “Mokslas ir religija teikia principinių vedamųjų idėjų ir jungia visuomenės protą. Dora ir vėl religija teikia veikimo normų ir jų sankcijų ir jungia visuomenės valią. O grožis ir dailė, veikdami

žmonių sielas per jausmus, jungia ir šią paskutinąją sritį. Jungdama visuomenę, dailė atlieka tai dar tobuliau nekaip mokslas, religija ir dora. Nes dailės objektas, grožis, nėra betarpiškai rišamas su gyvenimo nauda ir praktika, ir, kaip toks, nekelia kovos obalsių, bet atvirkščiai, ramina sielas ir teikia kiekvienam lygiai savo malonių, nepastodamas kelio kitiems. Aplink kilnų meno kūrinį gražiausiais gyvenimais spiečiasi seni ir jauni, vyrai ir moterys, kairieji ir dešinieji. Čia tirpsta luomų ir partijų priešingybės. Grožis, menas ir dailė supa visuomenę bendros simpatijos vainiku”⁴.

Jeigu pažvelgsime į šiuos teiginius platesniame Putino estetikos kontekste, tai pamatysime, jog svarstymai vyksta apmąstant meno kaip regimybės vertę, lyginant jį su tikrovės sfera. Matant regimybės nepilnavertiškumą, palyginus su tikrove, iškeliamas tai, ką regimybė laimi, ištrūkdama iš “geležinės būtinybės” pančių, kurie saisto tikrovę. Meninė regimybė iškeliamas kaip jungiantis, visus prieštaravimus anuliuojantis veiksnys, nes visa, kas yra tikrovė, yra neišvengiamai dramatiška, konfliktiška, susiję su būtinybe pasirinkti, paneigti, kentėti.

Prie menui būdingos funkcijos būti visuomenę jungiančiaja jėga Putinas tėra gal tą vienintelį čia pacituotąjį kartą stabtelėjęs. Užtat daug kartų apmąstoma meno funkcija tautos būtyje (tai pirmąkart plačiai išdėstoma jau aukščiau cituotame straipsnyje “Grožio ir meno kuriamosios dailės reikšmė”, kuris buvo išspausdintas 1921-1922 m. katalikiškame filosofijos žurnale “Logos”). “Menininkas suima tautos dvasią ir charakteringąsias jos gyvenimo žymes ir įkvepia visa tai į dailės veikalą, kuris vėl kalba tautai jos pačios širdies balsu ir taip ją peni ir augina”⁵. “Tad tauta ne be reikalo taip brangina savo meno kūrinius, jiems rūmus stato ir į savo kultūros židinių deda. Menas duoda aukščiausią tautos sintezę, nušviečia tautinę idėją, rodo jos kelius ir vainikuoja tautą garbės vainiku”⁶. “Ir jeigu tauta iš tiesų bus sukūrusi savo meną, kuris yra jos kultūros žiedas, ji tuo pačiu bus tvirta ir kalaviju iškovoti sau išorės laisvę, nes vidurinę dvasios laisvę ji bus anksčiau įgijusi: dvasios vergijoje menas nekuriamas. Tačiau meno uždavinys dar čia nesibaigia. Laisvė nėra sau tikslas, bet tik sąlyga toliau augti ir kilti. Menas yra vienas galingiausių to kilimo

¹Mykolaitis-Putinas V. *Autobiografijos vietoje* // Tarybų Lietuvos rašytojai. - V., 1957. - P. 342.

²Juozas Tumas-Vaižgantas. - Cit. iš: Gudaitis L. *Platėjantys akiračiai*. - V., 1977. - P. 230.

³Mykolaitis-Putinas V., *Raštai. Estetika*. - V., 1989. - P. 112.

⁴*Ten pat*, p. 121.

⁵*Ten pat*, p. 122.

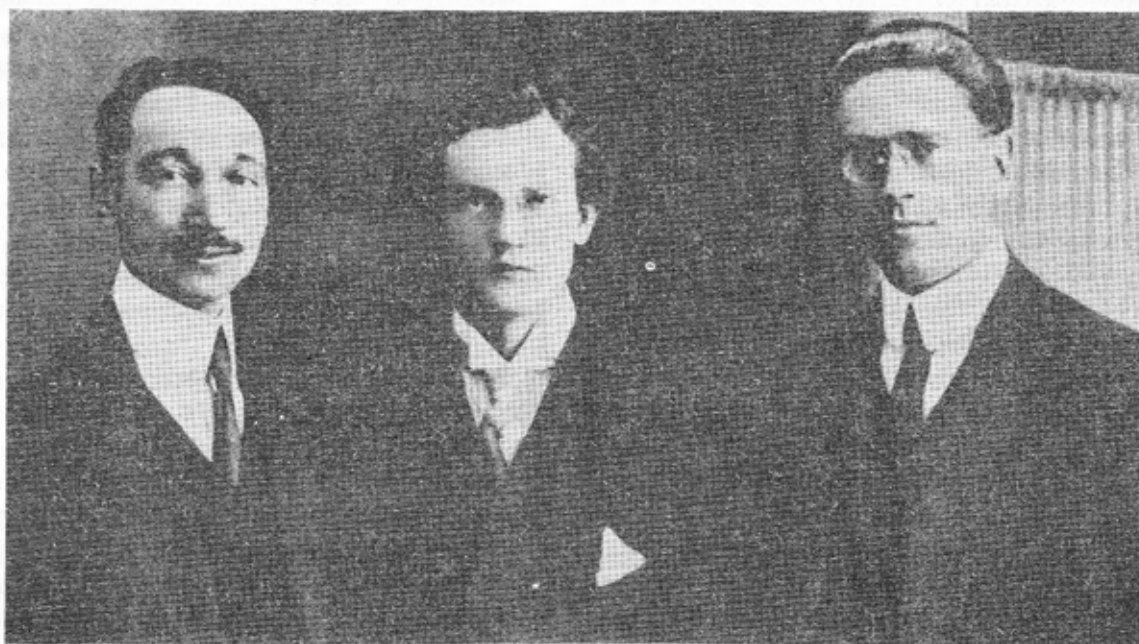
⁶*Ten pat*, p. 123.

veiksnių”⁷. Menas yra Putinui aukščiausia tautos savivokos ir savęs teigimo forma, o meno kūryba - prasmingiausias dalyvavimas tautos istorijoje ir tautos buvimo galutinis įprasminimas, kelias, kuriuo tauta atskleidžia savo esmę, o kartu dalyvauja universalioje žmonijos draugėje.

Šitokią požiūrį nešė XX a. pradžios lietuvių literatūros atsinaujinimo banga, joje užsimezgė gilieji Putino kūrybos ir meninės refleksijos pradmenys. Jis buvo per jaunas, kad būtų galėjęs dalyvauti “Gabi-joje”. Nedalyvavo jis nė “Pirmajame bare” - moder-

adresu) Herbačiauskas minimas gyvenimo pavakarėje Putino parašytoje trumpoje autobiografijoje. Nors jo, Adomo Jakšto aršiausio literatūrinio priešininko, negalėjo į bendražygius kviesti “Ateities” ir “Draugijos” iškiliausias poetas, bet demoniškojo mistiko ir maištautojo kūrybiniai impulsai be abejonės skatino sparčiai bręstančio Putino estetinę programą.

Kūrybos dieviškumo, meno, kaip žmogaus ir tautos dvasios kilniausio reiškėjo, samprata galutinai susilydė Fribūro metais. Vakarietiška aplinka, katalikiška studijų kryptis, Nepriklausomybės kūrimosi

Stasys Šalkauskis, Vincas Mykolaitis-Putinas ir Izidorius Tamošaitis. Fribūras, iki 1920 m. Nuotrauka iš Vinco Mykolaičio-Putino memorialinio muziejaus.

nizmas tarsi praėjo šalimais, nors epochos dvasia persmelkė pasaulėjautą, ir Putinas tapo simbolizmo (ar neoromantizmo?) pagrindiniu reiškėju. Nė karto ankstyviausioje Putino orbitoje nešmėkšteli Juozapo Albino Herbačiausko vardas. Ir tik vėlesnėse jo literatūrinėse refleksijose paaiški, kokia didelė reikšmė jo buvo teikiama Herbačiauskui ano meto lietuvių literatūrinės sąmonės sklaidoje kaip naujosios literatūros tautiškumo šaukliui, kaip pranašui viso to, kas subjektyvu, maištinga ir gaivališka, kieno dėka menininko vizijose susijungtų “žemės piemenėlio ir dangaus karžygio” dvasia. Su aiškia simpatija (nors ir su lengvu šypsniu jo artistišku pozų ir ekstravagancijos

entuziastingi polėkiai - visa tai nulėmė asmenybės pagrindus (taip pat ir joje glūdinčius konfliktus).

Toks jis 1923 m. rudenį atvažiavo į laikinąją sostinę - jaunas Teologijos-filosofijos fakulteto docentas, netrukus profesorius, tuoj ėmėsis burti akademinį jaunimą į “Šatrijos” ateitininkų kuopą, tapęs katalikų mokslo ir kultūros žurnalo “Židinio” leidėju-redaktorium. Jį vedė gilus atsakomybės jausmas už tautos būtų nepriklausomoje valstybėje, už kultūros situaciją, už jaunimo kelius.

“Židiny” kūrėsi ne tuščioje erdvėje. Ėjo, ilgiau ar trumpiau išsilaikydami, literatūriniai ir moksliniai

⁷Ten pat, p. 123.

žurnalai ("Skaitymai", "Logos", "Soter", "Romuva"...). Jau ėjo ir bendresnio pobūdžio šiauliškė "Kultūra" - scientistinės krypties, prorusiškos, promarksistinės orientacijos. "Židinys" nebuvo sumanytas kaip atsvara "Kultūrai", kaip jos oponentas. Jis atėjo su sava programa, seniai brandinta, šaknimis siekiančia antrojo dešimtmečio dirvą, suprojektuotas kaip katalikų pasaulietinės inteligentijos plataus kultūrinio profilio leidinys. Jo redaktorius ėmėsi programos realizavimo. Kultūros filosofijai, pedagogikai čia skiriama ženkli vieta, tačiau svorio centru tampa meno kultūra: estetika, dailės ir muzikos dalykai, literatūros kritika, šiek tiek grožinės literatūros. Labai ryški žurnalo orientacija į Vakarus - krikščioniškąją Vakarų kultūrą, apskritai į Vakarų kultūrą.

Pirmojo penkmečio "Židinio" veidą didžiąja dalimi lėmė paties Putino kūrybinė veikla. Čia jis spausdino savo eilėraščių, dramatinę poemą "Žiedas ir moteris", misteriją "Nuvainikuota vaidilutė", prozos fragmentą ("Svetimos kaltės"), straipsnių estetikos, literatūros istorijos klausimais, recenzijų. Bet ypatingo dėmesio vertos jo apžvalgos - literatūrinio ir ypač kultūrinio gyvenimo. Putinas, būdamas žurnalo redaktoriumi, rašė 1927, 1928 ir 1929 metų apžvalgas - paskui čia tokių nebebūdavo (išskyrus vieną atsitiktinę 1936 m.). Šios apžvalgos yra mūsų spaudos istorijoje vienintelis atvejis, kai vieno žmogaus - tad vienu požiūriu, pagal vienus kriterijus - yra apmąstoma ir vertinama visuomenės ir kultūros gyvenimo visuma, vertinama su didele kompetencija, aiškia vertybine nuostata, imantis sau visišką asmeninę atsakomybę. Šios apžvalgos yra Putino mums sukurtas žanras, vėliau tokiu pavidalu, deja, nepratęstas ir nepakartotas. Prie jų verta ilgėliau stabtelėti: šiandien jos leidžia tarsi palaikyti ranką ant tuometinio gyvenimo pulso, o drauge bent kiek daugiau suprasti šią dieną ir mūsų pačių padėtį joje.

Putino apžvalgos apima, kaip minėta, trejetą metų. Pirmoji skirta 1927 metams - pirmiesiems, į valdžią atėjus tautininkams. Ji (kaip ir kitos dvi) pradeda bendru žvilgsniu į visuomenės nuotaikas, dvasinės kultūros sąlygas ir bendrą dvasinio gyvenimo klimata. Sustojama prie valstybės ir kultūros santykio, nes šitai rūpėjo nuo pat nepriklausomybės atgavimo. Visą laiką buvo rūpinamasi formuoti kultūros politiką, kylančią iš kultūros žmonių iniciatyvos. Sudaromos programos, kurioms tikimasi valstybės paramos, kartu neigiamai žiūrima į pastangas kultūrą

suvalstybinti, iškelti valstybę virš žmogaus, varžyti jo laisvą reiškimąsi. Tuo pat ima ryškėti tam tikra įtampa tarp valstybės ir kultūros, nerodydama tendencijos silpnėti - greičiau priešingai. Beje, apie tai kalbant, nereikia pasiduoti klaidinančiam požiūriui, kuris buvo specialiai formuojamas per sovietinius dešimtmečius, esą inteligentija nusivylusi Lietuvos valstybe ir net pačia nepriklausomybe. Taip, į daug ką žiūrėta kritiškai, dargi labai, bet žiūrėta su dideliu rūpesčiu, su troškimu ir pastangomis situaciją pakeisti į geresnę pusę. Savą nepriklausomą valstybingumą buvo norima ugdyti ir tobulinti, ieškoti vaisingesnių jo reiškimosi formų. Inteligentija imasi būdingiausios, gal svarbiausios savo visuomeninės funkcijos: analizuoti tai, kas vyksta, ir vertinti blaiviu, kritišku žvilgsniu. Nepasidavimas euforijai, apologetikai, skeptiškas, kartais dargi ironiškas žvilgsnis yra būtina gyvenimo druska; o kartu šis kritiškumas iš esmės skiriasi nuo nihilistinio neigimo, kyla iš pozityvaus nusiteikimo.

Pirmojoje apžvalgoje jau apčiuopti opiausieji taškai, kurie skaudėjo iki pat nepriklausomybės praradimo. Apžvalga rašoma, sukakus metams, kai "svetimi, priešingi ar kosmopolitiškai-indiferentiški elementai buvo pašalinti nuo Lietuvos valstybės vairo, kada buvo jaučiamas aukščiausias tautinių jėgų pakilimas, kada į tautos vadų eiles stėjo žmonės, iš kurių turėjom teisės laukti, kad tautinės kultūros kėlimą jie laikys svarbiausiu savo valstybės ir tautos uždaviniu.

Šiandien, pabaigę tuos gražiai patekėjusius metus, - rašo toliau autorius, - matome, kad daugelis mūsų vilčių nuėjo niekais... Vyriausybės vedama taupumo politika daugiausia atsiliepė kultūros reikalų sąskaiton. Pirmiausia teko tai pajusti Universitetui... Artėjant 10 metų Lietuvos nepriklausomybės sukaktuvėms, menininkų tarpe buvo kilęs sumanymas surengti didelį visų meno šakų konkursą, galėjusį duoti keletą žymių kūrinių. Sumanymas neįvyko dėl lėšų stokos. Spaudos srity tokis pat lietuviškos knygos merdėjimas, kaip ir anksčiau, o gal dar didesnis. Vyriausybės gi knygų leidimo komisija ligi šiol neatliko nė vieno darbo, kurs turėtų mūsų tautinei kultūrai plačios reikšmės. K. Būgos lietuvių kalbos žodynas, tautosakos rinkiniai, Europos klasikų vertimai dar tebelaukia organizuoto ir vyriausybės subsidijuojamo darbo. Tebelaukia ir tautodailės rinkiniai ir albumai, meno monografijos bei studijos valstybės paramos, kad galėtų atlikti savo tautos auklėjimo ir garsinimo uždavinį"⁸. Į vieną vietą čia suimti prioritetiniai kultūros ob-

jektai, negalį deramai funkcionuoti be valstybės paramos.

Kitais gi metais, apmąstant Nepriklausomybės dešimtųjų sukaktuvių minėjimą, vėl pasigendama gilesnio jų įprasminimo, suvokimo, kad tik kultūra suteikia prasmę pačiai nepriklausomybei, priekaištaujama, kad viskas pasibaigę viešom išskilmėm, džiūgavimais ir kalbomis: "Jokio pastovesnio paminklo šioms brangioms sukaktuvėms paminėti Lietuva neįsigijo. Sukaktuvių proga nepasirodė nė vieno monumentalinio spaudos leidinio, kaip pav. tautosakos rinkinio, tautodailės ar šiaip meno albumo, neiškurta nė vienos kultūrinės įstaigos, kaip pav. Kultūros Fondo, Tautos muziejaus, Meno galerijos, nesuruošta nė vieno kūrybinę iniciatyvą žadinančio konkurso, kaip pav. parašyti operai, simfonijai, romanui arba sukurti plastikos meno didesnio užsimojimo kūriniai. Tiesa, Karo muziejaus sodelis pasipuošė Nepriklausomybės statulėle, o kai kurie provincijos miestai miniatiūriškais blogo skonio paminklėliais, kurių ne vieną teks nugriauti, gal nelaukiant nė antrųjų sukaktuvių"⁸.

Pagaliau nė trečioji panašaus pobūdžio apžvalga neskamba šviesiau - "dekoratyvinė valstybės pusė" nustelbia tikrus tautos poreikius. Kai pasižiūrime dabar į šį laiką iš istorinės perspektyvos, žinome, kad jauna valstybė baigė gyventi sunkųjį savo kūrimosi laiką ir jau brėško ketvirtasis dešimtmetis, nešęs tautai ne tik geresnę ekonomiką, bet ir kultūros būvį. Bet juk jis atėjo ne savaime, o didelių pastangų dėka, didele dalimi inteligentijos brandintų idėjų, tikslų, programų dėka. Vincas Mykolaitis-Putinas buvo vienas iškiliausių kultūrininkų, nuolatos diagnozavęs būklę ir ieškojęs perspektyvų ir sprendimų.

Šalia minėtų sintetinių apžvalgų (darėjo literatūrinio gyvenimo apžvalgos) nuolat - į kiekvieną numerį - buvo rašomas tarsi koks kultūrinio gyvenimo dieno-raštis, kuriame vienu žvilgsniu apimamos ir knygos, ir laikraščiai, ir teatras, ir muzika, ir dailė. Visuomenės sąmonės akiratyje nuolatos laikoma kultūrinio gyvenimo visuma, jos gyvas procesas, jį lemiančios aplinkybės - palankios ar trukdančios. Visa tai ne tik registruojama, bet analizuojama ir vertinama, taikant europinius kriterijus, nedarant nuolaidų savo mažumai, skurdumui, istoriniam nuskriaustumui. Užtat apžvalgų tonas yra kritiškas, nevengiama šlamšto

vadinti šlamštu, o menkystos - menkysta. Bet reiklumas, saugojęs nuo provincializmo, jungėsi su geranorišku dėmesiu kiekvienai kūrybinei pastangai, talento pasireiškimui, pozityviai visuomeninei nuostatai. Šis kultūrinio akiračio plotis, europietiškos aspiracijos, pagaliau - kultūros pirmacilio vaidmens tautos ir valstybės gyvenimo nuoseklus ir rimtas teigimas ir padarė "Židinį" vienu svarbiųjų lietuvių kultūros ugdytojų, svarbiu visuomenės nuomonės ir skonio formuotojų. "Židinio" pasaulėžiūrinė orientacija skleidėsi daugiau filosofinėse, kultūrologinėse publikacijose, tačiau su meno kultūra susiję dalykai buvo deideologizuoti, juos vertinant turėjo reikšmės vien estetiniai kriterijai. "Židiny" atstovavo tautos kultūrą, siekiančią savo pilnatvės. Tai didelis jo redaktoriaus nuopelnas, ugdant ne tik bendrąją kultūrą, bet ir katalikiškąją jos kryptį, kuri, turėdama tokio intelektualinio pajėgumo ir tokio dvasinio akiračio kūrėjų, anuo dešimtmečiu vaidino Lietuvos gyvenime pirmąją vaidmenį ir padėjo pagrindus bei davė pagreitį tolesnei jos plėtrai, susijusiai su Juozo Ambrazevičiaus, Antano Maceinos, Juozo Girniaus vardais.

Kalbant apie Putino reiškiamąsi Lietuvos kultūroje trečiajame dešimtmetyje, reikia, be abejo, turėti mintyje ne tik jo kaip "Židinio" redaktoriaus veiklą, bet ir kaip literatūrinio gyvenimo organizatoriaus. Reikia grįžti prie "Šatrijos", apie kurią jau buvo užsiminta. Putino, jauno profesoriaus, iniciatyva susitelkė apie jį gabaus, kūrybiško jaunimo būrelis, tarp kitų - Juozas Paukštelis, Juozas Grušas, Salomėja Nėris. Keletą metų jie rinkdavosi Putino bute, kur buvo bendraujama, skaitoma ir aptarinėjama kūryba, muzikuojama. Literatūriniam jaunimui tai buvo svarbios dvasinio aktyvumo, lavinimosi, kūrybinių paskatų valandos. Čia brendo ne iš bohemiško siautėjimo, bet iš vidinio susitelkimo kylanti kūryba, mezgėsi saitai, jungią artimos pasaulėžiūrinės nuostatos, artimos meninės jausenos žmones. Iš čia prasidėjęs visam laikui išliko ne tik dvasinės giminytės, bet ir nuoširdaus bičiuliškumo ryšys tarp Putino ir Grušo.

Tų metų bendravimo su ateitininkija kulminacija - plačiai nuskambėjęs "Nuvainikuotos vaidilutės" pastatymas Palangoje 1927 m. liepos mėn. Suvaidino misteriją akademinis jaunimas, režisavo Liudas Gira, spektaklį žiūrėjo sužadinta ir sužavėta minia, tarp žiūrovų - Jonas Jablonskis, Maironis, Jonas Šliūpas,

⁸Židiny. - 1928. - Nr. 1. - P. 39.

⁹Židiny. - 1929. - Nr. 1. - P. 71.

universiteto rektorius Vincas Čepinskis ir daug kitų žymių mokslo ir meno žmonių. Autorius buvo triumfališkai pagerbtas, o ateitininkai šiai atmintinai datai prisiminti padovanojo jam auksinę plunksną su atitinkamu įrašu.

Bet po išoriniu aktyvumu vyko giluminiai dvasios procesai. Artėjo atomazga, ir Putinas ėmė traukti saitus su katalikiškomis institucijomis. 1929 m. birželyje jis pasitraukė iš Teologijos-filosofijos fakulteto, 1932 m. - iš "Židinio". 1934-1935 m. ryšiai su ortodoksine katalikiškosios visuomenės šaka nutrūksta tarsi visiškai ir galutinai. "Altorių šešėly" trečiame tome nusakytas Liudo Vasario santykis su tikėjimu ir Bažnyčia turbūt bendrais bruožais atitinka ir Putino poziciją: "Dievo aš neatsižadu. Tik mano Dievas, kurį aš tikiu, nėra reikalingas jokių priesaikų ir neuždeda jokių pančių, dėl kurių reikėtų beprasmiškai kankintis ir žudyti savo gyvenimą. Jie tereikalauja, kad aš dorai gyvenčiau. Jo dešimtį įsakymų aš esu pasiryžęs saugoti visą gyvenimą"¹⁰. Ir kitoje vietoje: "...iš krikščionybės jis norėjo išsižvejoti tai, kas tinka jo prigimčiai, į ką gyvai atsiliepia jo širdis ir protas. Jis norėjo susikonstruoti kaip ir kokią subjektyvią religiją..."¹¹.

Daugelis katalikų (įskaitant oficialiuosius sluoksnius) įvertino Putino romaną kaip kunigijos diskreditaciją. Pavaizduoto pasaulio neįprastumas skambėjo sensingai (nors jau būta Julijono Lindės-Dobilo "Blūdo" (1912), bet jis buvo primirštas, tarsi iškritęs iš literatūros atminties). Literatūrinės ir ideologinės kovos lietė tikrai patį romano problematikos paviršių. Kaip ten bebūtų, Putinui pasitraukus iš kunigų luomo, konfliktas su Bažnyčia tapo viešas (kol paskutiniaisiais rašytojo gyvenimo metais Vatikano oficialiu dekretu Vincas Mykolaitis buvo atleistas nuo kunigystės įžadų ir grąžintas į pasauliečių luomą).

Visuomenėje buvo spėliojama, kuria linkme dabar Putinas pasuks. Kai kas kalbėjo net apie jo galimą "sukairėjimą". Bet šitaip neįvyko. Jo pasilikimas toje pačioje visuotinėje kultūros erdvėje negalėjo, žinoma, nustebinti nieko, kam suprantami ir savi buvo Putino vertybiniai orientyrai. Tačiau netgi visuomeninių simpatijų prasme jis liko vietoje, kurią seniai buvo pasirinkęs ir kurios neketino keisti: iš "Židinio" jis perėjo į labai artimos krypties "Naująją romuvą" - be abejo, pakviestas savo buvusio studento Juozo Keiluočio. Jo platus interviu su Putinu, grįžusiu iš

Prancūzijos su "Altorių šešėly" pirmosios dalies rankraščiu, buvo išspausdintas 1932 m. žurnale, kurio viršelį puošė didelė nuotrauka: Putinas Nicoje, Viduržemio jūros pakrantėje.

Graži jungtis - tarsi eilėraščių tiltas - jungia jo atsiveikimą su "Židiniu" ir atėjimą bendradarbiauti į "Naująją romuvą": iš Prancūzijos atsivežtas ciklas "Pietų šalies posmai" buvo paskelbtas atskirais eilėrašciais, tris iš jų atiduodant "Židiniui", kitus tris - "Naujai romuvai". Tai nepaprasto skaidrumo, giedro džiaugsmo poezija, kurioje iš tolo aidi eleginiai kadais išgyvento skausmo tonai. Tas stovėjimas tarp ateities ir atsiveikimo gal tobuliausias štai šitame "Židinyje" pasirodžiusiame eilėraštyje:

Kas apvertė dangų į tą žydraspalvę pakalnę?
Kas lieja sidabrą ir auksą iš skambančių indų?
Gelmėse paskendę jau reiškiasi tolimi miestai -
Ir saulėj paausintos švyturių bonios suspindi.

Man liūdna, kad aš nežinojau tų jūrų, tų uostų
Ir tų garsiabalsių laivų iš anapus tų klonių, -
Kad aš nežinojau, kad yr dar pasauly tiek laisvės,
Tiek mėlynos laisvės.

Koks buvo Putinui laikas, išėjus iš "Židinio"? Žinoma, tai visų pirma "Altorių šešėly" pasirodymo laikas. O šiaip - tai laikas, kuriame valdė, prisiminus Putino mėgstamą parabolę, *Animus*, racionalusis žmogaus dvasios pradai. Lyrikos šiuo metu beveik nerašoma - vos vienas kitas eilėraštis. Tiesa, pasirodo brandžiausios poezijos suvestinė - "Keliai ir kryžkeliai" (1936), joje ir svarbus, programiškas eilėraštis "Nežinomam Dievui". Išcina romanas "Krizė" (1937), daugiau minties negu organiškos kūrybos vaisius, kuriame skleidžiasi problematiška, savo intelektualine įtampa mūsų prozoje unikali kultūrinės politikos programa. O daugiausia - literatūros mokslo ir kritikos darbai: "Naujosios lietuvių literatūros" pirma dalis (1936), "Literatūros etiudai" (1937), "Vydūno dramaturgija" (1935), straipsniai lietuvių literatūros istorijos klausimais, literatūrinė eseistika. Šalia to - darbas Rašytojų draugijos valdyboje, didelis dėmesys politiniam gyvenimui, kylančiai iš hitlerinės Vokietijos grėsmei. Jaučia-

¹⁰Mykolaitis-Putinas V. *Raštai*. - V., 1959. - T. 5. - P. 248-249.

¹¹Ten pat, p. 270.

Chaimas Mejeris Fainšteinas. Vincas Mykolaitis-Putinas. 1937. Lino-raižinis iš ciklo "12 iš Universiteto" (Kaunas, "Mokslo" knygynas, 1937; išleista 50 numeruotų egzempliorių). Gintauto Trimako reprodukcija.

mas pasiryžimas pagrįsti naujo gyvenimo etapo prasmingumą. Išsprendus vidinius konfliktus, matyti pastangos atsigręžti į objektyvumą, į tautos kultūros reikalus, valstybės rūpesčius.

Lūžis įvyksta 1939 m. rudenį. Antrojo pasaulinio karo pradžia, grėsminga Lietuvos situacija iki gilumos sukrečia kūrėjo esybę, suaižėja intelekto ir valios varžtai, išsiveržia gaivališki vaizduotės ir jausmo protrūkiai. Vėl skamba *Animus* balsas. Išsilieja lyrikos versmė, nešanti naują poetiką, naujus motyvus. Per du mėnesius parašoma trylika eilėraščių, žyminių visai naujo Putino lyrikos etapo pradžia. Mūsų temai svarbu pažymėti, kad Putinas šį jam esmišką kūrybos posūkį suriša pirmiausia su "Naująja romuva": čia

išspausdinti šio etapo trys pirmieji eilėraščiai, parašyti rugsėjo mėnesį, be to dar ketvirtasis, be datos, 1940 m. kovo mėn. - paskutinioji šio pluošto publikacija.

Be "Naujosios romuvos", penki eilėraščiai pasirodo "Dienovidyje", du "Lietuvos aide" - visi kupini dramtizmo, nerimo, nakties grėsmingumo. O "Židinyje" išspausdinti du eilėraščiai visai kitokie. Vincas Mykolaitis-Putinas sugrįžta į "Židinį" rūpestingai parinktais tekstais, kurie žurnalo visumoje įgauna papildomų prasmų. Eilėraštis "Į laisvą būtį"¹² susiliečia su "Pietų šalies posmų" mėlynos laisvės motyvu, nuskambėjusiu atsisveikinimo publikacijose prieš septynetą metų. Ta pati begalinė skaidruma, bet iš kitokios dvasinės patirties kylanti - nebe iš laimės gyventi jautimo, o iš tobulo išsipildžiusio gyvenimo pilnybės, kai nežemiškos darnos - "taurios būties" - išgyvenime susijungia "laimė skaidravedė" ir mirtis, kai išsivadavus iš visų nykstamumo varžtų, su šviesiu, ramiu ilgesiu artėjama į "antrą ištikimą draugę":

Ji po liepa, prie to lygaus kelio,
Turi tau vietelę ramią, saugią.

Ji priglaus tave kaip mielą brolių,
Užniūniuos kaip motina lopšinę...
Pro ūkus žavės tie skaidrūs toliai
Ir varpai iš tolių krištoliniai.

Tame pat numeryje skelbiamas ir kitas eilėraštis - "Kūryba". Tiek savo tematinio motyvu, tiek prasme jis rezonuoja kadaise to paties žurnalo puslapiuose išdėstyti Putino estetiškos sistemos esmei. "Kūryba" - viena iš minties poezijos viršūnių lietuvių literatūroje, eilėraštis, reiškiantis labai intensyvų intelektualinį išgyvenimą, kur mintis, vaizdas, emocija susilydo klasikinio tobulumo formoje. Menas čia įvardijamas kaip pasaulį harmonizuojanti galia, kaip žmogiškumo aukščiausioji apraiška, kaip dieviškumo spinduliavimas, kai anapus chaoso sklaidžiasi naujas pasaulis, kuriame "plazda kurianti Dievo dvasia". 1939 m. rudenį, kai griūvantis pasaulis grėsmingai kėsinosi įtraukti į pražūties verpetą visus - tautą ir valstybę, žmonės, taip pat ir literatūros žmonės, vienijosi, užmiršdami idėjų ir pozicijų skirtybes, kurios pasirodė tokios neesminės lemtingų pavojų ir išbandymų akivaizdoje. Ir Putino atveju paaiški, kad išlieka dvasinis artumas

¹²Židiny. - 1939. - Nr. 12. - P. 644.

katalikiškos orientacijos spaudai, o ir pastarosios atvirumas kultūros įvairovei bei pilnatvei (apie tą laiką "Židinyje" bei "Naujojoje vaidilutėje" spausdinosi ir Salomėja Nėris).

1940-1941 m., paskui vokiečių okupacija, atrodo, turėjo suardyti visus ryšius, sugriauti ir išniekinti kūrybines pastangas. Bet taip neatsitiko. Išliko jungtys, kultūros gyvybė ir tęstinumas po brutaliu prievartos luobu. Apie Putiną - dabar jau Vilniaus universiteto profesorių - ėmė telktis literatūros naujoji karta, daugiausia ateitininkai, "šatrijiečiai": Kazys Bradūnas, Eugenijus Matuzevičius, Vytautas Mačernis, Bronius Krivickas, Mamertas Indriliūnas, Alfonsas Čipkus, Kazys Umbrasas, Pranė Aukštikalnytė ir kt. Šis sambūris nebuvo susidaręs pasaulėžiūriniu pagrindu (jam priklausė, pvz., ir kairesnės orientacijos Stasys Gorodeckis). Bet realybė buvo tokia, kad beveik visi tie žmonės buvo, kaip sakyta, ateitininkai, siejosi su Maccinos nulemtu intelektualiniu klimatu, o dabar, Vilniuje, jie būrėsi apie Putiną, "Šatrijos" ir "Židinio" kūrėją, naujai pakilusią savo kūrybos banga patvirtinusių ryšių su dvasine savo tėviške. Visa tai vyko Putinui esmiškoje plačių kultūros horizontų, pasaulėžiūrinės tolerancijos atmosferoje. Dvasinio gyvenimo podirvis čia buvo krikščioniškos vertybės. Daugeliui jų artimas kun. Kazimieras Vasiliauskas prisimena Maccinos paskaitą "Apie trejopą žmogaus santykiuose su Dievu", kurią ne kartą aptarinėję su Broniumi Krivicku ir Mamertu Indriliūnu. Žmonija, amžinai skriedama apie Dievą kaip apie kokį bokštą, santykiaujanti su juo trejopai: a) kaip audra - su Dievu kovojantis tipas; b) kaip giesmė - Dievuje nurimęs tipas; c) kaip sakalas - Dievo ieškantis tipas. Broniui ir Mamertui, atrodo, artimiausias buvęs sakalo tipas. "Jie tikrai buvo labai nuoširdūs Dievo ieškotojai. Kartais jų ieškojimas buvo labai skausmingas. Jiems religija buvo ne tik apeigų atlikimas, bet šviesus ir taurus gyvenimas. Jų Dievas reikalavo iš žmogaus visų pirma būti žmogum, nuolatos gyvenančiu giluminiiais žmogiškos būties rūpesčiais, nuolatos degančiu ilgesiu Tiesos, Grožio ir Gėrio"¹³. Prisišliedami prie šitokios tipologijos, pasakytume, kad Putino santykiuose galėtų gal apibūdinti antrasis - Dievuje nurimęs - tipas. Toks teiginys pirmu požūriu galėtų pasirodyti absurdiškas, nes Putinas religinei problematikai tarsi būtų indiferentiškas. Bet gal jo kūryba leistų pasakyti

ir kitaip: jis šią problemą buvo sau išsprendęs ("Žinau, kad esi. Kas esi, kaip esi - nežinau. / Ir tyli širdis prieš tą amžiną mįslę, / Kurios išrišimo žvaigždynuos ieškot ketinau"). O šalia - tokį agnosticizmą paneigiantis, iš širdies kylantis atodūsis:

Iš knygų,
Nors mokytas ilgai,
Aš melstis nemoku.
Nei Dievo prašyti,
Nei Dievui dėkoti,
Parpuolęs ant kelių,
Nemoku.

Bet esti -
Bet esti tokių valandų ypatingų,
Kada nežinai nei iš kur, nei dėl ko
Krūtinę užplūsta toks giedras ramumas
Ir toks palengvėjimas, kad nejučiomis
Kartoji tą vieną vienintelį žodį:
Viešpatie, Viešpatie, Viešpatie...

("Malda", 1930)

Ryšys su Dievu yra labai giliai ir tyliai glūdintis sielos gilumoje, nepakenčiantis svetimo prisilietimo, visiškai asmenišką, neaptarinėjamas ir nesvarstomas, bet ir nekvestionuojamas. Jis nugrimzdęs į dvasinio gyvenimo podirvį, bet jis yra prielaida suprasti ir priimti visas kitas santykio su Dievu problemas, formas ir tipus: jos jam visados vertybė, o ne svetima, iš esmės paneigta žmogaus dvasios apraiška. Tai ir yra neapčiuopiama, neįvardijama, bet reali jungtis, siejusi su Putinu tuos, kurie jautėsi suaugę su krikščioniškąja, katalikiškąja pasaulėvoka. 1939 m. kalbėdamas apie būtinas prielaidas kūrybai, jis rašė: "...būkime susiję su tuo didžiuoju Objektu, kurį sudaro viskas, kas yra šalia mūsų. Dievas, pasaulis, gamta - gyvoji ir negyvoji - ir tūkstantiniai būties reiškimosi pavidalai, ir visas daugialytis gyvenimas tebūnie mums neišsemiami patyrimo ir išminties šaltiniai"¹⁴. Iš tikrųjų, su ana krikščioniškąja kryptimi ji jungė platūs, jokių ideologijų neribojami kultūros horizontai, atvirumas pasaulio įvairovei, atmetantis destrukciją ir nihilizmą. Jungė dar giliausias meilės ryšys su savąja tauta, ryšys, apie kurį nekalbama, bet kuris maitina ir įprasmina kūrybą ir kurio aukščiausias pasireiškimas ji yra. Taip

¹³Sietynas. - 1989. - T. 7. - P. 79.

¹⁴Mykolaitis-Putinas V. *Raštai. Estetika*. - V., 1989. - P. 372.

į XX a. vidurį atėjo "Šatrijos" ir "Židinio" kultūrinė nuostata, kurią Putinas suformavo drauge su Šalkauskiu, Maccina, kuri gyvavo Keliuočio "Naujojoje romuvoje". Jau antrosios bolševikinės okupacijos metais Kazys Bradūnas siuntė Putinui savo knygą su įrašu: "Gerbiama ir nepamirštamam profesoriui V. Mykolaičiui-Putinui". Taip jautė "žemininkų" ir "lankininkų" sutelkėjas, jų dvasios reiškėjas. Jis ir iki šiai dienai teigia savo kartos artumą ir giminingumą Putinui (dar vokiečių metais "Kūryboje" šitai teigė ir liudijo Indriliūnas¹⁵ straipsnyje "Putino kūrybos kelias"). Taip pat per rankas Putiną pasiekė Antano Jasmanto (Antano Maccinos) rinkinys "Gruodas", apie kurį Putinas sakė, jog tai jam artimiausia ir brangiausia eilėraščių knyga. Ją jis nuolatos skaitinėjo paskutiniaisiais gyvenimo metais.

Mąstydami apie Putiną krikščioniškos kultūros orbitoje, negalime nepaliesiti dar vieno aspekto: jo požiūrio į bažnytines institucijas pastarosios okupacijos laiku.

Kadaise jo romanas "Altorių šešėly" tapo konflikto su Bažnyčia ir iš dalies su katalikiška visuomene viena iš pagrindinių priežasčių. Bet romanui turėjo didelių pretenzijų ir tarybinė valdžia. 1949 m. leidimas buvo sulaikytas, jau išspausdintas tiražas sunaikintas¹⁶. Knygų prekybos ir poligrafijos valdyboje apie sulaikymo priežastis buvo taip pasakyta: "Romane Putinas kovoja už gerus kunigus, bet nieko nesako apie reakcinę bažnyčios esmę. Mes norime, kad Putinas pasisakytų iš esmės apie reakcinę bažnyčios vaidmenį. Tai egzaminas Putinui, žiūrėsime, kaip jis jį laikys..."¹⁷. Putinas egzaminu, žinoma, nesirengė laikyti. Paskui, kiek pasikeitus aplinkybėms, romanas buvo leidžiamas, bet su įvairiomis kupiūromis. Autorius "sakėsi, kad pokariniai romano leidimai jam daug kraujo sugadinę, daug jėgų atėmę, "Altorių šešėly" taip įgrisę, kad kartais nenorįs apie juos nė galvoti"¹⁸. Apkarto, matyt, ne tik teksto ardymas, bet ir romano panaudojimas propagandiniams tikslams, kurie autoriui buvo atgrasūs. Putinas nuėjo ne atviro protesto keliu (kas jam būtų suteikęs tribūną viešam protestui?), o kūryboje grįždamas prie ginčijamų dalykų,

kitaip juos interpretuodamas ir nušviesdamas. Vėlyvojoje jo prozoje ("Sukilėliuose", "Atsiminimuose") nauji meninio pasaulio matmenys suteikia istorinės realybės duomenims ir žmogaus situacijoms kitas prasmes.

"Sukilėliuose" Bažnyčia iškyla kaip tautos ir visuomenės laisvės idėjas sutelkianti jėga, patriotinės energijos telkinys. Yra romano struktūrai esminių scenų, kur veiksmas vyksta bažnyčioje, prie bažnyčios. Tai gedulingos pamaldos 1863 m. kovo 2 d. Varšuvos Šv. Kryžiaus bažnyčioje, kurios buvo ženklas sukilimui prasidėti. Tai scena Paberžės bažnytėlėje, kur kunigas Antanas Mackevičius sakė paskutinįjį pamokslą, prieš išvesdamas apylinkės vyrus į sukilimą. Bet svarbiausia - tai herojiškos kunigų figūros: kunigas Išora, o svarbiausia - kunigas Antanas Mackevičius, centrinis romano veikėjas, apgaubtas herojiško švytėjimo, einančio tarsi iš dviejų šaltinių: kunigystės ir sukilėlio karžygiškumo. Šitai ryškėja net žodžio lygmenyje: prie veikėjo pavardės visada dedamas kunigo titulas, kartais jį sudvejinant su kario ir sukilėlio įvardinimu. Kunigu-sukilėliu-kariu jis pavadinamas antroje romano dalyje. Joje reikšmingai įsijungia ir meilės tema, tarsi veidrodyje atspindinti analogiškus pirmojo romano motyvus. Meilė čia ne iš kunigystės vedanti, o tauriai su ja susiderinanti bendroje aukos ir pasišventimo dvasioje. Malvina Bytautaitė į romano pasaulį įveda iš dalies panašiai kaip Katedros Nepažįstamoji, panašiai piešiamas jos išorinis portretas, panašiai atmosfera apgaubiamas. Bet kartu su ja siejasi iki tol Putino kūryboje nebuvę meilės matmenys, kuriuos apibūdina labai grynas, aukštas dvasingumas, visuomeninis idealizmas, bet vėlgi ne romantinių svajonių plotmėje, o realistinio romano tikroviškai pavaizduotų figūrų tikrovę modeliuojančiuose ryšiuose.

Analogiška prasme įdomus ir "Atsiminimų" paskutinis skyrius "Dvasinėje seminarijoje". Pastebėjęs, kad daug šio savo gyvenimo etapo duomenų panaudojęs "Altorių šešėly" pirmoje dalyje ir nenorįs jų kartoti, autorius užsimoja tik nužymėti ribą tarp tikrovės ir meninės išmonės, kai ką papildyti. Mūsų temai įdomūs yra kai kurie bendresnio pobūdžio ir poleminės krypties pasamprotavimai. Prisiminęs jam vienokią ar kitokią reikšmę turėjusius seminarijos profesorius,

¹⁵Žr. Kūryba. - 1944. - Nr. 4. - P. 221-233.

¹⁶Žirgulytė A. *Dėl V. Mykolaičio-Putino romano "Altorių šešėly" teksto tvarkymo*. - Mašinraštis, 1985. - P. 1.

¹⁷Ten pat, p. 1-2.

¹⁸Ten pat, p. 3.

autorius toliau pastebi: "Daug kas yra linkęs paneigti ir visiškai atmesti kultūrinę reikšmę tokio mokslo, kuris yra išaugęs iš nepriimtinos pasaulėžiūros, remiasi idealistiniais pagrindais, šiuo atveju katalikų religijos principais. Šitokia pažiūra man atrodo nepriimtina. Taip manydami, turėtume laikyti nekultūringais, neišsilavinusiais daugybę praeities ir dabarties žmonių, pasiekusių aukščiausią kultūros laipsnį, visos žmonijos pripažintų talentų bei genijų. Žmogaus protą kultūrina ir išlavina įgytos žinios, jų metodiškas įdiegimas ir daroma jų sintezė, nepaisant kokios pasaulėžvalgos plotmėj visa tai bus atliekama"¹⁹. Ir kiek toliau: "Mūsų žinių sintezė buvo pasiekama krikščionybės katalikybės principais, normuojančiais ne vien pažiūras, bet ir elgesį, ne vien teoriją, bet ir gyvenimo praktiką. Ir ta seminarijos pasiekta sintezė, man atrodo, buvo griežtesnė bei nuosaikesnė, negu gimnazijoj įgyjamas žinių mišinys"²⁰.

Su minimuoju skyriumi "Atsiminimai" nutrūksta, jie paskelbti po autoriaus mirties, menkai tejęję į literatūrinę apyvertą. Bet jie koresponduoja mums rūpimu požiūriu su "Sukilėliais", dar kartą atsiriboję nuo oficialių ideologų pastangų sutapatinti "Altorių šešėly" autoriaus poziciją su lėkštomis, o dažnai ir demagogiškoms romano interpretacijomis.

Tarybinių ideologų santykis su Putinu per pastarąjį beveik pusę amžiaus keitėsi. Pokario dešimtmetį rašytojas ne kartą buvo viešai užsipuolamas, į jo kūrybą buvo žiūrima įtariai, ji buvo ne kartą pasmerkta ir suniekinta. Vėliau vieši užsipuldinėjimai liovėsi, jis tarsis susilaukė pagaliau pagarbos ir pripažinimo. Imta bent kiek atsižvelgti į išsiviją, nenorėta jos akyse pernelyg kompromituotis. Tačiau iš tikrųjų Putinas per visą bolševikmetį buvo laikomas opozicinės minties atrama. Vengta šitai įvardyti, bet povandeninės srovės buvo juntamos visą laiką. Ir visose insinucijose visados buvo turimas mintyje jo ryšys su tikėjimu, krikščionyste, katalikybe. Kai per Vatikano radiją nuskambėjo klaidingai Putinui priskirta religinio turinio poezija (tuos eilėraščius sukūrė Lacrima), valdžia tuoj pat patikėjo, kad ji iš tikrųjų Putino. Erzino ją ir neaiškūs gandai apie pasikeitusį Vatikano požiūrį į "Altorių šešėly" autorių. Visa tai buvo bent dalis tų povandeninių rifų, už kurių smarkiai kliuvo "Lango" pasirodymas.

Požiūris į Putiną buvo tas reagentas, kuris rodė, katoje neregimų barikadų pusėje kas stovi. "Prieš" buvo Sistemos žmonės, "už" - kurie įvairiais saitais, dažnai labai asmeniškais, subjektyviais, individualiais, jautėsi sujungti su krikščioniškuoju universumu, su esmiškais asmenybės absoliutaus vertingumo, laisvės, dvasios primato idėjomis. Nes šiame universume buvo ir Putino gimtieji namai.

Vincas Mykolaitis-Putinas darbo kabinete. Vilnius, 1965 m. Algimanto Kunčiaus nuotrauka.

¹⁹Mykolaitis-Putinas V. *Raštai*. - V., 1968. - T. 7. - P. 389.

²⁰*Ten pat*, p. 390.

ANGELAS SARGAS

WERNER BERGENGRUEN

Šimtmečio pabaigoje, pasakojo mano dėdė, aš pirmąsyk susiruošiau į užsienį. Iki tol niekad nebuvau išvykęs už mūsų Pabaltijo provincijų ribų, išskyrus vieną trumpą kelionę į Peterburgą ir savanorių tarnybos metą, kurį praleidau dragūnų pulke Suvalkuose.

Paskutinę naktį prieš palikdamas Rygą sapnavau labai ryškų sapną, o tai sapnams apskritai nebūdinga. Ėjau keistai tuščia Aleksandro gatve. Tolumoje pamačiau didoką vežimą, pakinkytą širmiu ir bėriu; jis greitai artėjo.

Man pasirodė, kad širmis yra dragūnų pulko štabo trimitininko, o bėris - mano vachmistro, bet paskui jie ėmė tamsėti ir virto juodžiais. Abudu buvo su gedulingomis gūniomis ir siūbuojančiais juodais sultonais. Vežėjas ant galvos buvo užsidėjęs trikampę, pečius apsigaubęs plačiu, į peleriną panašiu gedulingu apsiaustu, o šalia jo ant ožio sėdėjo žaliai apsirengęs žmogus. Tatai mane nustebino, o laidotuvių vežimams nebūdingas greitis pasirodė nemaloniai keistas.

Staiga pajutau, kad tarp to vežimo ir manęs esama

WERNER BERGENGRUEN (1892-1964) - žymus prozininkas ir lyrikas, vienas reikšmingiausių Vokietijoje krikščioniškų autorių. Lietuvių skaitytojui rašytojas mažai žinomas, nors jo gyvenimas susijęs su Pabaltiju, o epizodiškai - ir su Lietuva.

Bergengruenas gimė Rygoje, švedų kilmės gydytojo šeimoje (tėvai buvo protestantai). Latvijos gamta ir kultūra paveikė Bergengrueno kūrybos dvasią ir tematiką; ligi pat senatvės rašytojas su nostalgija prisimindavo savo vaikystės žemę. Šeimai persikėlus į Vokietiją, jaunasis Bergengruenas mokėsi Liubeko ir Marburgo gimnazijose; 1911 m. Marburge pradėjo studijuoti teologiją, germanistiką ir meno istoriją, o nuo 1913 m. studijas tęsė Miunchene. Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui, Bergengruenas tapo savanoriu ir 1919 m. tarnavo kornetu Baltijos landverce, kovojusiam prieš Raudonąją armiją. Trečiojo dešimtmečio pradžioje dirbo žurnalistu Tilžėje ir Klaipėdoje, nuo 1921 m. - Berlyne.

1933 m. Vokietijoje įsigalėjus fašistiniam režimui, rašytojas pasirinko sudėtingą "vidinio emigranto" dalią. Jo eilėraščiai (ciklas "Amžinasis imperatorius", 1935) stiprino dvasią ir įsitikinimus tų žmonių, kurie nepritarė fašizmo ideologijai ir praktikai. Kito ciklo - "Pykčio diena" (1945) - eilėraščiai buvo platinami nelegaliai. Svarbiausias kriterijus, pagal kurį rašytojas vertino ano meto įvykius, - tai žmogaus atsakomybė prieš Dievą. 1936 m. jis persikėlė į Sollną netoli Miuncheno. Tais pačiais metais priėmė katalikų tikėjimą; jo

kažkokio ryšio. Tą pačią akimirką vežimas pasuko skersai gatvės į mane. Dabar aš pamačiau, kad tai tikras katafalkas, ir štai jis staiga sustojo kaip tik priešais mane. Tarnas nušoko nuo ožio. Aš įsidėmėjau, kad jis apsirengęs ilgaskverne žalia livrėja su žibančiomis sagomis ir auksiniais galionais apvedžiotomis rankovėmis; mažą žalią kepę taip pat puošė auksiniai apsiuvai. Tarnas buvo vidutinio ūgio, išblyškusio, pailgo, glotniai nuskusto veido. Rudose akyse atsispindėjo žvali nuostaba, lūpos buvo pilnos, bet gan blyškios, rausvos, ausys atsikišusios. Ant smakro, vaikiškai mielo savo kampuotumu, buvo apskritas raudonas randas, didumo sulig rublio moneta. Apskritai jis darė malonų įspūdį. Vėliau aš stebėjau, kad visos tos smulkmenos taip ryškiai ir neišdildomai įstrigo atmintyje; sapnams tai nebūdinga.

Paskui pamačiau, kad juodasis vežimas, nors be jokios abejonės buvo katafalkas, turi kažką bendra su mūsų senolių bričkėmis, taip plačiai paplitusiomis kaime. Tarnas nusiėmė kepę ir atidarė dureles. Čia jis

paties žodžiais tariant, tai buvo "lėtos ir organiškios raidos rezultatas". Tvirta ir nuosekli rašytojo laikysena buvo nepriimtina oficialiosioms instancijoms, ir 1937 m. jis pašalinamas iš *Reichsschrifttumskammer* kaip netinkantis vokiškos kultūros kūrimui.

1942 m. lėktuvų antskrydžio metu buvo sugriautas rašytojo namas, ir jis su šeima persikėlė į Achenkirchą (Tirolis), po keleto metų - į Šveicariją. 1948-1949 m. gyveno Romoje, o paskutinius šešetą gyvenimo metų praleido Baden-Badene; čia ir palaidotas.

Romanuose Bergengruenas dažnai vaizduoja istorines asmenybes bei įvykius ("Hercogas Karlas Narsusis", 1930, ir kt.). Reikšmingiausias rašytojo veikalas - romanas "Didysis tironas ir teismas" (1935).

Stambiausias pokario meto kūrinys - trilogija: "Paskutinysis rotmistras" (1952), "Rotmistrienė" (1954) ir "Trečiasis vainikas" (1962). Kūrinių geografinė erdvė gana plati - nuo Pabaltijo iki Pietų Europos. Rašytojo stiliui charakteringas humoras, fantazija, simbolika, vienas svarbiausių poetikos elementų - "metafizinė atomazga".

Novelė "Angelas sargas" (*Der Schutzengel*) paskelbta rinkinyje "Pyktis, laikas ir amžinybė" (*Zorn, Zeit und Ewigkeit*, 1959). Iš vokiečių kalbos ją vertė Teodoras Četrauskas.

JADVGA BAJARŪNIENĖ

pasižiūrėjo į mane ir nusišypsojo; toji šypsena man pasirodė ir išmokta, ir nuoširdi. Buvo aišku, kad esu kviečiamas lipti karieton.

Man ir magėjo jon įsėsti, ir tuo pat metu kažkas trukdė. Stovėjau sutrikęs ir nesiryždamas. Staiga mane apėmė didžiausias pasidrygėjimas. Ir nors nei ką pasakiau, nei kaip kitaip išsidaviau, tarnui, atrodo, jis tuojau persidavė. Vis taip pat maloniai šypsodamasis, jis uždarė dureles, užsidėjo kepe ir vėl atsisėdo šalia vežėjo ant ožio. Vežimas tučtuojau nulėkė risčia. Nepaisant to, neliko jokių abejonių, jog tai katafalkas, nors ir nebūčiau galėjęs pasakyti, kodėl.

Tuo pat metu, tarsi būčiau kažkaip susijęs su tuo vežimu, pajutau trūksnį ir pabudau. Buvo dar tamsu. Valandėlę galvojau apie sapną, stebėdamasis, kad livrėja apsirengusio tarno veido bruožai taip ryškiai įstrigo atmintin. Paskui mane apėmė nuovargis, ir vėl užmigau.

Vakare išvykau. Neužtrukdamas Vokietijoje nukakau tiesiai į Paryžių. Kokia buvo mano nuotaika, kiekvienas nesunkiai įsivaizduos. Kaip Paryžius mane veikė, kokį didžiulį įspūdį darė ir kaip džiugino, kol pagaliau sugebėjau atgauti pusiausvyrą, čia ne vieta pasakoti. Užteks pasakyti, jog stengiausi viską įsidėmėti, kas man buvo nauja ir nematyta.

Tarp tų naujų dalykų mane domino ir naujosios parduotuvės, tuomet dar tokios neįprastos, milžiniškos, daugelį aukštų užimančios ir daugybę poreikių tenkinančios, universalinės, su liftais. Ir šie man tada buvo didelė naujiena. Turiu prisipažinti, kad važinėjimasis liftu man teikė vaikišką, tiesiog kūdikišką malonumą, tam tikra prasme ir truputį brandesniu būdu pratęsiantį vaikystės laikų pasivažinėjimus karusele.

Vieną dieną - tai galėjo būti antros lankymosi Paryžiuje savaitės pradžioje - įėjau į tokią parduotuvę ir sustojau, laukdamas lifto, jos vestibulyje. Liftas atėjo, nusileidę žmonės išlipo, kiti susigrūdo vidun, ir vėl viskas nurimo.

Aš priėjau prie lifto ir vos susilaikiau garsiai nešūktelejęs. Mat šalia durų stovintis liftininkas buvo apsirengęs ilga žalia livrėja su blizgančiomis sagomis ir auksu apvedžiotomis rankovėmis, o rankoje laikė žalią kepe, irgi apsiūtą auksu. Jis iš tiesų buvo taip pat apsirengęs kaip tas tarnas, kur sapne nušoko nuo katafalko ožio. Laikysena ir elgesiu jis niekuo nesiskyrė nuo susapnuotojo tarno, nes stovėjo šone nuo atidarytų lifto durų ir šypsodamasis kvietė mane vidun.

Ir pusiau išmokta, pusiau natūrali šypsena niekuo nesiskyrė nuo tos, kurią mačiau sapne.

Visa tai man krito į akis, kol žengiau tuos kelis žingsnius, skyrusius mane nuo lifto durų. Mano sutrikimas vis augo, ir aš neįstengčiau papasakoti, kaip jaučiausi, kai galų gale sustojau priešais liftininką ir atpažinau kiekvieną smulkmeną. Taip, tai buvo tas pats pailgas, blyškus, skustas veidas, tos pačios žvaliai nustebusios akys, plačios, bet neryškios lūpos, rausvos, atsikišusios ausys. Ir ant kairiojo skruosto raudonavo apskritas maždaug rublio dydžio randas, kurį kaip tik lyžtelėjo pro vieną langą krintantis saulės spindulys.

Gera prisimenu, kad tuojau pagalvojau apie žinomą atminties klaidą, kai kokio nors įspūdžio ar įvykio paveiktam pasivaidena, lyg jau esi tai patyręs sapne; tokia klaida ypač būdinga tiems, kurie sieja savo sapnus su gyvenimo tikrove. Tačiau tuojau pat stebėtina aiškiai suvokiau, kad čia ne klaida, susijusi su sapnu, kad tą sapną aš su visom smulkmenom rytą papasakojau savo motinai ir seseriai.

Negalėjau atitraukti žvilgsnio nuo to liftininko. Ir tuo pat metu jutau, kad jokia kaina nelipsiu į kabiną, kurios vietoje sapne mačiau katafalką.

Liftininkas atrodė kaip aukcionatorius prieš pakeldamas plaktuką. Paskui jis įėjo į liftą ir uždarė duris. O aš, pasinėręs į savo mintis, patraukiau į prekybos salę; užnugaryje išgirdau, kaip staigiai pajudėjo liftas. Nusprendžiau susipažinti su liftininku ir išsiaiškinti, iš kur jis man toks matytas. Nors ir neįtikėtina, bet gal buvau jį kur nors sutikęs, tarkim Rygoje ar Peterburge.

Galbūt mačiau jį gatvėje, ir tik atrodė, kad pamiršau. O jo vaizdas išliko Gilesniame mano sąmonės sluoksnyje, ir sapnas iš tenai jį iškėlė paviršium - keista atsitiktinumų pynė!

Aš truputį pavaikštinėjau po pirmą aukštą ir staiga pastebėjau, jog aplink visi keistai sunerimo, tarsi pasklidus kokiai žinia. Stoviniuojantys ir vaikštinėjantys žmonės tuoj pat sujudo ir patraukė tam tikra kryptimi, nusinešdami ir mane.

Nerimas didėjo, pasigirdo išgąstingi šūksniai ir riksmi. Minia susitvenkė vestibulyje; matyt, ten jai buvo užstotas kelias. Žmonės buvo labai susijaudinę; pagaliau aš supratau, kad liftą ištiko nelaimė. Praėjo gera valandėlė, kol paaiškėjo, kas įvyko: kažkas nu-trūko ar nulūžo, ir kabina nukrito, - tuomet dar nebuvo tokios įrangos, kuri savaime įsijungtų ir ją sulaikytų. Žmonės kalbėjo apie sunkiai sužeistus ir

žuvusius; tarp žuvusiųjų buvo minimas ir liftininkas.

Aš išėjau iš parduotuvės labai susijaudinęs. Kelias valandas be tikslo vaikščiojau gatvėmis. Po pietų grįžau į parduotuvę. Jos vestibulyje buvo dirbama. Kick supratau, buvo šalinami avarijos padariniai.

Nuėjau į kontorą ir buvau ten mandagiai sutiktas.

paaiškėtų, jog jis tuo pačiu metu kaip ir aš buvo Peterburge, tai vis tiek negalėjo tenai vilkėti tos pačios livrėjos. Kad ir kaip viską išsiaiškinčiau, neginčytina liks tai, jog jeigu ne sapnas, būčiau lipęs į liftą ir susilaukęs juo važiuusių žmonių likimo.

Parmantjė gyveno labai paprastame kambaryje

Mikalojus Povilas Vilutis. Angelas. 1990. Šilkografija. 39,8x32,8 cm. Gintauto Trimako reprodukcija.

Sužinojau, kad tai, ką buvau girdėjęs, yra tiesa. Aš pasiteiravau apie liftininką ir gavau jo adresą; jis buvo Ogiustas Parmantjė, trisdešimt septynerių metų, nevedęs ir gimęs Paryžiuje. Parduotuvėje dirbo dveji metai.

Nuvažiavau į jo butą. Staiga man kilo mintis, nuo kurios pasidarė karšta. Mat pagalvojau, kad jeigu net

kuklioje Paryžiaus vietoje. Šeimininkė, nešvari ir kalbi moteris, man pasakė, kad jis jau aštuoneri metai gyvena pas ją ir per tą laiką tikrai du kartus ir vos kelioms dienoms buvo išvažiavęs iš miesto. Aš sutrikęs pasakiau, kad norėčiau jam padaryti ką nors gera. Tačiau šeimos jis neturėjo, ir šeimininkė nepažinojo jokių artimesnių giminių. Galų gale sumokėjau ne-

didelę sumą, kurią jis buvo skolingas šeimininkei.

Nepasitenkinau tuo ir nukakau į policiją, kur teko apeiti kelis kabinetus. Ir parduotuvės kontoroje darsyk buvau. Pagaliau išsiaiškinau rūpimas taip staigiai nutrūkusio gyvenimo aplinkybes - neliko jokių abejonių, kad Parmantjė, kol dirbo parduotuvėje, kitaip tariant, kol nešiojo tą žalią uniformą, niekuomet nebuvo išvykęs iš Paryžiaus.

Laidotuves surengė direkcija. Aš palydėjau karštą, padėjau ant kapo vainiką ir suvokiau, koks nepakankamas ir menkas tas gestas.

Po to Paryžius man atrodė pasikeitęs ir apniukęs. Tai buvo jau nebe spindintis gyvybingas miestas, o vien abejinga mane sukrėtusio nesuprantamo įvykio arena. Man dėjosi, tarsi viskas būtų geriau, jeigu pavyktų kaip nors pasitarnauti žuvusiojo atminimui ir šitaip patvirtinti neaiškų mus siejantį ryšį.

Neišmanydamas, ką daryti, galų gale nuėjau pas kunigą, paaukojau pinigų ir paprašiau atlaikyti Mišias už Ogiustą Parmantjė.

Ilgai dvejojau, prieš ryždamasis peržengti atsitiktinai pastebėtos priemiesčio klebonijos slenkstį. Mat namuose visą laik maniau, kad katalikų dvasininkų esama dviejų rūšių, storulių ir išdžiūvėlių, kitaip tariant, malonių mėgėjų pavalgyti ir niūrių zelotų, ir nė

vieni man nekėlė simpatijos. Tuo tarpu radau apsišvietusį vidutinio ūgio, gerai sudėtą žmogų, sugebanti maloniai bendrauti. Kai išdėsčiau savo ketinimus, mes dar persimetėm keliais žodžiais, ir čia aš staiga ryžausi papasakoti savo nuotyki. Kunigas išklaušė mane palenkęs į priekį galvą. Paskui pasakė, tarsi kalbėdamas apie natūralų ir savaime suprantamą dalyką:

-Paaiškinimas čia gali būti tik vienas, pone. Nežinau, ką apie tai manote jūs, bet neabejoju, kad tame sapne Parmantjė pavidalu jums pasirodė jūsų angelas sargas.

Gerau atsimeinu, kokį stiprų įspūdį man padarė jo įsitikinimas savo žodžių tikrumu. Man jo mintis pasirodė svetima, tačiau galų gale priėjau išvadą, kad kitaip to įvykio iš tikrųjų nepaaiškinti, kaip tik tokiu - teologiniu ir kartu kiek vaikiškai atrodančiu būdu; kol kas man tik buvo neaišku, ar ta sauganti jėga, kurią kunigas pavadino angelu sargu, galėtų būti manyje, ar veiktų atskirai nuo manęs. Ir tuo pat metu netikėtai prisiminiau, kad mano konfirmacijos Žodis, apie kurį jau daug metų negalvočiau, buvo toks:

*Jis lieps savo angelams globoti tave,
ir jie nešios tave ant rankų,
kad neužsigautum kojos į akmenį.*

metu kažkas trukdė".

Paralėlės su velnio karietomis, lekiančiomis į pomirtinį pasaulį, iš tiesų čia atskamos. Tačiau atrodo, kad paslaptingosios bričkos atitikimas velnio karietoms nėra esminis.

"Angelo sargo" siužetas daug artimesnis lietuvių pasakai "Svečiuose pas elgetą [Dievą]", neturinčiai atitikmenų kitų tautų pasakose. Joje kalbama apie žmogų, kurį Dievas pakvietė į svečius. Kelionei Dievas atsiunčia vežėčias, kuriose sėdi vežėjas. Šis vežėjas pasakose vadinamas Angelu³ (tiesa, kartais tai būna šv. Petras ar net pats Dievas).

Štai įstabiausias "Angelo sargo" motyvas: apsakymo herojus suvokia, kad nelaimingojo Ogiusto Parmantjė pavidalu pasirodė paties herojaus Angelas Sargas.

Tai labai artima lietuvių pasakoms: pas Dievą, t.y. ir į pomirtinį pasaulį, vežėčiomis keliaujantį žmogų lydi ant pasostės sėdintis ir važnyčiojantis Angelas. Wernerio Bergengrueno apsakyme Angelas Sargas sapne pasirodo galbūt tose pačiose vežėčiose, kuriose Angelas išlydėdavo mūsų senolius (plg. įstabiausių herojaus tarstelėjimą, kad sapno katafalkas labai panašus į kaimė paplitusias "mūsų senolių bričkas"). Taigi apsakymo herojus savo regėjimą suvokia per tuos pačius vaizdinius, kuriais susitikimą su Angelu patirdavo lietuvių pasakų herojai, keliaujantys tarp gyvenimo ir mirties.

Dabar jau būtų galima ilgiausiai samprotauti apie archetipus, fenomenus, universaliausias pažinimo struktūras ir pan. Tačiau galima ir dėti tašką. Turbūt pastarasis variantas čia dera geriau.

Gintaras Beresnevičius

PABAIGOS ŽODIS

Apsakymo siužetas pagrįstas *deja vu* reiškiniu atpasakojimu. Tokių "antgamiškų" istorijų esame girdėję ne vienas, ir dažniausiai į jas žvelgiame skeptiškai. Tačiau šias pastabas rašyti paskatino ne noras samprotauti apie panašių įvykių realumą ar pamąstyti apie literatūrinę kūrinio vertę. Apsakyme yra keletas motyvų, nuostabiai primenančių mazginius kai kurių lietuvių sakmių ir pasakų vaizdinius. Būtent todėl į "Angelo sargo" siužetą galėtume pažvelgti kaip į sakmę, atsiribodami tiek nuo literatūrologinio požiūrio, tiek nuo paprasčiausio žingeidumo (buvo - nebuvo?).

Katafalkas, sustojęs prie pasakojimo herojaus, nėra paprastas. Jis įvardijamas kaip "juodasis vežimas", turįs "kažką bendra su mūsų senolių bričkomis, taip plačiai paplitusiomis kaimė". Apsakymo siužetas rodo, kad įlipti į sapne pasirodžiusią bričką tolygu mirčiai.

Nuoroda į "mūsų senolių" bričkas ar vežėčias nepaprastai svarbi. Mūsų senoliai išties žinojo tokias mirtin lekiančias karietas bei vežimus. Juodžiais pakinkyta karieta praganan lekia velniai¹. Kai kuriuose pasakų "Pragaro katilo kurstytojas", "Veža praganan pyragus", "Laiškas iš pragaro" variantuose žmogus į pragarą važiuoja vežimu. Kartais jį veža velniai, ir tuomet vežimas lekia labai greitai²; taip greitai, nenatūraliai greitai Rygos gatve lekia Wernerio Bergengrueno katafalkas. Tačiau tai velnio vežėčios, arba tokios, kuriomis keliaujama į pragarą. Nieko nuostabaus, kad apsakymo herojus jaučia "nemalonų keistumą", "didžiausią pasidrygėjimą" - ir neįlipa į katafalką. Vežėčios jam pasirodė kraupiuoju savo aspektu. Tačiau tai dar ne viskas. Ne veltui herojus sako, jog karieton įsėsti ir magėjo, ir "tuo pat

¹Vėlius N. *Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis*: Folklorinio velnio analizė. - V., 1987. - P. 181.

²LMD I 126 (7), I 324 (9).

³Elisonas J. *Dievas Senelis* // Mūsų tautosaka. - K., 1935. - T.8. - P. 3-252; P. 231-232; iš dalies plg. LTR 260 (246); LMD I 483 (28), I 806 (3).

RYTIETIŠKOS MEDITACIJOS FORMOS IR KRIKŠČIONIŠKOJI MALDA

Tikėjimo mokslo kongregacijos raštas

I. IŽANGA

1. Mūsų dienomis daugelis krikščionių gyvai trokšta išmokyti autentiškai ir giliai melstis, nors šiuolaikinė kultūra gerokai trukdo tokiam tylos, susikaupimo bei meditacijos poreikiui. Pastaruoju metu augantis krikščionių susidomėjimas meditacijos formomis, susijusiomis su kai kuriomis Rytų religijomis bei ypatingais jų maldos būdais, aiškiai liudija, jog dvasinio susikaupimo ir gilaus sąlyčio su dieviškąja paslaptimi poreikis tebėra gyvas. Susidūrę su šiuo reiškiniu, daugelis krikščionių taip pat įsisąmonino būtinybę turėti patikimus teorinius bei pastoracinius kriterijus. Šie turėtų nedrausti mokytis melstis įvairiomis formomis, bet kartu leistų išsaugoti ištikimybę Jėzaus apreikštai tiesai, kurią perteikia autentiška Bažnyčios tradicija. Raštu norėta ne tik atsiliepti į šį svarbų troškimą, bet drauge pasiekti, jog atskirose Bažnyčiose naujų maldos formų įvairovė neužgožtų maldos asmeninės ir visuomeninės prigimties. Šie nurodymai pirmiausia skiriami vyskupams, idant jie savo

pastoraciniu rūpesčiu taip apgaubtų jiems patikėtas Bažnyčias, kad visa Dievo tauta - kunigai, ordinų nariai ir pasauliečiai - pasijustų pašaukta su naują jėga melstis Dievui Tėvui mūsų Viešpaties Kristaus Dvasioje.

2. Dažnėjantys kontaktai su kitomis religijomis ir įvairiais jų maldos stiliais bei metodais pastaraisiais dešimtmečiais privertė daugelį tikinčiųjų klausti, kuo gi krikščionims gali būti vertinga nekrikščioniškos formos meditacija. Taip klausiant, pirmiausia turimi omenyje rytietiški metodai¹. Jais domėtis šiandien kai kuriuos žmones skatina terapiniai motyvai. Dvasinis nerimas, kurį sukelia technologinės visuomenės gyvenimo ritmas, taip pat verčia tam tikrą dalį krikščionių ieškoti juose kelio, galinčio atvesti į vidinę ramybę bei psichinę pusiausvyrą. Čia paliksime nuošalyje problemos psichologinį aspektą, nes rašte šis klausimas nagrinėjamas daugiau teologiniu ir dvasiniu atžvilgiu. Kiti krikščionys, įkvėpti judėjimo už atvirumą ir ryšius su kitomis religijomis bei kultūromis, mano, kad šie maldos metodai jiems gali būti labai

TIKĖJIMO MOKSLO KONGREGACIJOS RAŠTAS Katalikų Bažnyčios vyskupams buvo paskelbtas 1989 m. gruodžio 14 d. laiške "Osservatore Romano" (1989.12.15). Jame atkreipiamas dėmesys į pastaruoju metu išaugusį krikščionių susidomėjimą rytietiškomis meditacijos formomis. Rašte išdėstomi pagrindiniai teologiniai bei dvasiniai krikščioniškosios maldos principai. Nors jame nedraudžiama perimti kai kurias rytietiškas meditacijos formas, tačiau reikalaujama skrupulingai patikrinti turinį ir metodą visų pasiūlymų, mėginančių suderinti krikščioniškąją meditaciją su rytietiškomis technikomis.

Raštas jau susilaukė prieštarų vertinimų. Jį gana santūriai sutiko Azijos šalių katalikai. Jų svarbiausi priekaištai: rengiant dokumentą nesikonsultuota su Azijos Vyskupų Konferencija, o daugelis Azijos bažnyčių net nežinojo apie tokio dokumento rengimą; Romos pozicija yra europocentristinė (nepagrįstai suteikiamas prioritetas vakarietiškam maldingumui, o jos ir dzeno praktikų atžvilgiu ryškus nepasitikėjimas bei įtarumas); oponentų manymu, toks požiūris prieštarauja ne tik daugelio katalikų teologų nuomonei, bet ir Jono Pauliaus II kultūrinei programai, paralyžiuoja dialogą tarp religijų ir trukdo Azijos šalių evangelizacijai. Siūloma parengti kitą

dokumentą, kuris išvengtų minėtų trūkumų ir būtų atsvara pirmojo dokumento neigiamam tonui bei vertinimams (La documentation catholique, 1989, Nr. 11).

Kol pasaulyje tebevyksta dokumento recepcija, siūlome su juo susipažinti ir mūsų skaitytojams. Iš Vatikano paskelbto oficialaus vokiško teksto (Herder Korrespondenz, 1990, Nr. 2) į lietuvių kalbą vertė Gediminas Žukas.

T. R.

¹Sąvoka "rytietiški metodai" čia įvardijame tokius metodus, kaip dzenas, transcendentinė meditacija arba joga, kuriuos įkvepia induizmas ir budizmas. Vadinas, kalbama apie tokius nekrikščioniškųjų Tolimųjų Rytų meditacijos būdus, kuriuos neretai savo meditacijoje taiko kai kurie nūdienos krikščionys. Dokumento sąranga bei jo metodinėmis nuorodomis norėta suteikti pagrindą ne tik šiai problemai spręsti, bet ir apskritai vertinti įvairioms maldos formoms, taikomoms šiandien bažnytinėje praktikoje, ypač sąjungose, sąjūdžiuose ir grupėse.

naudingi. Tvirtindami, jog pastaruoju metu ne viena tradicijoje, tikrai krikščioniška meditacijos forma daugiau nebesinaudojama, jie klausia savęs: ar nebūtų įmanoma, išmokus naujai melstis, praturtinti mūsų palikimą, priimant ir tai, kas jam iki šiol buvo svetima?

3. Norėdami atsakyti į šį klausimą, privalome bent bendrais bruožais apsvaistinti, kas sudaro krikščioniškosios maldos vidinę prigimtį, idant tuomet nuspręstume, ar gali ją praturtinti meditacijos formos, atsiradusios kitose religijose bei kultūrose, ir jeigu gali, tai kaip. Tačiau prieš tai būtina suformuluoti svarbiausią prielaidą. *Krikščioniškąją maldą visada sąlygoja krikščioniškojo tikėjimo struktūra*; tikėjime suspindi tiesa apie patį Dievą ir tiesa apie kūriniją. Todėl maldos tikroji prasmė yra asmeninis, intymus ir gilus žmogaus ir Dievo pokalbis. Šitaip ji išreiškia išganytų būtybių bendravimą su Švenčiausiosios Trejybės asmenų vidiniu gyvenimu. Šiam bendravimui, pagrįstam Krikštu ir Eucharistija - Bažnyčios gyvenimo šaltiniu bei viršūne, būdinga laikysena, kurią lemia ryžtas atsiversti ir, peržengus savo Aš, susitikti su Dievo Tu. Tad krikščioniškoji malda visuomet yra tikrai asmeninė ir drauge nukreipta į bendravimą. Ji vengia beasmenių arba sutelkiančių dėmesį į Aš technikų, skatinančių savaiminius procesus, kuriems vykstant maldininkui nepavyksta ištrūkti iš grynai vidinio dvasingumo ir laisvai atsiverti transcendentiniam Dievui. Teisėtai tyrinėdama naujus meditacijos metodus, Bažnyčia niekuomet neturi išleisti iš akių, jog autentiška krikščioniška malda iš esmės yra dviejų laisvių - begalinės Dievo ir ribotos žmogaus - susitikimas.

II. KRIKŠČIONIŠKOJI MALDA APREIŠKIMO ŠVIESOJE

4. Kaip turi melstis žmogus, priimęs biblinį Apreiškimą, moko pati Biblija. Senajame Testamente yra puikus maldų rinkinys, šimtmečiais gyvavęs ir Jėzaus Kristaus Bažnyčioje, kurioje jis tapo oficialios maldos pagrindu; tai - Šlovinimo giesmių arba Psalmių knyga². Į psalmes panašių giesmių pasitaiko jau anksčiau esančiuose Senojo Testamento tekstuose arba jos

būna įterptos į vėlyvuosius jo tekstus³.

Psalmių knygos maldos pasakoja pirmiausia apie Dievo žygdarbius, atliktus vardan išrinktosios tautos. Izraelis stebi, svarsto ir iš naujo sudabartina Dievo žygdarbius, prisimindamas juos savo maldose.

Bibliniame Apreiškime Izraelis pradeda pripažinti ir šlovinti Dievą, esantį visoje kūrinijoje ir kiekvieno žmogaus likime. Jis šaukiasi Jo, pvz. prašydamas padėti pavojuose, ligose, persekiojimuose arba skausme. Galiausiai šlovinama - visuomet Jo išganyto veiklos šviesoje - Dievo galia ir gerumas, Jo teisumas ir gailestingumas, Jo karališkoji didybė.

5. *Naujojo Testamento* tikėjimas, remdamasis Jėzaus Kristaus žodžiais ir darbais, kančia ir prisikėlimu, atranda Kristuje galutinį Dievo apsiareiškimą, žmogui tapusį Žodį, atskleidžiantį slapčiausias savo meilės gelmes. Tik Šventoji Dvasia leidžia prasiskverbti į šias Dievo gelmes, tik ji, išlieta į tikinčiųjų širdis, *visa pažįsta, net Dievo gelmes (1 Kor 2, 10)*. Kaip žada savo mokiniams Jėzus, Dvasia paaiškinti visa, ko Jis pats dar negalėjęs pasakyti. Tačiau toji Dvasia *nekalbės iš savęs. [...] Ji pašlovins mane, nes ims iš to, kas mano, ir jums tai paskelbs (Jn 16, 13, 14)*. Ką Jėzus čia vadina "mano", yra taip pat Dievo Tėvo, nes Jis išsyk paaiškina, kad *visa, ką Tėvas turi, yra ir mano, todėl aš pasakiau, kad ji ims iš to, kas mano, ir jums tai paskelbs (Jn 16, 15)*.

Naujojo Testamento autoriai visada ir visiškai sąmoningai nuolat kalba apie Dievo Apsiareiškimą Kristuje tokiu požiūriu, kurį atskleidė Šventoji Dvasia. Sinoptinės evangelijos pasakoja apie Jėzaus Kristaus darbus ir žodžius, remdamosi gilesniu supratimu, kurį jos po Velykų gavo iš to, ką matė ir girdėjo mokiniai. Visa Jono evangelija remiasi svarstymu apie tą, kuris nuo pradžių yra išsikūnijęs Dievo Žodis. Paulius, kuriam Jėzus savo dieviškoje didybėje pasirodė kelyje į Damaską, mėgina auklėti tikinčiuosius taip, kad šie galėtų *suvokti kartu su visais šventaisiais, koks yra Kristaus paslapties plotis, ir ilgis, ir aukštis, ir gylis, ir pažinti Kristaus meilę, kuri pranoksta bet koki žinojimą, ir kad šitaip jie būtų pripildyti visos Dievo pilnybės (Ef 3, 18)*. Pauliui dieviškoji paslaptis yra Kristus, *kuriame slypi visi išminties ir pažinimo lobiai (Kol 2, 3)*. Apaštalas dar patikslina: *Sakau jums tai, kad niekas jūsų nesuvedžiotų suktais įrodinėjimais (Kol 2, 4)*.

6. Todėl Apreiškimas ir malda yra artimai susiję.

²Apie Psalmių knyga bažnytinėje maldoje žr. *Institutio generalis de Liturgia Horarum*, str. 100-109.

³Plg. *Iš 15, Įst 32, 1 Sam 2, 2 Sam 22*, kai kuriuos pranašų tekstus ir *1 Kor 16*.

Dogminė konstitucija "Dei Verbum" moko mus, jog nematomasis Dievas, "iš gausingos meilės žmonėms prabyla į juos tarsi į bičiulius (plg. *1s 33, 11; Jn 15, 14-15*) ir bendrauja su jais (plg. *Bar 3, 38*), kviesdamas savo draugėn ir priimdamas juos į šią sąjungą"⁴.

Šis Apreiškimas įvyko žodžiais ir darbais, visuomet vienas su kitu susijusiais. Jų visuma nuo pat pradžios ir nuolat konverguoja į Kristų, Apreiškimo ir Malonės pilnybę, į Šventosios Dvasios dovanas. Šioji Dvasia suteikia žmonėms galią priimti ir matyti Dievo žodžius bei darbus, Jam dėkoti ir, pripildžius malonei širdį, melstis Jam tikinčiųjų bendruomenėje ar savo dvasios gilumoje.

Todėl Bažnyčia visada pataria skaityti Dievo Žodį, kaip krikščioniškosios maldos šaltinį, ir drauge skatina malda perprasti giliają Šventojo Rašto prasmę, "kad vyktų tikras pokalbis tarp Dievo ir žmogaus", nes "mes kalbame su juo melddamiesi ir klausome jo, skaitydami dieviškus žodžius" (šv. Ambraziejus)⁵.

7. Iš to, kas pasakyta, galime padaryti kelias išvadas. *Krikščionio malda* turi įsijungti į trejybinių judėjimą Dieve, todėl jos esminį turinį būtinai sąlygoja šio judėjimo dvipusė kryptis. Sūnus Šventojoje Dvasioje ateina į pasaulį, norėdamas savo darbais ir kančiomis sutaikyti Jį su Tėvu. Kita vertus, šiame judėjime ir Šventojoje Dvasioje žmogumi tapęs Sūnus sugrįžta pas Tėvą, įvykdydamas Jo valią kančia ir prisikėlimu. Jėzaus malda "Tėve mūsų" aiškiausiai liudija tokio judėjimo vienybę. Tėvo valią privalu įvykdyti kaip danguje, taip ir žemėje (tuo tarpu duonos, atleidimo ir apsaugos maldavimai mums išryškina Dievo valios pagrindines kryptis), kad naujoji žemė būtų įgyvendinta dangiškojoje Jeruzalėje.

Jėzaus malda⁶ yra pavedama Bažnyčiai (*melskitės taip*), todėl krikščioniškoji malda, nors ir būtų kalbama vienuoje, iš tikrųjų visada vyksta "šventųjų bendravime", kuriame ir su kuriuo mes meldžiamės, nepriklausomai nuo to, ar tai darome viešai ir liturgiškai, ar asmeniškai. Todėl melstis reikia visuomet

pagal besimeldžiančios Bažnyčios autentišką dvasią ir drauge Jos vadovaujamiems. Šį vadovavimą gali reetsykiais sukonkretinti patirtimi pagrįstos dvasinės instrukcijos. Net būdamas vienas ir besimeldamas atskirai, krikščionis suvokia, jog meldžiasi už Bažnyčios gerovę, ir šitai daro visada susijungęs su Kristumi Šventojoje Dvasioje ir kartu su visais šventaisiais⁷.

III. KLAIDINGI MALDOS BŪDAI

8. Jau pirmaisiais šimtmečiais į Bažnyčią prasisverbė klaidingi meldimosi būdai. Jų pėdsakų galima aptikti kai kuriuose Naujojo Testamento tekstuose (plg. *Jn 4, 3; 1 Tim 1, 3-7* ir *4, 3-4*). Vėliau išryškėjo du pagrindiniai nukrypimai - pseudognosticizmas ir mesalianizmas, su kuriais diskutavo jau Bažnyčios Tėvai. Ankstyvosios krikščionybės patirtis bei Tėvų požiūris gali būti pamokantis, sprendžiant nūdienos problemas.

Prieštaraudami klaidingai *pseudognosticizmo*⁸ formai, Tėvai pabrėždavo, kad materija sukurta Dievo, todėl kaip tokia nėra bloga. Jie tvirtai laikėsi nuomonės, jog malonė, kurios šaltinis visada yra Šventoji Dvasia, negali būti sielos nuosavybė. Priešingai - jos reikia melsti kaip Dievo dovanos. Todėl apšvietimas arba aukštesnis dvasios pažinimas (*gnosis*) nepaneigia krikščioniškojo tikėjimo. Pagaliau autentiškas ženklas, liudijantis aukštesnį pažinimą kaip meldimosi vaisių, Tėvams visuomet yra krikščioniškoji meilė.

9. Taigi krikščioniškosios maldos tobulumo negalima vertinti remiantis pažinimo prakilnumu, kaip darė gnostikai. Kita vertus, jo mastu negali būti ir dieviškumo patyrimas *mesalianizmo* prasme⁹. IV a. netikrieji charizmininkai tapatindavo Šventosios Dvasios malonę su psichologiniu patyrimu, liudijančiu Jos buvimą sieloje. Nesutikdami su jais, Tėvai pabrėždavo, jog besimeldžiančios sielos susivienijimas su Dievu yra paslaptis, ypač todėl, kad jis vyksta per

⁴Vatikano Susirinkimo Dogminė konstitucija apie Apreiškimą "Dei Verbum", str. 2. Šis dokumentas pateikia ir kitas esmines nuorodas, kurios padeda suprasti krikščioniškąją malda teologiniu bei dvasiniu požiūriu; plg. str. 3, 5, 8, 21.

⁵Dogminė konstitucija "Dei Verbum", str. 25.

⁶Apie Jėzaus maldą plg. *Institutio generalis de Liturgia Horarum*, str. 3-4.

⁷Plg. *Institutio generalis de Liturgia Horarum*, str. 9.

⁸Pseudognosticizmas laikė materiją kažkuo netyru bei suterštu, užtraukiančiu sielai nežinojimą, iš kurio dvasia ją turi išvaduoti ir pakylėti iki tikrojo, aukštesniojo pažinimo, o drauge ir tyrumo.

Žinoma, tai padaryti buvo pajėgūs anaipol ne visi, o tik iš tikrųjų dvasingi žmonės; paprastiems tikintiesiems pakakdavo tikėti ir laikytis Kristaus paliepiamų.

⁹Mesalianistus minėjo jau šv. Efreimas Sirietis (*Hymni contra Haereses* 22, 4 / Ed. E. Beck // CSCO 169, 1957, 79), vėliau Epifanijus Salamietis (*Panarion*, kitaip *Adversus Haereses* // PG 41, 156-1200; PG 42, 9-832) ir Ikonijaus vyskupas Amphilochijus (*Contra haereticos* // Ficker G. *Amphilochiana*, 1. - Leipzig, 1906. - 21-77).

Bažnyčios sakramentus. Šis susivienijimas gali pasireikšti net patiriant skausmą ar nevilį. Priešingai nei mano mesalianistai, toks patyrimas nebūtinai reiškia, kad Dvasia apleido sielą. Dvasinio gyvenimo mokytojai visada aiškiai pripažindavo autentiškiau gali išreikšti apleistumą, kurį ant kryžiaus patyrė mūsų Viešpats, pasilikęs visiems laikams maldos pavyzdžiu bei tarpininku¹⁰.

10. Ir vėliau šios abi klaidingos formos nuolat *gundė nuodėmingą žmogų*. Jos viliojo jį mėginti įveikti kūrinį nuo kūrėjo skiriantį atstumą, tarsi šio iš viso nebūtų, traktuoti Kristaus kelią žemėje, kuriuo Jis norėjo mus nuvesti pas Tėvą, kaip pasenusį, o visa, ką natūralioji psichologija pripažįsta kaip malonę, laikyti "aukštesniu pažinimu" arba "patyrimu".

Šios klaidingos formos istorijoje kartkartėmis pasirodydavo bažnytinės maldos periferijoje. Atrodo, kad šiandien jos vėl daro įtaką daugeliui krikščionių ir siūlosi jiems kaip psichologinė, dvasinė terapinė priemonė, arba kaip metodas, leidžiantis greitai atrasti Dievą¹¹.

11. Bet kad ir kur pasirodytų šios klaidingos formos, jas *įmanoma* visai *nesunkiai nustatyti*. Maldingas krikščioniškas susimąstymas mėgina suvokti Dievo išganymo darbuose, atliktuose Kristuje, žmogumi tapusiame Žodyje, bei Jo Dvasios dovanose apsisreikiančią dieviškąją gelmę, kuri čia visada pasilieka tik žmogiškoje-žemiškoje plotmėje. Tuo tarpu susimąstymo metodais, nors jie ir panašūs į ką tik minėtąjį, nes remiasi Kristaus žodžiais bei darbais, siekiama kiek įmanoma pašalinti visa, kas žemiška, jusliška ir apribota sąvokų, idant šitaip būtų kylama iki dieviškumo arba nyrama į tai, kas savaime nėra nei žemiška, nei prieinama jaslėms, nei išreiškiamą

sąvokomis¹².

Ši tendencija, slypinti jau vėlyvajame graikų maldingume (pirmiausia neoplatonizme), dažniausiai atsiranda daugelio tautų religijose tada, kai jos suvokia savųjų dievybės vaizdinių bei bandymų prie jos priartėti nepakankamumą.

12. Mūsų dienomis rytietiškos meditavimo formoms paplitus krikščioniškoje erdvėje ir bažnytinėse bendruomenėse, mes vėl susiduriame su rimtu mėginimu *sulydyti krikščioniškąją meditaciją su nekrikščioniškąja*, ir, deja, tai vykdoma rizikuojant ir darant klaidas. Tokių pasiūlymų yra daug, ir visi jie - daugiau ar mažiau radikalūs. Vieni krikščionys taiko rytietiškus metodus vien tam, kad psichiškai ir fiziškai pasiruoštų tikrajai krikščioniškajai kontempliacijai. Kiti žengia toliau ir mėgina įvairiausių technikų pagalba pasiekti dvasinį patyrimą, analogišką tam, kurį aprašė kai kurie katalikų mistikai¹³. Treti nesidrovi gretinti bevaizdį ir besąvokinį Absoliutą, būdingą budizmo teorijai¹⁴, su Dievo didybe, apreikšta Kristuje ir iškilusia virš baigtinės tikrovės. Šiuo tikslu jie naudojami "negatyviaja teologija", viršijančia bet kokius turinčius teiginius apie Dievą ir neigiančia, kad pasaulio daiktuose galima atrasti pėdsakus, vedančius link Dievo begalybės. Tokie metodai skatina atsisakyti ne tik susimąstymo apie išganymo darbus, atliktus istorijoje Senosios ir Naujosios Sandoros Dievo, bet ir pačios minties apie vienatinį ir trejybinį Dievą, kuris yra meilė, idant vietoj to būtų panyrama "nesavybinės dievybės bedugnė"¹⁵.

Norint išvengti žalingo sinkretizmo, privalu nuolat skrupulingai tikrinti turinį ir metodą tokių ir kitų panašių pasiūlymų, mėginančių suderinti krikščioniškąją meditaciją su rytietiškomis technikomis.

¹⁰Plg. Hl. Johannes vom Kreuz. *Aufstieg zum Berge Karmel*, II, Kap. 7, 11.

¹¹Viduramžiais Bažnyčios periferijoje būta ekstremistinių srovių, su ironija aprašytų didžiojo krikščionių mistiko flamando Jano van Ruysbroeko. Mistiniame gyvenime jis mato tris klaidingas formas (*Die gheestelike Bruiocht* 228, 12-230, 17; 230, 18-232, 22; 232, 23-236, 6); jis prideda taip pat bendrą šių klaidingų formų kritiką (236, 7 - 237, 29). Panašiais technikais vėliau permanė ir atmetė šv. Jėzaus Teresė, įžvalgiai pastebėjusi, kad "kaip tik pastanga apie nieką nemąstyti sugundo dvasią mąstyti apie daug ką" ir kad krikščioniškojoje meditacijoje nusigręžti nuo Kristaus paslapties visuomet yra "išdavystė" (Plg. Hl. Theresa von Jesus. *Leben*, 12, 5; 22, 1-5).

¹²Popiežius Jonas Paulius II kaip pavyzdį visai Bažnyčiai iškelė šv. Jėzaus Teresės asmenį ir mokslą: kadaise jai taip pat yra tekę nugalėti pagundą pasiduoti tam tikriems metodams, raginusiems nusigręžti nuo Kristaus žmogiškumo vardan neaiškaus panirimo dieviškojo bedugnė. Vienoje homilijoje (1982.11.01) jis teigė, kad šv. Jėzaus Teresės raginimas melstis, visą dėmesį sutelkiant Kristum, "ir mūsų

dienomis tebegalioja kai kurioms maldos praktikavimo rūšims, neturintiems sautų su Evangelija ir linkusioms nusigręžti nuo Kristaus vardan dvasinės tuštumos, kuri krikščionybėje yra beprasme. Tinka bet koks maldos būdas, jei tik jis ieško įkvėpimo Kristuje ir veda link Kristaus, Kelio, Tiesos ir Gyvenimo (plg. *Jn 14, 6*). Plg. *Homelia Abulae habita in honorem Sanctae Teresiae*. - AAS 75 (1983) 256-257.

¹³Plg. nežinomo XIV a. anglų rašytojo dvasinį kūrinį "Die Wolke des Nichtwissens".

¹⁴"Nirvanos" sąvoka religiniuose budizmo tekstuose žymi ramybės būseną, kurios esmę sudaro užgesimas bet kokios konkrečios tikrovės, suprantamos kaip laikina ir todėl keliančios nusivylimą bei skausmą.

¹⁵Mokytojas Eckhartas kalba apie panirimą "į nesavybinę Dievybės bedugnę tamsą, kurioje niekad nėra švietusi Trejybės šviesa". Plg. Pamokslo "Ave gratia plena" pabaigą (Quint J. *Deutsche Predigten und Traktate*. - Hanser, 1955, 261).

IV. SUSIVIENIJIMO SU DIEVU KRIKŠČIONIŠKASIS KELIAS

13. Siekdamas atrasti teisingą "kelią" savajai maldai, krikščionis privalo paisyti to, kas aukščiau pasakyta apie *kelią Kristaus*, kurio *maistas - vykdyti valią to, kuris jį siuntė, ir baigti jo darbą (Jn 4, 34)*. Niekuomet Jėzus nebūna glaudžiau ir artimiau susijęs su Tėvu kaip tada, kai Jis giliai meldžiasi. Tėvo valia Jis pasiunčiamas pas žmones, pas nusidėjėlius, net pas žmogžudžius ir pakludamas šiai valiai, nebegali taip artimai būti susijęs su Tėvu. Tačiau šitai Jam jokiū būdu nekliudo savo žemiškajame kelyje pasitraukti maldos metu vienumon, idant susivienijęs su Tėvu, gautų iš Jo naujų jėgų savo misijai pasaulyje atlikti. Taboro kalne, kuriame Jis, be abejonės, akivaizdžiai susivienija su Tėvu, užsimenama apie Jo kančią (plg. *Lk 9, 31*), tačiau galimybė pasilikti "trijose palapinėse" ant Atsimainymo kalno net nėra svarstoma. Bet kokia kontempliatyvi krikščioniškoji malda nuolat skatina artimo meilei, veiklai bei kentėjimui ir tik šitaip mums leidžia labiausiai priartėti prie Dievo.

14. Norint priartėti prie tos susivienijimo su Dievu paslapties, kurią graikų Tėvai vadina žmogaus *sudievejimu*, ir tiksliai suvokti, kaip jis vyksta, pirmiausia negalima užmiršti, kad žmogus savo esme yra kūrinys¹⁶ ir toks amžinai lieka. Todėl žmogiškajam Aš niekuomet neįmanoma ištirpti dieviškajame Aš, net ir patyrus aukščiausiąją malonę. Be abejo, būtina pripažinti, jog žmogaus asmuo yra sukurtas pagal Dievo "paveikslą" ir šio paveiklo pirmavaizdis yra Dievo Sūnus, kuriame ir pagal kurį mes esame sukurti (plg. *Kol 1, 16*). Šis pirmavaizdis atskleidžia mums didžiausią ir gražiausią krikščionybės paslaptį: lyginant su Tėvu, Sūnus amžinai nuo Jo "skiriasi", bet drauge su Šventąja Dvasia yra "lygaus garbingumo". Vadinasi, kad yra kažkas kita, nėra negerai, veikiau tai - didžiausia iš visų gėrybių. Pačiame Dieve esama skirtingumo, nes Jis yra triasmenis. Taip pat savo prigimtimi skiriasi Dievas ir kūrinys. Šventąja Eucharistija, o ir kitais Sakramentais - panašiai, kaip savo darbais bei žodžiais - Kristus dovanoja mums save patį ir leidžia mums įgyti Jo

dieviškosios prigimties dalį¹⁷, nepanaikindamas mūsų sukurtosios prigimties, kurioje Jis, tapęs žmogumi, pats dalyvauja.

15. Pažvelgę į šias tiesas kaip į visumą, didžiai stebėdamiesi išvysime, jog visi kitų religijų maldose aptinkami prašymai krikščioniškojoje tikrovėje yra išpildomi su kaupu, neprireikus asmeniškajam Aš ir jo kūriniškumui ištirpti ir paskęsti Absoliuto jūroje. *Dievas yra Meilė (1 Jn 4, 8)*: šis giliai krikščioniškas teiginys tobulai susieja mylinčiojo ir mylimojo *vienybę* su jų *skirtingybe*, sujungia amžinąjį išsikalbėjimą su amžniu dialogu. Pats Dievas yra šis amžinasis išsikalbėjimas, o mes, kaip Kristaus "išsūniai" tikra šio žodžio prasme, galime jame dalyvauti ir kartu su Sūnumi Šventojoje Dvasioje sušukti: "Abba, Tėve". Šia prasme Tėvai visiškai teisėtai kalba apie sudievejimą žmogaus, kuriam, įskiepytam į Kristaus, Dievo Sūnaus iš prigimties, kūną, Jo malonės dėka suteikiama dalis dieviškosios prigimties ir kuris tampa "Sūnumi Sūnuje". Priimdamas Šventąją Dvasią, Kristus šlovina Tėvą ir tikrai dalyvauja trejybiniame Dievo gyvenime.

V. METODO KLAUSIMAI

16. Dauguma *didžinių religijų*, siekiančių maldoje susivienyti su Dievu, taip pat nurodė kelius, kuriais šitai galima pasiekti. Negalima iš anksto smerkti šių nurodymų kaip nekrikščioniškų, nes "Bažnyčia neatmeta nieko, kas šiose religijose yra teisinga ir šventa"¹⁸. Priešingai, visa naudinga galima perimti, jeigu tik nebus išleista iš akių krikščioniškosios maldos samprata, jos logika bei reikalavimai. Juk šiems fragmentams patekus į naują visumą, juos reikia ir naujai aprašyti.

Tokiems nurodymams pirmiausia priskirtinas reikalavimas nuolankiai priimti maldos gyvenimą išmanantį mokytoją bei jo paliepimus; krikščioniškoji patirtis šitai įsisąmonino nuo pat senųjų - dykumų Tėvų - laikų. Toks mokytojas, sugebantį "jausti kartu su Bažnyčia", privalo ne tik vadovauti ir atkreipti dėmesį į galimus pavojus, bet, kaip "dvasinis tėvas",

¹⁶Plg. *Pastoracinę konstituciją apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje "Gaudium et spes"*, str. 19,1: "Žmogaus kilnumo svarbiausias pagrindas glūdi jo pašaukime bendrauti su Dievu. Žmogus jau nuo pat savo egzistavimo pradžios buvo pakviestas į dialogą su Dievu. Jis apskritai egzistuoja tik dėl to, kad, Dievo sukurtas iš meilės, tos pačios meilės yra palaikomas; jis gyvena ne pagal tiesą, jeigu laisvai nepripažįsta šios meilės ir nepaveda savęs Kūrėjui".

¹⁷Šv. Tomas šitaip rašo apie Eucharistiją: "... šio sakramento padarinys yra tas, kad žmogus virsta Kristumi, idant kartu su Apaštalais išstartų: *Aš gyvenau, tačiau nebe aš, o gyvena manyje Kristus (Gal 2,20)*" (In IV Sent., d. 12 q 2 a 1).

¹⁸*Bažnyčios santykių su nekrikščionių religijomis deklaracija "Nostra aetate"*, str. 2.

drauge gyvai, eidamas nuo širdies prie širdies, įvesdinti į maldos gyvenimą kaip į šventosios Dvasios dovaną.

17. Nekrikščioniškoje vėlyvojoje Antikoje tobulėjimas dažniausiai buvo skaidomas į tris pakopas: apsišalimą, apšvietimą ir susivienijimą. Ši teorija buvo pavyzdys daugeliui krikščioniškojo dvasingumo mokyklų. Nors kaip tokia ji tebegalioja ir šiandien, vis dėlto čia reikėtų pridurti keletą papildomų pastabų, idant ji būtų tiksliai krikščioniškai interpretuojama ir drauge būtų išvengta pavojingų nesusipratimų.

18. Norėdami rasti Dievą maldoje, privalome imtis askezės ir apsišalinti, kad nebeliktų mūsų nuodėmių bei klaidų; askezė taip pat turi lydėti tuos ieškojimus, nes pagal Jėzų tik *tyraširdžiai [...] regės Dievą (Mt 5, 8)*. Evangelija siekia pirmiausia dorovinio apsišalymo, kaip atsvaros tiesos ir meilės stygiui, o gilesnėje plotmėje - bet kokiems egoistiniams siekiams, kliudantiems žmogui tyrai pažinti ir priimti Dievo valią. Žalingos yra ne pačios aistros (kaip manė stoikai ir neoplatonikai), bet veikiau jų egoistinė tendencija. Krikščionis privalo jos išvengti, jeigu nori pasiekti pozityvios laisvės būseną, kurią krikščioniškoji klasika vadina *apatheia*, Viduramžiai - "apleistumu", o šv. Ignoto "Dvasinės pratybos" - "abejingumu"¹⁹.

Radikalčiai nepaneigus savęs, šito padaryti neįmanoma. Tai liudija ir šv. Pauliaus, tiesiai vartojusio žodį *numarinimas* (nuodėmingų polinkių), pavyzdys²⁰. Tik toks savęs paneigimas išlaisvina žmogų tiek, kad jis gali įvykdyti Dievo valią ir tapti Dvasios laisvės dalininku.

19. Todėl reikia teisingai interpretuoti teorijas tokių mokytojų, kurie siūlo taip "ištuštinti" dvasią, kad joje nebeliktų jokių juslinių vaizdinių bei sąvokų ir drauge išliktų kupinas meilės dėmesys Dievui, idant besimeldžiančiajame atsirastų tokia tuštuma, kurią po to galėtų užpildyti dieviškieji lobiai. Dievui reikalinga tuštuma atsiranda atsisakant savo egoizmo, bet nebūtinai - atsisakant sukurtųjų daiktų, kuriuos Jis

mums dovanojo ir tarp kurių mes esame. Be abejonės, maldoje reikia visiškai sutelkti dėmesį į Dievą ir, kiek įmanoma, pašalinti visus šio pasaulio daiktus, laikinčius mus prirakintus prie mūsų egoizmo. Šv. Augustinas šiuo atžvilgiu yra pavyzdingas mokytojas. Jei nori atrasti Dievą, sako jis, palik išorinį pasaulį ir atsigręžk savin. Tačiau, tęsia šventasis, nepasilik pačiame savyje, bet perženk save, nes tu juk nesi Dievas. Jis yra gilesnis ir didesnis už tave. "Ieškau jo esmės savo sieloje, bet jos (sielos) neatrandu; tada pradėjau ieškoti savojo Dievo, ir, sukurtųjų daiktų nukreiptas link Jo, pajėgiau pažinti Dievo neregimąsias ypatybes (*Rom 1, 20*)"²¹. "Likti pačiame savyje" - štai kur tikrasis pavojus. Didysis Bažnyčios mokytojas siūlo sutelkti dėmesį į save patį, bet drauge ir peržengti Aš, kuris yra ne Dievas, bet tik kūrinys. Dievas yra "gilesnis už mano giliausiąją vidujbę ir aukštesnis už mano aukščiausiąją viršūnę"²². Dievas yra mumyse ir su mumis, bet savo paslaptimi Jis iškyla virš mūsų²³.

20. *Dogminiu požiūriu* neįmanoma tobulai mylėti Dievo, jeigu nusigręžiama nuo Jo atsidavimo įsikūnijusiu, nukryžiuotu ir prisikėlusiu Sūnumi. Šventosios Dvasios veikimo dėka, vien iš malonės mes dalyvaujame Dievo vidiniame gyvenime. Kai Jėzus taria: *Kas yra matęs mane, yra matęs Tėvą (Jn 14, 9)*, jis turi omenyje ne tik Jo išorinio žmogiškojo pavidalo matymą ir pažinimą (*kūnas nieko neduoda; žr. Jn 6, 63*). Veikiau priešingai, Jis galvoja apie "matymą", įgailintą tikėjimo malonės dėka: galią už regimo Jėzaus pavidalo pamatyti tai, ką Jis mums kaip Tėvo Žodis iš tiesų nori pasakyti (*Dvasia teikia gyvybę [...]. Žodžiai, kuriuos jums kalbėjau, yra dvasia ir gyvenimas; žr. Jn 6, 63*). Šis "matymas" reiškia ne pavidalo, kuriuo apsirėškė Dievas, grynai žmogišką abstrakciją (*ab-stractio*), bet dieviškosios tikrovės suvokimą žmogiškajame Jėzaus pavidale, Jo dieviškojo ir amžinojo matmens suvokimą laikiškajame pavidale. "Dvasinėse pratybose" šv. Ignatas sako, jog turime mėginti pajusti "begalinį

¹⁹Hl. Ignatius von Loyola. *Geistliche Übungen*, Nr. 23 etc.

²⁰Plg. *Kol 3,5; Rom 6,11; Gal 5,24*.

²¹S. Augustinus. *Enarrationes in Psalmos* XLI,8 // PL 36,469.

²²S. Augustinus. *Confessiones* 3, 6, 11 // PL 32, 688; taip pat plg. *De vera religione* 39,72 // PL 34, 154.

²³Pozityvi krikščioniškoji "ištuštinto" prasmė kaip pavyzdys suspindi Pranciškaus Asyžiečio asmenyje. Kaip tiktai todėl, kad šv. Pranciškus atsižadėjo kūrinių iš meilės Viešpačiui, jis mato juos esant pripildytus Dievo buvimo ir kaip Jo kūrinius spindinčius savuoju orumu ir savo "Saulės giesmėje" užtraukia slėpiningą būties melodiją (plg. Esser C. *Opuscula sancti Patris Francisci Assisiensis*. - Ed. Ad Claras Aquas, Grottaferrata (Roma), 1978, p. 83-86). Turėdamas tą

patį galvoje, "Laiške tikintiesiems" jis rašo: "Bet jam, vardan mūsų pakėlusiam tiek sunkumų ir parodžiusiam tiek daug gero ir parodysiančiam dar ateityje, visi tvariniai, esantys danguje, žemėje, po žeme ir jūroje, privalo atiduoti Dievui gyrių, pagarbą, šlovę ir valdžią (*Apr 5,13*), nes jis yra mūsų jėga ir stiprybė, jis, kuris vienintelis yra geras (*Lk 18, 19*), vienintelis aukščiausiasis, vienintelis visagalis, nuostabos vertas, garbingas ir vienintelis šventas, girtinas ir šlovintinas per begalinius amžių amžius. Amen" (plg. Idem. *Opuscula...*, 124). Šv. Bonaventūras pastebi, jog Pranciškus kiekviename kūrinyje išgirdavęs Dievo kreipimąsi ir leisdavęs savo sielai prasiveržti didžiu pripažinimo ir gyriaus himnu (plg. *Legenda S. Francisci*, cap. 9, n. 1 // *Opera Omnia*. - Quaracchi, 1898. - Vol. VIII. - P. 530).

Dievybės dvelksmą ir begalinį saldumą" (Nr. 124), remdamiesi baigtine apreikštąja tiesa, kurios išdėstymu mes pradėjome šį raštą. Keldamas mus, Dievas gali savo valia "ištuštinti" mus, pašalindamas visa, kas mums šiame pasaulyje rūpi, ir visiškai įtraukti į savo amžinosios meilės trejybinių gyvenimą. Tačiau ši dovana suteikiama tik "Kristuje per Šventąją Dvasią"; jos neįmanoma gauti savomis jėgomis, be Apreiškimo.

21. Krikščioniškojo gyvenimo etapas po apšvietimo yra apšvietimas meile, Tėvo dovanojamas mums Sūnuje, ir patepimas, iš Jo gautas Šventąją Dvasią (plg. *1 Jn 2, 20*).

Nuo pat ankstyvosios krikščionybės laikų kalbama apie krikšto metu įgyjamą "apšvietimą". Jis leidžia tikintiems, išventintiems į dievišką paslaptį, pažinti Kristų tikėjimu, prabundančiu meilėje. Kai kurie Bažnyčios rašytojai net pabrėžtinai kalba apie krikšto metu įgyjamą apšvietimą kaip pagrindą pasiekti tai Jėzaus Kristaus pažinimo didybei (plg. *Fil 3, 8*), kuri vadinama *theoria* arba kontempliacija²⁴.

Krikšto malonė ragina tikinčiuosius "giliausiu dvasinių dalykų patirties pažinimu"²⁵ siekti pažinti tikėjimo paslaptį ir jas liudyti. Joks dieviškas apšvietimas nedaro tikėjimo tiesų nereikalingų. Priešingai, apšvietimo malonė, kurią gali suteikti Dievas, padeda geriau išgryninti gelmę paslapčių, kurias išpažįsta ir šlovina Bažnyčia, laukdama to laiko, kada krikščionis išvys Dievą tokį, koks jis yra (plg. *1 Jn 3, 2*).

22. Dievui panorus, besimeldžiantis krikščionis pagaliau gali gauti ypatingą susivienijimo patirtį. Sakramentai, ypač krikštas ir eucharistija²⁶, yra objektyvi krikščionio susivienijimo su Dievu pradžia. Per Sakramentus besimeldžiantysis gali būti ypatingos Dvasios malonės pašauktas susivienyti su Dievu ta ypatinga forma, kuri krikščionybės erdvėje vadinama *mistika*.

23. Žinoma, krikščionis kai kada turi pasitraukti vienumon, norėdamas susikaupti ir atrasti iš naujo

kelį, leidžiantį jam priartėti prie Dievo. Tačiau jis lieka kūriny, vadinasi, žino esąs saugus tik malonėje. Todėl būdas, kuriuo jis artėja prie Dievo, nėra pagrįstas kokia nors *technika* griežtąja žodžio prasme. Juk tai prieštarautų Evangelijoje reikalaujamai vaikiškumo dvasiai. Autentiška krikščioniškoji mistika neturi nieko bendra su technika: ji visuomet yra Dievo dovana, kurią priimantieji nesijaučia esą jos verti²⁷.

24. Yra tam tikrų *mistinių malonių*, kurios dovanojamos itin reikšmingų bažnytinių institutų įkūrėjams arba kitiems šventiesiems. Tuomet jos lemia visą jų maldos patirtį. Kiti tikintieji negali tų malonių nei imituoti, nei siekti, net jeigu priklausytų tam pačiam institutui ir trokštų vis tobuliau melstis²⁸. Kita vertus, dalyvauti kokio nors įkūrėjo maldos patirtyje galima įvairiose plotmėse ir įvairiais būdais, o suteikti visiems tokią pat dalyvavimo formą nėra privalu. Be to, bet kokia maldos patirtis, užimanti ypatingą vietą visuose senuosiuose ir dabartiniuose autentiškuose bažnytiniuose institutuose, visada galiausiai yra kažkas asmeniškai. Bet maldos atžvilgiu savo malonę asmeniui dovanoja Dievas.

25. Kalbant apie mistiką, reikia skirti *Šventosios Dvasios dovanas nuo charizmų*, suteikiamų Dievo visiškai laisvai. Pirmąsias gali įgyvendinti savyje kiekvienas krikščionis, jei tik jis yra stropus tikėjime, viltyje ir meilėje. Rimtai praktikuodamas askezę, jis gali tam tikru mastu patirti Dievą bei tikėjimo turinį. Šv. Paulius, kalbėdamas apie charizmas, pastebi, kad jos suteikiamos pirmiausia Bažnyčios ir kitų Kristaus mistinio kūno narių bendram labui (plg. *1 Kor 12, 7*). Čia derėtų priminti, kad, pirma, charizmos skiriasi nuo ypatingųjų ("mistinių") dovanų (plg. *Rom 12, 3-21*), ir, antra, skirtumas tarp Šventosios Dvasios dovanų ir charizmų gali būti neryškus. Tikra yra tai, kad Naujojo Testamento kontekste Bažnyčiai vaisinga charizma negali būti įgyvendinta, neturint tam tikro lygio asmeninio tobulumo. Kita vertus, bet kuris "gyvasis" krikščionis turi ypatingą užduotį (ir šia prasme -

²⁴Plg. S. Justinus. *Apologia* I, 61, 12-13 // PG 6, 420-421; Clemens Alexandrinus. *Paedagogus* I, 6, 25-31 // PG 8, 281-284; S. Basilus Caesareanus. *Homiliae diversae* 13,1 // PG 31, 424-425; S. Gregorius Nasiansanus. *Orationes* 40, 3, 1 // PG 36, 361.

²⁵*Dogminė konstitucija "Dei Verbum"*, str. 8.

²⁶Dogminėje konstitucijoje "Lumen gentium" Eucharistija apibrėžiama kaip "viso krikščioniškojo gyvenimo versmė ir viršūnė" (str. 11); "per ją realiai dalyvaudami Viešpaties kūne [...], mes esame iškelti į bendrumą su juo" (str. 7).

²⁷Plg. Theresa von Jesus. *Seelenburg* IV, 1,2.

²⁸Nė vienas maldininkas, kuris neturi ypatingos malonės, nesiryš siekti pilnutinės Dievo Apreiškimo įžvalgos, kokią vaizduoja šv. Grigalius Didysis, kalbėdamas apie šv. Benediktą; arba be panašaus akiračio vizijos, kokią patyrė šv. Ignatas prie Cardonero upės ir kuri, kaip jis sako, būtų jam galėjusi iš esmės atstoti Šventąjį Raštą; jis niekuomet nesieks ir to mistinio pakilimo, kuris įgalino šv. Pranciškų Asyžietį matyti Dievą visuose kūriniuose. Šv. Kryžiaus Jono aprašytoji "tamsioji naktis" yra jo asmeninės ir susijusios su malda charizmos dalis: ne kiekvienas jo ordino narys privalo gyventi lygiai taip pat kaip ir jis, kad pasiektų tą maldos tobulumą, kuriam jis yra pašauktas.

charizmą) "statyti Kristaus kūną" (plg. *Ef 4, 15-16*)²⁹ kartu su hierarchija, kuriai jis priklauso, ir stengtis "neužgesinti Dvasios, bet visa iširti ir kas gera palai-kyti" (LG Nr. 12).

VI. PSICHOFIZINIAI IR KŪNO METODAI

26. Žmogaus patirtis liudija, kad kūno padėtis bei laikysena veikia dvasios pasirengimą ir gebėjimą susikaupti. Krikščioniškųjų Vakarų ir Rytų dvasiniai rašytojai jau seniai atkreipė dėmesį į šį reiškinį. Kai kada jų svarstymai sutampa su rytietišku meditavimo metodu aprašymu. Vis dėlto jie išvengė perdėjimo ir vienpusiškumo, kuriuo neretai pasižymi doktrinos, peršamos šiandien nepakankamai parengtiems asmenims.

Šie dvasiniai rašytojai perėmė kai kuriuos elemen-tus, padedančius maldos metu susikaupti, bet kartu neišleido iš akių išimtinai santykinės jų vertės. Jie yra naudingi tik tada, kai būna pertvarkomi atsižvelgiant į krikščioniškosios maldos tikslą³⁰. Pavyzdžiui, pasninkas krikščionybėje visų pirma reiškia atgailojimą ir auką, nors jau Tėvų laikais jis taip pat galėjo parengti žmones atviresniam susitikimui su Dievu. Jo dėka krikščionis išmokdavo susivaldyti ir drauge tapdavo atidesnis žmonėms. Maldoje susitikti su Dievu privalo visas žmogus, vadinasi ir jo kūnas, turintis užimti padėtį, labiausiai tinkamą susikaupimui³¹. Laikysena gali simboliškai išreikšti pačią maldą ir skirtis priklausomai nuo kultūros ir asmeninės pajautos. Daug kur šiandien krikščionys vis labiau išsąmonina, kiek daug meldžiantis gali padėti kūno laikysena.

27. Krikščioniškajai meditacijai Rytuose³² būdingas *psichofizinis simbolizmas*, kurio Vakarų maldai dažnai trūkdavo. Jis gali apimti ne tik tam tikrą kūno laiky-

seną, bet ir tokias svarbiausias gyvybės funkcijas, kaip kvėpavimas ir pulsas. Pavyzdžiui, kalbant "Jėzaus maldą", prisitaikoma prie natūralaus kvėpavimo ritmo, o tai daugeliui - bent tam tikrą laiką - gali iš tiesų pagelbėti³³. Kita vertus, Rytų mokytojai taip pat nustatė, jog ne visiems toks simbolizmas dera, nes ne visi pajėgia pereiti nuo materialaus ženklo prie ieškomos dvasinės tikrovės. Simbolizmą suprantant netinkamai arba klaidingai, jis net gresia pavirsti stabu ir drauge pasidaryti kliūtimi, trukdančia dvasiai kilti link Dievo. Maldos erdvėje išgyventi visą savojo kūno tikrovę kaip simbolį yra dar sunkiau. Simbolis gali išsigimti į kūno kultą ir paskatinti klaidingai pri-lyginti visus savuosius pojūčius dvasiniam patyrimui.

28. Kai kurie fiziniai pratimai savaime sukelia ramybės ir atsipalaidavimo, pasitenkinimo jausmus, galbūt net šviesos ir šilumos pojūčius, panašius į gerą dvasinę savijautą. Bet laikyti juos autentiška Švento-sios Dvasios paguoda reikštų visiškai klaidingai įsi-vaizduoti dvasinį kelią. Jeigu jiems suteiktume misti-nei patirčiai būdingą simbolinę reikšmę, tačiau jos neatitiktų jaučiančiojo asmens dorovinę laikysena, tai jau būtų tam tikra dvasinės schizofrenijos rūšis, galinti sutrikdyti psichiką ir moraliai suklaidinti.

Žinoma, tuo nepaneigiama, kad autentiški medi-tavimo būdai, kylantys iš krikščioniškųjų Rytų bei nekrikščioniškųjų didžiųjų religijų ir žavintys padriką bei pasimetusį šiandienos žmogų, gali tikrai pagelbėti maldininkui, kuris vidujai atsipalaidavęs stoja prieš Dievą, nekreipdamas dėmesio į išorinę sumaištį.

Vis dėlto reikėtų turėti omenyje, jog net tada, kai pagal Dievo valią pasišvenčiama darbui ir artimui, nedera liautis siekti susivienyti su Dievu įprastiniu būdu arba budriai laikytis bei šauktis Dievo pagalbos. Visa tai Naujajame Testamente vadinama "malda be paliovos"³⁴. Apaštalas sako mums: *Ar valgoite, ar ge-*

²⁹Krikščioniopašaukimui "mistiniam" patyrimui priskirtina ir tai, ką šv. Tomas vadina gyvuoju Dievo patyrimu Dvasios dovanų dėka, ir nepakartojamos malonės suteikimo formos (kurių dėl to taip pat nevalia siekti). Plg. S. Thomas Aquinas. *Summa Theologiae*, I^a II^{ae}, 1 c, a.5 ad 1.

³⁰Plg. senovės rašytojus, kalbančius apie besimeldžiančiųjų krikščionių laikyseną maldos metu: Tertulianus. *De oratione* XIV // PL 1, 1170; XVII // PL 1, 1174-1176; Origenes. *De Oratione* XXXI, 2 // PG 11, 550-553; apie šių judesių reikšmę plg. Barnabas. *Epistula* XII, 2-4 // PG 2, 760-761; S. Iustinus. *Dialogus* 90, 4-5 // PG 6, 689-692; S. Hippolytus. *Commentarium in Dan. III.24* // GCS I, 168, 8-17; Origenes. *Homiliae in Ex. XI. 4* // PG 12, 377-378. Apie kūno laikyseną taip pat žr. Origenes. *De oratione* XXXI, 3 // PG 11, 553-555.

³¹Plg. Hl. Ignatius von Loyola. *Geistliche Übungen*, Nr. 76.

³²Pvz., hesichastiniams atsiskyrėliams. Išorinę arba vidinę

hesichiją arba ramybę jie laiko išankstine meldimosi sąlyga; jos rytie-tiškoji forma pasižymi vienuma bei savikaupos technika.

³³Kalbant "Jėzaus maldą", sudarytą iš formulių, praturtintų tampriomis biblinėmis sąsajomis, kreipimusi bei prašymu (pvz. "Viešpatie Jėzaus Kristau, Dievo Sūnau, pasigailėk mane"), prisi-taikoma prie natūralaus kvėpavimo ritmo. Šiuo klausimu žr. Hl. Igna-tius von Loyola. *Geistliche Übungen*, Nr. 258.

³⁴Plg. *1 Tes 5, 17*; kita vertus, plg., *2 Tes 3, 8-12*. Iš šių bei kitų tekstų iškyla problema: kaip reikėtų sujungti įpareigojimą nuolatos melstis su įpareigojimu dirbti? Taip pat plg. S. Augustinus. *Epistula* 130, 20 // PL 33, 501-502 ir S. Joannes Cassianus. *De institutis coenobiorum* III, 1-3 // SC 109, 92-93. Paskaitykite taip pat pirmojo sirų Bažnyčios tėvo Afrachato kūrinių "Traktatas apie maldą", ypač str. 14-15, skirtus vadinamiesiems "Maldos kūriniams" (plg. J. Parisoro leidimą: *Afraatis Sapientis Persae Demonstrationes* IV // PS 1, p. 170-174).

riate, ar šiaip ką darote, visa darykite Dievo garbei (1 Kor 10, 31). Didieji dvasinio gyvenimo mokytojai sako, kad tik autentiška malda pažadina besimeldžiančiuose karštą meilę, raginančią juos prisidėti prie Bažnyčios misijos - tarnauti broliams ir seserims vardan didesnės Dievo garbės³⁵.

VII. "AŠ ESU KELIAS"

29. Bet kuris tikintysis gali ir privalo Bažnyčios mokomų krikščioniškųjų maldų formų gausoje pasirinkti savąjį kelią ir savąjį maldos metodą. Tačiau visi šie asmeniniai keliai galiausiai įsilieja į tą *kelią Tėvo link*, kurį pasirinko Jėzus Kristus. Todėl asmuo, ieškodamas savojo kelio, turėtų pasikliauti ne tiek asmeniniu skoniu, kiek Šventąja Dvasia, vedančia jį Tėvo link per Kristų.

30. Tam, kuris rimtai stengiasi melstis, be abejo, pasitaikys toks laikas, kai atrodytų, jog jis klaidžioja dykumoje ir, nepaisant visų pastangų, "nebejaučia" nieko, kas būtų dieviška. Tuomet jis privalo žinoti, kad šių išmėginimų neišvengia nė vienas žmogus, kuris maldą laiko rimtu dalyku. Tačiau tokio patyrimo, bendro visiems besimeldžiantiems krikščionims, jis neturi painioti su mistine "tamsiąja naktimi". Juk tada malda, kurią jis mėgina ryžtingai tęsti, išties gali pasirodyti esanti tam tikra prasme "dirbtinė", nors iš tikrųjų tai reiškia visai ką kita: kaip tik tada malda liudija jį esant ištikimą Dievui, kurio akivaizdoje jis nori pasilikti, net ir nesusilaukdamas atlygio kokios nors subjektyvios paguodos pavidalu.

Šiomis akivaizdžiai negatyviomis akimirkomis paaiškėja, ko gi besimeldžiantysis iš tiesų ieško: ar tikrai Dievo, savo begaline laisve visada jį viršijančio, ar vien savęs paties, nepajėgiančio išsprūsti iš subjektyvaus patyrimo; ar omenyje turimas akivaizdžiai pozityvus patyrimas, kylantis iš vienybės su Dievu, ar

negatyvus mistinės "tuštumos" patyrimas?

31. Dievo Meilė, vienintelis krikščioniškosios kontempliacijos objektas, yra tikrovė, kurios negalima "užkariauti" jokių metodu arba technika. Priešingai, mes privalome nuolatos žvelgti į Jėzų Kristų, kuriame dieviškoji Meilė, prikalta už mus prie kryžiaus, nužengė taip toli, kad net prisiėmė Dievo apleistumą (plg. Mk 15, 34). Tad nuspręsti, kaip Dievas norėtų mums leisti dalyvauti savo Meilėje, palikime Jam pačiam. Niekada nereikia kaip nors mėginti atsistoti greta nagrinėjamo objekto, šalia laisvos Dievo Meilės - net tada, kai Dievas Tėvas, pasigailėjęs mūsų ir per Kristų atsiuntęs į mūsų širdis Šventąją Dvasią, maloningai leidžia mums patirti dieviškosios Meilės atspindį, kai mes pasijuntame tarsi būtume traukiami Viešpaties tiesos, gėrio ir grožio. Juo arčiau kūriniui leista prisitarti prie Dievo, juo labiau jame auga baiminga pagarba triskart šventam Dievui. Todėl visiškai suprantami yra šv. Augustino žodžiai: "Kad ir vadintum mane draugu, žinau tesąs tik tarnas"³⁶. Arba mums labiau įprasti žodžiai, ištarti tos, kuriai buvo suteikta dovana - glaudžiausias ryšys su Dievu: *jis pažvelgė į nuolankią savo tarnaitę (Lk 1, 48)*.

Popiežius Jonas Paulius II audiencijoje, suteiktoje žemiau pasirašiusiam Prefektui, pritarė šiam raštui, patvirtintam visuotinia me šios kongregacijos susirinkime, ir davė potvarkį jį paskelbti.

Roma, Tikėjimo doktrinos kongregacijos posėdis 1989 m. spalio 15 d., šv. Jėzaus Teresės minėjimo dieną.

Kardinolas Josephas Ratzingeris,

Prefektas

Alberto Bovone,

Numidijos Cezarėjos titulinis arkivyskupas,

Sekretorius

³⁵Plg. Hl. Theresa von Jesus. *Seelenburg* VII, 4, 6.

³⁶S. Augustinus. *Enarrationes in Psalmos CXLII*, 6 // PL 37,1849; taip pat žr. S. Augustinus. *Tract. in Joh IV*, 9 // PL 35, 1410: *quando autem nec ad hos dignum se dicit, vere plenus Spiritu Sancto erat, qui sic*

servus Dominum agnovit, et ex servo amicus fieri meruit ("kai pasisakė nesąs to vertas, Šventosios Dvasios iš tiesų buvo pilnas tas, kuris kaip vergas pažino Viešpatį ir nusipelnė, kad iš tarno virstų draugu").

Religija

SAVASTIES IEŠKOJIMAS

“Katalikas inteligentas atgimstančioje Lietuvoje” - konferenciją šia tema sausio 5 d. Vilniuje surengė grupė inteligentų - mokytojai Vytautas Toleikis ir Dalia Čiočytė, studentai Jonas Morkus ir Jūratė Kuodytė, dailininkas Vaidotas Žukas.

Pasak konferencijoje pirmininkavusio kunigo *Vaclavo Aliulio*, kuomet krikščionys dar nėra vieningi, mes, katalikai inteligentai, esame laisvi ir atvirai vieni su kitais bendraujantys, neatsisakantys nuoširdžios pagarbos ir žemesnio išsilavinimo žmonėms. Sąvokos “katalikas inteligentas” turinio nereikia laikyti užbaigta būtimi. Katalikas inteligentas - tai greičiau tapsmas. Kartais kalbama, jog katalikų inteligentija turinti būti nuolatinė opozicija dvasininkijai. Tai tikriausiai iš dialektinio materializmo atėjęs stereotipas, absoliutinantį prieštaravimus ir jų kovą. Krikščioniškajai sampratai artimesni yra bendradarbiavimas ir brolybė. Kaip nedera priešais diplomuotą inteligentą statyti tą, kuris negalėjo įgyti išsilavinimo, taip nedera mūsų šventoje Bažnyčioje dvasininkijai priešinti pasauliečius katalikus. Tai vienas organizmas, kuriame kiekvienas narys turi savas funkcijas.

Pirmasis pranešimą skaitė poetas ir literatūros kritikas *Vaidotas Daunys*. Jo tema - “Krikščionio savijauta ir jo tautinė sąmonė”.

Prieš metus Čikagoje akademinio savaitgalio renginyje man teko pareikšti gana rizikingą mintį: kultūra Lietuvoje bus krikščioniška arba jos visai nebus. Dažnai tik apgyvendinęs mintį vienoje ar kitoje erdvėje, pamatai, kad ne laiku esi ją ištaręs.

Juk negyvename laisvės valandoje, laike, erdvėje; juk gyvename skaudžiame posikatastrofiniame, postmitologiniame laikotarpyje, kai visa sąmone reikia pajusti šio kritinio lūžio dvasinę svarbą, kai reikia atrasti šiame lūžyje slypinčią krikščioniško tikėjimo kokybę. [...] Tad kodėl sakau, jog ne tas yra metas, kai galima kalbėti apie krikščioniškos kultūros visuotinumą ir neišvengiamumą? Todėl, kad kaip ir kiekvieno lūžio metu naujas potyris turi subręsti iki patirties kokybės.

Vaidotas Daunys sakė, kad krikščioniškumas mūsų visuomenėje vyrauja tik kaip emocinis pakilimas. Akcentuodamas meno inteligentijos problemą, pranešėjas pavadino ją inteligentijos, užsizaidusios kultūrinuose žaidimuose, tragedija. Kultūra jiems visą laiką buvo dvasingumo, netgi dvasios sinonimas, o būdami kultūros žmonėmis, išoriškai jie net nejaučia, jog jų suvokimas nėra giliau pagrįstas, negu leidžia estetika ir psichologija. Mintis apie tai, kad Lietuvoje kultūra bus krikščioniška, atrodo esanti per ankstyva, nes mums trūksta ryžto ir pasiaukojimo, nes savo emocijų lygį mes pradedame laikyti tikrąja krikščioniška kultūra. Apskritai dažnas nebejaucia skirtumo tarp religijos ir kultūros, supina abi sąvokas ar bando vieną pakeisti kita. Tokios mąstysenos rezultatas - dabartinė paradoksali situacija, kai viena vertus, kultūra ir religija painiojamos, o antra vertus, griežtai atsiribojama nuo tos kultūros dalies, kuri neturi tradicinių katalikybės atributų.

Dailininkas *Vaidotas Žukas* savo pranešime “*Felix culpa* ir bažnytinio

meno rūpesčiai” savitai aptarė bažnytinio meno situaciją. Pranešėjas mano, kad tikinčiajam meno pajutimas turėtų būti labai natūralus dalykas: “... tikintis žmogus tiesiog privalo išgirsti, jausti tikro meno kalbą ir kentėti, liūdėti, jo nesant ar keičiant jį kuo nors kitu”. Pasak Vaidoto Žuko, postgotikiniame mene palaipsniui daugėja iliustratyvumo ir imitacijos, kuri laikytina krikščioniško meno fariziejiskumu. Tikrasis krikščioniškas menas būtinais subjektyvus, o dabar dauguma kūrinių vis dar siekia vien iliustratyvumo.

Studentė *Jūratė Kuodytė* pasirinko aktualią šiandieniniame pasaulyje ekumenizmo temą, tiesa, apsiribojusi daugiau Lietuvos jaunimą dominančiais klausimais. Jos kalba apie toleranciją, krikščionių suartėjimo galimybes susilaukė deramo dėmesio.

Ar mes, katalikai, visuomet būname krikščionys?

Jei mus šokiruoja kitų konfesijų apeigos, tai gal ir mes tik einame į bažnyčią, bet nebūname joje?

Juk daug kas kyla iš paprasčiausio nežinojimo. Kaip dažnai išsigąstame laisvės, išėję iš bažnyčios, kur jautėmės saugūs ir ramūs. Pasaulyje kitaip matome kitų tikėjimą, aplink regime potencialius priešus, sektantus. Arba nepastebime jų, arba įkyriai primetame jiems savo tikėjimą, nepalikdami savyje vietos suprasti juos.

Pranešėjos nuomone, konfesinius ypatumus ir įvairių konfesijų lygiateisiškumo principą reikėtų diegti vaikams jau katekizacijos metu. Tada ir pasaulictiniame gyvenime atsirastų daugiau tolerancijos. Šis teiginys daug

kam pasirodė nepriimtinas, nes katekizacijos uždavinys - tikėjimo pagrindų mokymas, o ne konfesinių skirtumų nagrinėjimas.

Kun. Vaclovas Aliulis papildė Kuodytės pasisakymą mintimi, kad nepakantumas kito tikėjimo žmogui neretai kyla kaip gynybinė reakcija, kadangi tikintieji yra mažai religiška apsišvietę.

Todėl ir užkertame kelią (bendravimui) - "Nedrumsk manęs!".

Tam, kad galėtume bendrauti su kitų konfesijų žmonėmis, turime labiau įsigilinti į savo reikalus.

Studentas Jonas Morkus, lyg pratęsdamas ankstesnį pranešimą, kalbėjo apie jaunimo bendravimą. Anot jo, įvairių kraštų katalikų susitikimai tiesiog būtini. Jeigu lietuviams pakaktų ir savų kelių į atsinaujinimą, tai vis tiek derėtų padėti broliams. Be to, reikia kviesti kuo daugiau svečių krikščionių į Lietuvą bendroms maldos kelionėms, stovykloms mūsų krašte. Nuo to mūsų visuomenė tik stiprės - galės dalytis, gauti ir duoti. Ir priešingai, "jei nekvesime krikščionių į Lietuvą, čionai puls sektantai ir nauji pagonys".

Skaudžiai aktualią mūsų dienų problemą gvildeno filologas Vidmantas Valiušaitis. Prelegento žodžiais, temą "Krikščionybė ir socialinis teisingumas" jam teko pasirinkti dėl to, kad šiuolaikinėje katalikiškoje inteligentijoje nėra kam kalbėti tais klausimais. O kalbėti reikia, kadangi pasikeitimai Lietuvoje paliečia kiekvieną jos žmogų. Valiušaitis konstatavo, kad nors Lietuva yra krikščioniškas kraštas, krikščioniškoji mintis praktiškai nepastebima mūsų valstybės kūrimo, ugdymo ir valdymo sprendimuose dėl krašto ateities. Iš tiesų bręsta įvykiai su nenusakomomis pasekmėmis, tačiau dauguma žmonių pasmerkti likti pasyviais tų procesų stebėtojais. Krikščioniškoji socialinės krypties tradicija buvo nutraukta ir nebeatnaujinta mūsų valstybei ir tautai lemtingais metais.

Iki 1940-ųjų visas valstybės tobulinimo iniciatyvas pateikdavo krikščioniškoji

visuomenės dalis, kuri turėjo dideles intelektualias pajėgas. Ypač ryškūs ir vaisingi buvo paskutiniai penkeri nepriklausomybės metai. 1936 m. parengtoje valstybės tobulinimo programinėje deklaracijoje "Į organišką valstybės kūrimą" atsispindėjo to meto politinės galimybės moderninti Lietuvą totalitarinių režimų apsuptyje. Deja, tragiškiausiais metais visi šie žmonės buvo išblaškyti, išvykę į Vakarus negalėjo tiesiogiai veikti Lietuvos visuomenės gyvenimo. Antonas Maceina ir toliau liko pagrindiniu šių idėjų generatoriumi: 1958 metais išėjimoje su bendraminčių grupe jis paskelbė politinių socialinių samprotavimų apie valstybės pagrindus studiją "Į pilnutinę demokratiją" (ją pakartoto "Krantai", 1990, Nr.5-9).

Vidmantas Valiušaitis plačiau supažindino su kai kuriais šio darbo teiginiais, nužymėjo sąsajas su mūsų dienų situacija. Taikli buvo kun. Vaclovo Aliulio pastaba, kad visa tai turėtų išgirsti, perskaityti ir apmąstyti dabartiniai parlamentarai. Pasisėmus išminties iš šių darbų, turėtų rasti ir racionalių sprendimų, siekiant mūsų krašto žmonių socialinės santarvės.

Diskusijoje daug kalbėta apie krikščionio raišką viešajame gyvenime, apie būtinybę konsoliduoti intelektualines pajėgas. Tokia konsolidacija neįmanoma be mūsų subrendimo savo viduje, be krikščioniškosios kultūros pažinimo ir gaivinimo pastangos.

Apie ateitininkų dabartį ir perspektyvas pranešimą perskaitė mokytojas Vytautas Toleikis, labiausiai akcentavęs inteligentiškumo principą. Į kilusią diskusiją įsijungė prof. Arvydas Žygas, vėliau kalbėjęs tema "Ekumenizmas, etninė kultūra ir krikščionybė". Vienas pagrindinių jo teiginių buvo toks: dera įsiklausyti į šiuolaikinį žmogų, tačiau dabartinėje kultūrinės krizės situacijoje nereiktų pasiduoti neilgaamžės modernios kultūros tendencijoms.

Filos. m. kand. Eglė Laumenskaitė pranešime "Bažnyčios situacija šiandien ir inteligentijos pozicija", remdamasi sociologinių tyrimų duomenimis, mėgino

prognozuoti krikščionybės ir tautiškumo ateitį Lietuvoje. Laumenskaitės nuomone, mūsų tautos perspektyva neišsivaizduojama be sąryšio su krikščionybė: "Tauta atlaikys šį sudėtingą laiko išmėginimą, jei ji atlaikys Bažnyčia". Bažnyčia, būdama integruojantis veiksnys, drauge stimuliuoja ir tautinės sąmonės vystymąsi. Priešingas klausimas - ar tautiškumo praradimas lemia nukrikščionėjimą - yra labiau kontroversinis ir galbūt sulauks detalesnio nagrinėjimo ateityje.

Konferencija "Katalikas inteligentas atgimstančioje Lietuvoje" - pirmas tokio pobūdžio renginys po nepriklausomybės atstatymo. Jį reikėtų laikyti vykusiu ir todėl, kad skaityti pranešimai buvo gana įdomūs bei aktualūs, ir todėl, kad susilaukė nemažo susidomėjimo. Matyt atcityje tokių konferencijų daugės. Jose vertėtų kiek siaurinti nagrinėjamųjų klausimų ratą, iš anksto supažindinti dalyvius su pagrindinių pranešimų tezėmis. Tuomet būtų įmanoma geriau pasiruošti diskusijoms, jau konferencijos metu pasiaiškinti galimus problemų sprendimus. Galgi būsimųjų konferencijų medžiaga bus verta ir atskiro leidinio.

Unė Viduklytė

UKRAINOS AUTOKEFALINĖ BAŽNYČIA

Atgimstant ilgai persekiotiems Ukrainos katalikams, atsinaujina ir kažkada pasaulio užmiršta Ukrainos Autokefalinės Stačiatikių Bažnyčios problema. Šio krašto stačiatikiai savarankiškumą prarado 1686 m., kai prijungus Kairiakrantę Ukrainą prie Rusijos, pavaldi Maskvos patriarchatui tapo ir jos Bažnyčia. Nuo 1721 m. Kijevo metropolitą skirdavo Rusijos caras pagal Šv. Sinodo rekomendaciją. Nuo 1799-ųjų Kijevo metropolitu nebuvo paskirtas nė vienas ukrainietis.

1920 m. kovo 5 d. bolševikams jau užkariavus Ukrainą, buvo paskelbta Autokefalinė (t. y. savivaldi) Stačiatikių Bažnyčia. Oficialiai ji gyvavo iki 1929 m., kai stalinistinis represijų aparatas įkalino 27 vyskopus ir apie 1500 kitų dvasinin-

kų, o pačią Bažnyčią formaliai paskelbė nebeegzistuojant. Autokefalijai priklausančių tikinčiųjų tuo metu liko tik Tarybų Sąjungai nepavaldžiose Ukrainos dalyse - Užkarpatėje, Bukovinoje, taip pat Kanadoje, JAV, Austrijoje bei Didžiojoje Britanijoje. Prijungus prie TSRS Vakarų Ukrainą, Maskvos patriarchatui buvo "perduoti" ir čia gyvenantys "autokefalai".

Ukrainos Autokefalinės Stačiatikių Bažnyčios atgimimas tiesiogiai susijęs su unitų (Rytų apeigų katalikų) teisių atstatymu: abi Bažnyčios neretai rengė bendras akcijas. 1989 m. vasario 15 d. oficialiai įsteigtas Autokefalinės Bažnyčios atkūrimo komitetas, kuriam vadovauti ėmėsi Bohdanas Mihaileško. Per keletą mėnesių įteiktos net dvi peticijos TSRS Aukščiausiajai Tarybai dėl Bažnyčios legalizavimo. Nesulaukus konkretaus atsakymo, buvo nutarta sukviesti Ukrainos Autokefalinės Stačiatikių Bažnyčios susirinkimą, dalyvaujant ir diasporos atstovams. Jo metu planuota formaliai nutraukti ryšius su Maskvos patriarchatu. Autokefalijos atkūrimą palaikė tautinis judėjimas

"Ruch", už ją pasisakė Andrejus Sacharovas, Jurijus Afanasjevas, daugelis Ukrainos rinktų TSRS liaudies deputatų. Dalis dvasininkų jau dabar vienašališkai pareiškė atsiskirti nuo Maskvos ir pereina Konstantinopolio patriarcho globon. Per metus Autokefalinės Bažnyčios šalininkai patraukė į savo pusę virš 300 parapijų, kuriose gyvena daugiausia ukrainiečiai, o 1989 m. spalio 20 d. oficialiai paskelbė nebe priklausą Maskvos patriarchatui. Vyskupas Joanas Bondarčiukas tapo naujos Bažnyčios vadovu, Lvovo ir Volynės arkivyskupu.

Maskva paskelbė minėtąjį sinodą neteisėtu ir 1990 m. sausio mėnesį Bondarčiuką ekskomunikavo. Tačiau šis jau spėjo išventinti 4 naujus vyskopus savo Bažnyčiai. Greitai prie Autokefalinės Bažnyčios prisijungė dar daugiau vyskupų, taip pat nutraukusių ryšius su Maskva. Tai Tarnopolio vyskupas Vasilis, Ivano-Frankovsko - Andrijus, Černovcų - Danila, Rovno - Nikolajus, Černigovo - Romanas ir Užgorodo - Volodimiras. Visi jie 1990 m. birželio 5-6 d. vykusiam susirinkime paskelbė Ukrainos Autokefalinės Stačiatikių Bažnyčios

atkūrimo aktą.

Kijevo patriarchu buvo išrinktas metropolitas Mstislavas (Petras Skripnikas), tačiau jam nebuvo leista atvykti į Ukrainą. Laikinais einančiu pareigas tapo Lvovo ir Haličo metropolitas Joanas (Bondarčiukas), reziduojantis Lvove. Tame pat susirinkime paskelbta netekus galios 1686 m. aktą, prijungusį Kijevo metropoliją prie Maskvos, ir 1929 m. aktą, likviduojantį Autokefalinę Bažnyčią. Sudarytas sąrašas turto, kuris buvo atimtas ar sunaikintas, ir Ukrainos TSR vyriausybei įteiktas prašymas leisti steigti religines mokyklas, naudotis masinės informacijos priemonėmis.

Deja, Autokefalijai atsikuriant vienu metu su Unitų Bažnyčia, atsiranda nesutarimų tiek dėl turto grąžinimo, tiek dėl įtakos tikintiesiems. Abi Bažnyčios, jėga uždraustos ir prijungtos prie Rusijos Stačiatikių Bažnyčios, dabar atgimsta tose pačiose Vakarų Ukrainos žemėse.

Šia beprasmiška konfrontacija Kremliaus kol kas sumaniai naudojami savo politiniams tikslams pasiekti. Ukrainai ji, žinoma, visiškai nenaudinga.

E. V.

APIE 1990 M. PABAIGOS MUZIKA

Koncertinis sezonas - it akademiniai metai; baigiantis kalendoriui, jis ne-sibaigia, tik įpusėja. Tačiau jau pirmi keturi (rugsėjo-gruodžio) mėnesiai išryškino keletą naujų 1990-1991 metų sezono, o gal ir bendresnių mūsų muzikinio gyvenimo tendencijų.

Sezono atidarymas - Gustavo Mahlerio Antroji Simfonija (IX. 3 Panevėžyje, IX. 4 Kaune ir IX. 5 Vilniuje), kurią atliko Valstybinis simfoninis orkestras, dalyvaujant solistėms Irenai Milkevičiūtei ir Ilonai Veselgaitei, Televizijos ir radijo bei "Ažuoliuko" chorams. Regis, būtų buvę paprasčiau dar kartą pagriežti kurią Ludwigo van Beethoveno

Simfoniją ar pagiedoti vieną iš Georgo Friedricho Händelio oratorių, ir niekas nebūtų galėjęs prikišti, kad sezonas atidarytas netinkamai (tokie kūriniai išties puikiai tinka, nors ir gerokai "išnaudoti"). Tačiau Gintaras Rinkevičius pasirinko Mahlerį ir "gaišino" savo jauną orkestrą pusantro vasaros mėnesio ties beveik pusantros valandos trunkančio kūrinio partitūra. Gaišino? Užtat ši įstabi prieš 100 metų parašyta Simfonija pagaliau susilaukė premjeros ir Lietuvoje, o mūsų publika - progos pajusti, koks tas vėlyvojo romantizmo simfonizmas, kas tas "muzika išreikštas Pasaulio Sielvartas", kaip Mahlerio stilių yra apibūdinęs Karlas Schumannas. Pagaliau ir pagrindinė

simfonijos idėja, giedama finale ("Tu prisikelsi iš pelenų, prisikelsi, kad gyventum"), įgijo savotišką prasmės atspalvį mūsų gyvenimo kontekste. Argi *tai* nereikšminga? Ir ne tik tai. Visų reikšmių, kuriomis per 100 metų yra "aplipusi" ši simfonija (beje, taikliai Kurto Blaukopfo vadinama "instrumentiniu romanu"), išvardyti neįmanoma. Bet to ir nereikia - aktualesniausias kiekvienas galėjo susirasti ir susirado; tai liudijo publikos pilnos koncertų salės. Visa tai padarė Mahlerio Antrosios atlikimą mūsų muzikos gyvenimo akcentu ir svarbiu įvykiu.

Čia ir noriu pastebėti tam tikrą tendenciją. Koncertiniai pasirodymai vis dažniau formuojami kaip muzikos gyveni-

mui *reikšmingi įvykiai*: imantis ne-skambėjusių kūrinių ar kaip kitaip "apžaidžiant" repertuaro stereotipus, parenkant datą (gal ir vietą), kai muzikinės prasmės liejasi su visuomenės gyvenimo kalendoriumi, pagaliau sudarant (reklama) įvykio nepakartojamumo išpūdį. Pavadinkime tai "naująja strategija". Ji nukreipta prieš bereikšmių koncertų srautą, kuriuo manyta visuomenei "įkalti" rimtosios muzikos pomėgi ar išryškinti formalius kultūringumo požymius. Ji pagrįsta supratimu, kad tik įvykis, - kurio muzikinės ir nemuzikinės reikšmės patraukia publikos dėmesį ir yra jos suvokiamos, - gali formuoti muzikinę visuomenę, ugdyti jos skonį. Ši sveikintina tendencija - koncertinio gyvenimo gyvybės žymė, gal ir tam tikros "koncertinės rinkos" gimimo ženklas.

Žinoma, "naujoji strategija" ėmė formotis ne šį sezoną. Jaunimo (dabar - Valstybinis, gal taisyklingiau - Valstybės) simfoninis orkestras, besikurdamas prieš kelerius metus, dažnai ja naudojosi (tik gal per daug sureikšmindamas nemuzikinius dalykus), po to buvo Nacionalinės filharmonijos organizuotas Requiem ciklas, skirtas Gedulo ir Vilties dienai, vėliau - "blokadinė" Beethoveno Devintoji; visų žingsnių ir nesuminėsi.

Šį sezoną, be minėtųjų atidarymo koncertų, kaip niekad gausu iškilų įvykių, drąšių ir didelių koncertinių projektų. Visų pirma, tai Arnoldo Schönbergo kantatos "Gurrelieder" ("Gurės dainos") ir Arturo Honeggero dramatinės oratorijos "Jeanne d'Arc au bucher" ("Žana d'Ark ant laužo") premjeros Lietuvoje.

"Gurrelieder" buvo pažymėta Nacionalinio simfoninio orkestro 50-metis. Gruodžio 15-osios vakaras tapo puikiu, išimintinu įvykiu: scenoje didžiulis 140 muzikantų orkestras, trys chorai (Kauno valstybinis, Televizijos ir radijo bei Akademinei choro kapela iš Minsko), solistai (Aleksandras Agamirzovas, Sigutė Stonytė, Laima Domikaitė, Česlovas Nausėda, Vytautas Juozapaitis, skaitovas Petras Vaisieta), Operos teatro rūmuose - (įskaitant ir vyriausybės ložę) anšlagas... Ką žymi tokių kūrinių atsiradimas mūsų

padangėje, yra pasakęs orkestro vyriausiasis dirigentas Juozas Domarkas: "Atlikti tokią milžinišką kompoziciją, kai reikia maksimalios kūrybinių jėgų įtampos, daugybės lėšų, gali sau leisti tik aukščiausios muzikinės kultūros šalis" (Respublika. - 1990. - Gruodžio 30). Džiugu, kad čionykštį repertuarą papildė būtent Schönbergo partitūra. Tiesa, gal "Gurrelieder" nėra visiškai "tas Schönbergas", kokį plačioji publika įsivaizduoja pagal Thomo Manno Adrianą Leverkūną iš "Daktaro Fausto" (beje, pats Schönbergas tokias paraleles yra ne kartą paneigęs). "Gurės dainos" - ankstyvas kūrinys, rašytas 1900-1911 m., jame dar nėra dvylikatonės harmonijos "šaltojo grožio", asocijuojamo su tragiška Leverkūno lemtimi - grožio ir blogio harmoninga sandūra. Tačiau Schönbergas - viena įtakingiausių figūrų XX a. muzikoje, todėl *visa* jo kūryba turėtų skambėti "aukščiausios muzikinės kultūros šalyje", juolab, kad čia jau senokai nebe tie laikai, kai tokia muzika buvo uždraustas vaisius.

Kaip ir Schönbergo, Honeggero "Žanos d'Ark ant laužo" premjera pradžiugino mus paskutinėmis 1990 metų dienomis (atliko Valstybės simfoninis orkestras, "Ažuoliukas" ir Konservatorijos choras, Ingeborga Dapkūnaitė (Žana), Vladas Bagdonas (Dominykas), solistų ir aktorių grupės, dirigavo Gintaras Rinkevičius, režisūra Jono Vaitkaus, scenovaizdis Sigitos Dubauskienės). Ligšiolinės repertuaro tendencijos formavo mūsų klausytojams "XIX a. ausis": ir šiuolaikinėje, ir net ikiklasikinėje muzikoje jie linkę ieškoti romantinės muzikos stereotipų, o neradę tiesiog "nepriima" tų stilių. Tokioje situacijoje Honeggeras (1892-1955), jaunystėje ėjęs gana radikalaus modernizmo keliu (su "Les Six" grupe), vėliau savo dramatinėmis oratorijomis atsukęs į senųjų epochų refleksiją, kaip tik parankus: jo muzikoje nemaža "šualių" į įvairių epochų stilius, bet jie skirti XX a. "ausims" (pvz. XV a. miestiečių, senosios bažnytinės ir kt. muzikos stilizacijos "Žanoje", parašytoje 1938 m.).

Toks pastatymas neabejotinai

reikšmingas ir jauno Valstybės orkestro augimui, jo universalėjimui. Jis gali tapti žingsniu į koncertinių operų altikimą (tokių pasiūlymų, kiek žinau, orkestras jau susilaukė). Tiesa, ir "Žaną" norėtusi išgirsti dar ne kartą, ypač "akustinėje erdvėje" (gal Trakų pilies kieme vasarą?), nes Sporto rūmuose naudojama garso stiprinimo aparatūra gerokai "suplokštino" tokios daugybės atlikėjų erdvę.

Be koncertinių viršukalnių, šį sezoną pasiremta ir anksčiau išugdytais tam tikrais "kalendoriniais" publikos įpročiais. Vėlinių tradicija jau tapo Requiem (šiemet - Mocarto), kurį X. 31 Panevėžyje, XI. 1 Vilniuje, XI. 2 Alytuje, XI. 3 Kaune atliko Nacionalinis simfoninis orkestras, Kauno valstybinis choras, solistai Regina Maciūtė, Laima Domikaitė, Algirdas Janutas, Vladimiras Prudnikovas, dirigavo Petras Bingelis. Neįprastai gausūs buvo šv. Kalėdų koncertai (pažymėčiau tradicinius "Ažuoliuko" XII. 22, 23 ir "Liepaičių" XII. 25 Baroko salėje bei naują iniciatyvą - Gintaro Rinkevičiaus diriguojamo orkestro, dalyvaujant "Ažuoliukui" bei Irenai Milkevičiūtei, koncertą vienišiams ir likimo nuskriaustiems žmonėms XII. 26 šv. Jono bažnyčioje). O paskutinį metų vakarą skambėjo tradiciniai Johanno Strausso valsai (VRM, Nacionalinis simfoninis orkestras), Josepho Haydno "Atsisveikinimo Simfonija" (Sauliaus Sondeckio vadovaujamas kamerinis orkestras šv. Jono bažnyčioje) ir Giuseppe Verdi "Traviata", kuria šįsyk pažymėtas ne tik mūsų Operos teatro gimtadienis, bet ir jo 70-metis.

Bet koks, kad ir iškiliasis įvykis netampa muzikinės visuomenės tikraja savastimi be viešosios nuomonės pritarimo muzikinėje spaudoje. Prieš dvejus metus kompozitorius Osvaldas Balakauskas perspėjo: mūsų muzikos kritika sparčiai nyksta ir greičiausiai mirs. Deja, dabar jau aišku, kad taip ir atsitiko. Anot norvego Terjė Mikkelseno (nuolatinio Nacionalinio simfoninio orkestro svečio-dirigento) paradoksas pribloškiantis: savo muzikos gyvenimo intensyvumu prilygstame Vienai, tuo tarpu reklamos be-

veik nėra (Atgimimas. - 1990. - Spalio 3-10). Atsilitikame ne tik nuo Europos: net stagnacijos metais negausioje mūsų kultūrinėje spaudoje koncertų recenzijos pasirodydavo nepalyginti dažniau, net sukeldavo diskusijų (deja, daugiausia neviešų). O jei atsiverstume prieškarinį "Lietuvos aidą", tai tikrai aiktelėtume: antrą trečią dieną po kiekvieno Kaune vykusio koncerto laikraštis spėdavo išspausdinti recenziją (dabartiniai "kompiuteriniai" laikraščiai nesigėdi recenzuoti ir dviem, ir trim savaitėms praėjus po įvykio), dieną prieš svarbesnius koncertus buvo pateikiamos anotacijos, dažnai su atlikėjų nuotraukomis (ypač gastrolierių), net biografijomis... Visuose didesniuose kultūros mėnraščiuose galėjai pasiskaityti mėnesio koncertines apžvalgas, o "Bangos" anuodavo net radijo programoje skambėsiančią muziką.

Dabar mes turime "Kultūros barus", "Krantus" - conceptualiai, "Atgimimą" - šmaikščiai, "Dienovidį" - nuoširdžiai, "Literatūrą ir meną" - retai ir "Muzikos barus" - pavėluotai rašančius apie muziką. Ir nė vieno - empiriškai. *Nė vieno* leidinio, kuris imtųsi kasdienio, sunkaus, bet būtino muzikos gyvenimo veidrodžio ir variklio vaidmens. Priešasčių daug: nuomonė, kad visuomenę neįmanoma sudominti rimtąja muzika, aktyvių bei kvalifikuotų kritikų trūkumas, gana "šnairas" muzikų požiūris į kritiką apskritai ir kt. Tačiau pirmiausia taip yra dėl to, kad mūsų dienraščiai turi kokių tik nori apžvalgininkų - sporto, politikos, laiškų, gandų, orų ir pan., - tik ne muzikos. Maloni išimtis - Vladas Zalatoris, "storosioms" "Respublikoms" ruošiantis *Moments musicaux* puslapius (dažniausiai tai interviu su žymiaisiais mūsų atlikėjais), įspraudžiantis ir į "plonąsias" svarbesnių koncertų anotacijas (žinoma, būtų dar puikiau, jei "Respublika", išleidama kasdien 32 puslapių, įdarbintų ir 2-3 muzikos kritikus kasdienėms apžvalgoms). O kiti dienraščiai? Vis galvoju, negi taip sunku gerbiamiems redaktoriams paskambinti į Konservatoriją ir paklausti, ar neatsirastų bebaigias studijas muzikologas (-ė), kol kas nesusiradęs (-usi) darbo.

Esant tokiai padėčiai, daug kas esmingo pralekia lyg niekur nieko; tai ypač junti šį sezoną su daugybe sukakčių. Be minėtųjų Nacionalinio simfoninio orkestro 50-mečio ir Operos teatro 70-mečio (beje, palyginti neblogai pažymėtų spaudoje: pirmasis - maestro Juozo Domarko interviu "Respublikai" (XII. 12), "Tiesai" (XII. 18) ir "Lietuvos aidui" (XII. 22), antrasis - išsamiau Jono Bruverio straipsniu "Kultūros baruose" 1990, Nr.12), 30-metį atšventė Sondeckio vadovaujamas Kamerinis orkestras, 25-metį - Vilniaus kvartetas, koncertinės veiklos 20-metį - Raimundas Katilius, 50-metį - Vilniaus universiteto choras ir Juozo Tallat-Kelpšos aukštesnioji muzikos mokykla ir t.t. Vartau mūsų laikraščius ir galvoju: negi Vilniaus kvartetas - tarptautinių konkursų laureatas, įgyvendinęs ne vieną unikalų koncertinį projektą (ciklai "Visi 83 Haydno kvartetai", "Visi Mozarto kvartetai" ir kt.) - sukakties proga nusipelnė tik nuotraukos ir kelių sveikinimo sakinių (tuo "atsipirko", kaip susitarę, keletas laikraščių), ir nė vieno straipsnio apie 25 metų kelio prasmę, nė vienos jubiliejinio vakaro (XII. 19 Meno darbuotojų rūmuose) recenzijos (tik interviu su Donatu Katkumi, tačiau *post factum* "Kultūros baruose")? Lietuvos "pirmojo smuiko" Raimundo Katiliaus šventinis koncertų ciklas (X. 11 Bacho sonatos su Gediminu Kvikliu, XI. 28-30 Sibelijaus Koncertas smuikui su Nacionaliniu simfoniniu orkestru ir suomių dirigentu Kariu Tikka, XII. 17-22 koncertai su Larisa Lobkova) spaudoje nuleistas negirdom, išskyrus interviu "Respublikoje" (X. 9). Lygiai taip atsitiko ir su fundamentaliais Algirdo Vizgirdos senosios Europos muzikos ciklais "Fleitos muzikos raida" bei "Musica humana". Tiesa, pastarieji dar tęsiasi, taigi spaudai yra galimybių "pasitaisyti".

Turbūt ištisios privalai atitikti net tris kriterijus, jei nori, kad laikraščiai tave "pastebėtų": 1) atvykti iš JAV, 2) surengti 25 koncertų turnė, beveik be pertraukų važinėdamas po miestus ir miestukus, ir 3) būti Lietuvos Prezidento anūku... Laimei, pianistas Antanas Smetona įveikė visas

šias sąlygas ir susilaukė interviu "Atgimime" (Nr.43), "Tiesoje" (XII. 8), "Lietuvos aide" (XI. 17) ir "Respublikoje" (XI. 6, XII. 23). Deja, pianizmo bruožai, Chopino, Schuberto interpretacijos dalykai bei svečio pedagoginės idėjos spaudoje dėmesio nepatraukė. Politika, beveik vien politika pokalbiuose su pianistu - štai liūdno mūsų muzikinės spaudoje tendencijos...

Iš kitų gastrolierių paminėsiu Liliją Šukytę ir Guy Touvroną. Fantastiško grožio balso ir puikios vokalo mokyklos solistė, bene ryškiausia mūsų išivijoje, šįkart pasirodė su Nacionaliniu simfoniniu orkestru atlikdama Mauriceo Ravelio vokalinių ciklą "Šecherezada" (X. 22-23). Gaila, kad planuoti solistės kameriniai vakarai neįvyko.

Pasaulinio garso trimitininkas Guy Touvronas talkino Lietuvos kamerinio orkestro 30-mečio koncertų "maratone": IX. 14-17 Vivaldi koncertai, IX. 19 Bacho Brandenburgo koncertas Nr.2, Siuitos (solistai - orkestro muzikantai ir žymūs prancūzas) bei fantastiškas Haydno Koncerto trimitui atlikimas XI. 21 Meno darbuotojų rūmuose. Tokio grojimo triūba Lietuva nebuvo girdėjusi! Koncertai dar syki patvirtina, ką ir taip tariamės žiną: turime aukščiausius Europos standartus atitinkantį kolektyvą, puikiai jaučiantį baroko bei klasikos stilius, tik vargu ar tai iki galo suvokiame ir "išnaudojame". Grandiozinį projektą "Visos Mozarto simfonijos" užsakė ir dabar puikių CD įrašų klausosi kažkas kitas, *nes mes?* Mes rūpinamės saviveikla, kultūros namais, dainų šventėmis ir t.t.

Mūsų muzikų gastrolių užsienyje itin pagausėjo. Neabejotinai iškiliausias įvykis - Lietuvos kamerinio orkestro koncertai su pasauline garsenybe, dirigentu ir violončelistu Mstislavu Rostropovičiumi Milane, Aostoje ir Florencijoje. Anot Sondeckio, "groti su tokia įžymybe ir garbė, ir rizika. Nes visuomet tau gali pasakyti, kad esi nelygiavertis partneris. Žinoma, prilygti Rostropovičiui ir neįmanoma, bet sudaryti darnų ansamblį - būtina" (Tiesa. - 1990. - Gruodžio 28).

Vilniaus kvartetas šį sezoną turėjo

įdomų angažementą su Gelzenkircheno baletu Vokietijoje. Be kita ko, jis dalyvavo ir muzikos akcijoje "Vaistai Lietuvai". Reikšminga, kad "Diagilevo rusiškuosiuose sezonuose" Paryžiuje, kurie amžiaus pradžioje turėjo pasaulinę šlovę, o dabar vėl atnaujinami Eliziejaus laukų teatre, dalyvavo ir Vladimiras Prudnikovas.

Apskritai gastrolių politika, Lietuvos muzikams atsisakius Goskoncerto globos, vykdoma daugiausia asmeninių ryšių sferoje. Žinoma, puiku, kai Sondeckio ar Domarko rūpesčiu Lietuvą aplanko iškilūs atlikėjai. Tik vargu ar racionalu ir taip užimtiems maestro rūpintis dar ir *entreprise*. Mano supratimu, jau galėtų rasti privačių profesionalių antreprenerių arba firmų. Deramam Lietuvos vardo atstovavimui būtinas valstybinis užsienio gastrolių organizavimas - bent jau iškiliausiams mūsų atlikėjams ir kolektyvams. Tuomet nebereikėtų sukti galvą, kaip čia apribojus kičo eksportą į užjūrius. Tuomet užsienis pats liautųsi Lietuvos vardą siejęs su tais "muzikantėliais". O perėjūnų nesustabdysi, jų visur yra ir, matyt, bus. Kad tik tikrų žmonių užtektų.

Muzikos kūryba - tai irgi muzikos gyvenimo ir kultūros dalis. Tad dera pasižvalgyti ir joje.

Dabartinei padėčiai apibūdinti muzikologui Donatui Katkui užteko dviejų žodžių: *ties riba*. Jo pastebėjimais, prasidėjus Atgimimui, baigiasi nemažas mūsų muzikos etapas. Pabaigą žymi stilistinių ginčų išsekimas, kūrybinių pozicijų niveliavimasis, apskritai idėjų smulkėjimas ar naujų nebuvimas. Paliaubos, taika ir ramybė viešpatauja kelis dešimtmečius tvėrusiose modernizmo barikadose: modernas, tapęs norma, pats ėmė naikinti savo varomąją jėgą - novatoriškumą, netikėtumą, neįprastumą (Šiaurės Atėnai. - 1991. - Sausio 9).

Iš tiesų, dvidešimt premjerų iš septyniadešimt kūrinų, skambėjusių "Muzikos rudens" festivalyje (spalio 28 - lapkričio 3), tikrai nežybtelėjo naujomis žvaigždėmis. Dėmesį labiau patraukė išėvių kompozitorių kūriniai, palengva grįžtantys į Tėvynę (tai prasidėjo

"Sugrįžimo" festivalyje 1989-ųjų pavasarį). Juliaus Gaidelio (1909-1983) IV simfonija - tikro meistro kūrinys, tarsi gerai suręstas daiktas: tvirtų atramų, aštrių linijų, aiškios paskirties, be nereikalingų detalių. Sakytum, tai esinys, idealiai atitinkantis Hegelio racionalizmą: viskas, kas egzistuoja - protinga, viskas, kas protinga - egzistuoja. Toks bruožas, regis, anaipol nesvetimas išėviams ir kur kas mažiau būdingas "tarybinių" lietuvių kūrybai. Nykstantys kontūrai, subjektyvios detalių motyvacijos, tylą, uždarumą mūsų, ypač jaunųjų, labiau vertinama. Gal tokie skirtumai liudija, kad tautybė kur kas menkliau sąlygoja kūrybos pobūdį nei kultūrinė tradicija ir gyvenamoji terpė?

Iš fantastiško pasaulio garsų pastatytas naujas Broniaus Kutavičiaus statinys - sonata "Gervių šokiai" dviem fortepijonams ir klarnetui. Stilistika patraukli, nors ir gerai pažįstama: specialiai parengtas (stygų skambesys kaitomas įvairiais dempferiais) ir netradiciškai panaudojamas fortepijonas jau tapo savotišku XX. a. II pusės orkestru.

Siūlyčiau įsidėmėti (kas dar nespėjo) naują pavardę: Onutė Narbutaitė. Jos "Vijoklis" dviem fortepijonams (1988) šiemet pažymėtas "Kultūros barų" premjera, naujas opusai - "Liberatio" septyniolikai instrumentų - mano galva, irgi nusisekęs. Autorės karta, prieš kurį laiką žybtelėjusi "naujųjų jaunųjų" vaidmenyje, dabar išgyvena tam tikrą "moduliaciją", galbūt reikšmingą ir bendrai muzikos situacijai.

Daugelis kitų "Muzikos rudens 90" premjerų - tiesiog *gera* muzika: Teisučio Makačino Sinfonia giocosa, Zigmo Virkšo "Serenados" dviems pianistams ir styginių orkestrui, Jeronimo Kačinsko Penki etiudai styginių orkestrui, Jurgio Juozapaičio "Penkios akvarelės" kameriniam orkestrui ir kt. Šie ir kiti nepriekaištingai parašyti kūriniai rodo mūsų muzikos kūrybos *stabilumą*. Jei ir sutiksime su Donato Katkaus pastebėjimais, kad esame ties riba, tai turėsime pripažinti, kad etapų kaita krizės nesukėlė: procesas vyksta, "pauzės" nėra.

Praėjusiais metais pažymėtos lietuvių muzikos istorijos sukaktys: Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 115-osios (Valstybės orkestro koncertai IX. 20-22) ir Teodoro Brazio 120-osios gimimo metinės. Teodoras Brazys buvo minimas po ilgos pertraukos, todėl labai gaila, kad trumputė konferencija Marijampolėje IX. 3 (atidarant Lapkričio Sinoikiją) buvo veikiau privaloma duoklė ir ne kiek tepriartino prie šio muziko palikimo (vienas pranešimų - Živilės Ramoškaitės - spausdintas "Kultūros baruose" Nr. 11). O juk Brazio vieta muzikos istorijoje - greta Česlovo Sasnausko, gal ir Juozo Naujalio.

Nacionalinė premija praėjusiais metais paskirta Julijui Juzeliūnui už V Simfoniją "Lygumų giesmės" moterų chorui ir orkestrui. Palinkėkime Profesoriumi, švenčiančiam 75-ąjį gimtadienį, ilgų metų ir greito VI-osios pasirodymo.

Baigdamas pamėginsiu įsivaizduoti lietuvių muzikos perspektyvą. Dabartinė padėtis perša mintį, kad mūsų muzika, bent artimiausiu metu, vystysis "į plotį", ne "į gylį". Vargu ar žybtels kokia individualybė, juolab savitos stilistikos ar krypties. Tačiau tai nėra dramatiška: ir "į plotį" einant tebėra daug tuščių erdvių, kurias reikia užpildyti. Visų pirma, tai geresnis šiuolaikinės muzikos funkcionavimas visuomenėje, galbūt - kartu su spaudos ir repertuaro poslinkiais. Pagaliau turėtų apibrėžti ir kūrybinės grupuotės: daugiau nei aštuonios dešimtys kompozitorių po vienu Kompozitorių sąjungos stogu ir viename "Muzikos rudens" festivalyje - negi tai racionalu?

"Į plotį" - reikia plėstis ir geografiškai. Praėjusiais metais pasitūmėta nemažai: bene ryškiausiame Rytų Europos naujosios muzikos festivalyje "Varšuvos ruduo" pirmąkart lietuvių muzikai buvo skirta speciali diena, jai oficialiai atstovauta greta kitų pasaulio šalių (nors lietuviai retkarčiais ten pasirodydavo jau nuo 1965 m.). Skambėjo Broniaus Kutavičiaus oratorijos "Iš jotvingių akmens", "Pasaulio medis" bei Vidmanto Bartulio "Aurora lucis" 2 smuikams ir vargonams.

Kaip niekad daug kūrinių premjerų pernai įvyko ne namuose: Osvaldo Balakausko Ostrobotnijos simfonijos - sausio mėnesį Suomijoje, Algirdo Martinaičio "Sakmės apie Šūdvabali", Broniaus Kutavičiaus "Magiško Sanskrito rato" ir Osvaldo Balakausko "Chopin-Hauer" - lapkričio ir gruodžio sandūroje Huddersfieldo festivalyje (Anglija). Kompozitorių sąjunga jau yra užmezgusi ryšių ir pasirašiusi sutarčių su Švedijos, Japonijos, Izraelio kompozitorių organizacijomis. Bandoma grįžti ir į Tarptautinę šiuolaikinės muzikos draugiją (I S M C), kurios festivaliuose Lietuva dalyvavo 1938 m.

Galimas daiktas, kad tai jau nebe "plotis". Grįžimas į Europą turėtų

pakeisti ir lietuviškos muzikos veidą. Manau, ji taps labiau *kosmopolitinė* - ne tik dėl to, kad nunyks kai kurie tautiški sentimentai: ne savitumas, o *universalumas* yra plėstis siekiančios kultūros rūpestis. Europinis universalizmas išugdė ir kultūros atvirumą; tad duok, Dieve, jo link judėti ir mums. Juk jau tapo aišku, kad "vienišos kūrybos tyla", kuri veikė kaip puikus "saugiklis" nuo įvairių sovietizmo, dabar nebėra vaisinga. Artėjanti atvirumo pozicija turėtų atskleisti ir naujų muzikos egzistencijos visuomenėje būdų. Žinoma, čia turiu omenyje ne naują socialinę muzikos vulgarizaciją, senas "raudonas" odes ir oratorijas, perdažytas žaliai. Nors ir nuo to, aišku, nesame apsaugoti.

Samprotauju, tarsi viskas pasaulyje gimtų savaime. O juk, anot muzikologės Rūtos Goštautienės, dar *reikalingas apsisprendimas*. Šiuolaikinė kultūra nebegali buvoti sekuliarizuodama iš krikščioniškosios kultūros perimtas vertybes; tai gimdo "nehumanišką" žmogų, "ne-natūralią" gamtą ir "ne-kultūringą" kultūrą. Tokia Romano Guardinio išvalga remiantis, šis apsisprendimas turi būti visų pirma *pasaulėžiūrinis*. Rūtos Goštautienės manymu, lietuvių muzikai iškyla alternatyva: "arba tikras postmodernistinis pliuralizmas, gaivinamas civilizacijos panteizmo ir neopagonybės mirazų, arba krikščioniškosios tradicijos tąsa" (Krantai. - 1990. - Liepa-rugpjūtis).

Klauso J. B.

Visuomenė

LENKIJA: RELIGIJA MOKYKLOJE

Mums, kaip ir visam pasauliui, Lenkija visada buvo katalikiško krašto pavyzdys. Net septintame-aštuntame dešimtmetyje mūsų kaimynai sugebėjo priversti savo valdžią toleruoti religiją, ir bažnyčių durys niekada neužsivėrė jauniui. Šiandien oficiali statistika liudija, kad 95% Lenkijos gyventojų yra krikščionys.

Atrodė, kad praėjusių metų birželio 16 d. Lenkijos episkopato laiškas, prašantis grąžinti tikėjimo pagrindų dėstymą į mokyklas, turėjo susilaukti visuotinio pritarimo. Tačiau iš tikrųjų įsiliepsnojo aistros, nerimusios iki pat mokslo metų pradžios, o ir dabar dar neužgesusios. Diskusijų dalyviai susiskirstė į keletą grupių, pasisakančių arba už religijos pagrindų dėstymą mokykloje, arba už tų pačių dalykų mokymą bažnyčioje, atsižvelgiant į konfesiją ir pageidavimus. Totalinio ateizmo šalininkų, beje, visai neatsirado.

Tikėjimo pagrindų dėstymo mokykloje priešininkai turi rimtų argumentų. Mat Vakarų demokratinėse šalyse mokykla atskirta nuo Bažnyčios (pvz.

pasaulietiškas mokyklos pobūdis skrupulingai palaikomas katalikiškoje Prancūzijoje), ir pastarajai šitai nė kiek netrukdo. Mokymo įstaigos neutralumas religijos atžvilgiu apsaugo mokinius nuo netolerancijos dėl religinių įsitikinimų, nuo rūšiavimo į tokius ir kitokius. Laimi ir negausių konfesijų atstovai, kurie negalėdami lygintis su katalikais, ne visada rastų dėstytojų mokykloms, turinčioms nedaug mokinių nekatalikų. Kaip į tai žiūri pats Lenkijos jaunimas? Beveik du trečdaliai mokyklinio amžiaus jaunuolių nemano, kad valstybinė mokykla yra tinkama įstaiga tikėjimo pagrindams dėstyti. Jie teigia, kad tikėjimas yra ne valstybinis, o privatus reikalas, tačiau, nenorintys lankyti šios disciplinos visada turės taikytis prie norinčiųjų daugumos - tiek sudarant pamokų tvarkaraštį, tiek organizuojant užklasinę veiklą. Lai kraštis "Życie Warszawy" teigia, kad 1983 m. už religiją ne mokykloje pasisakė 40% gyventojų, o 1990 m. - jau 59%.

Pasisakančių prieš tikybos dėstymo grąžinimą į mokyklą negalima laikyti ateistais ir tikėjimo priešininkais. Tokio

žingsnio būtinybę kvestionuoja ir tie, kieno ištikimybė Popiežiui ir Kristaus Bažnyčiai abejoti netenka. Štai jėzuitas Grzegorz Schmitas rimtai svarsto, ar didesnė visuomenės dalis, pasisakanti už tikybos pamokas mokykloje, suvokia, kokią pertvarą dėl to teks įgyvendinti Bažnyčiai, tegul ir gerais norais besivaduojant. Iki šiol gerai organizuotos prie bažnyčių parapišės klasės sunyks, o į jas buvo investuota nemaža tikinčiųjų suaukotų lėšų. Jau dabar nepakanka kvalifikuotų katechetų, vadinasi mokymo lygis kris, o ir pats kursas, perkeltas į valstybinę mokyklą, gali greit "supasaulėti". Lenkijos Respublikos senatorius Stanisław Stoma pasakė tiesiog užjaučiąs kunigus, kuriems dabar teks lakstyti nuo vienos mokyklos prie kitos, nebespėjant vykdyti savo tiesioginių pareigų.

Tikybos dėstymo mokykloje šalininkai gali džiaugtis, kad jų pusę palaiko dauguma - bent jau mokinių tėvų, kurių balsas šiuo atveju yra lemiamas. Grąžinti šią discipliną į mokyklą reikalauja ir istorinis teisingumas: išguiti jos iš mokyklos

komunistinė valdžia neturėjo jokio teisinio pagrindo. Teisingumas turi būti atstatytas nepriklausomai nuo to, naudosis visuomenė jo rezultatais ar ne. Tikėjimo pagrindų atskyrimas nuo viso bendrojo lavinimo proceso formuoja vaiko sąmonėje pavojingą dualizmą: jei gamtos bei socialinių mokslų ir tikėjimo tiesos netelpa po vienu stogu, tai ir vienoje iš nesutariančių institucijų kalbama netiesa. Taip formuojasi "dvigubas standartas" ir dviguba moralė: mokykloje vienoks elgesys ir įsitikinimai, bažnyčioje - kitoks. Populiaraus katalikiško laikraščio "Ład" nuomone, vaikų ir jaunimo dabar niekas nebeauklėja - nei šeima, nei mokykla, nei Bažnyčia, nei kokia kita organizacija, - tik verčia atsakomybę viena kitai. Aišku, komunistinė ideologija pakankamai užnuodijo mūsų sąmonę. "Ład" apžvalgininko Wacława Auleytnerio nuomone, jo tautiečių krikščioniška meilė ne visada nuoširdi. Žmonės užsisklendę savo egoizme ir nesuprantą, net nenorį suprasti problemų, sunkumų ar savo artimo nelaimių. Iš komunistų lenkai katalikai išmokę neapykantos kitokiai nuomonei, kitos tautos žmonėms, o tolerancija esanti tikrai teorinė, formali. Katalikai turį įsisaugoti, kad politinis priešininkas taip pat yra žmogus, kuris dėl kitokių pažiūrų negali būti traktuojamas kaip priešas ar piktaivalis, bet turi būti pripažįstamas kaip žmogus, tegul ir nesutinkant su jo pažiūromis.

Atsakydamas į priekaištus, esą dėstant tikybos pagrindus mokykloje atsirastų netolerancija, Lenkijos Seimo deputatas Marekas Jurekas primena, kad ir iki šiol visi žinojo ir matė, kas iš moksleivių lanko bažnyčią, kas ne, bet tai neskatinio jokios netolerancijos ar priešiško. Jei Lenkija - katalikiškas kraštas, tai tegul ji tokia ir būna. Nekatalikams niekas nedraudžia tokioje šalyje gyventi, bet ar turi katalikai atsisakyti savo katalikiško gyvenimo pilnatvės vien todėl, kad šalyje yra kitokio tikėjimo žmonių ar net visai netikinčių.

Tokios nuomonės šalininkai yra įsitikinę, kad mokykla su tikybos pagrindų dėstymu gali tapti lenkiškos tautinės mokyklos pagrindu. Šitaip būtų ugdomas

patriotizmas, ugdomi visuomeninės, politinės ir bendravimo kultūros pradmenys, tiesiamas kelias jaunimui auklėti tolerancijos ir meilės dvasia. Tai bene vienintelis būdas šiandien suvienyti šeimą, mokyklą ir Bažnyčią, o be šito vargu ar pagerės dorovinė situacija. Pavyzdžių iš kitų šalių gyvenimo nestinga. Vokietijoje ir Šveicarijoje, turinčiose senas religines tolerancijos tradicijas, reikalaujama, kad kiekvienas mokinytis mokytųsi tikybos pagrindų mokykloje arba klausytų pasauliečio mokytojo dėstomo etikos kurso. Pasitelkus kitų šalių patirtį, galima organizuoti mokymo procesą taip, kad katalikai mokytųsi katalikų tikybos pagrindų, stačiatikiai - stačiatikybės ir t. t. Tai netgi padėtų pasiruošti gyvenimui būsimojoje pliuralistinėje visuomenėje.

Seimo deputatas Jerzys Jacklis tikėjimo pagrindų dėstymo sugrąžinimą į mokyklą apibūdino kaip žingsnį normalumo link, atsižvelgiant į valstybę kaip į objektą, artėjant prie visuomenės su nekomunistinėmis gyvenimo normomis.

Arkivyskupas Jerzys Stroba situaciją apibūdino kaip paradoksalia: kunigas kviečiamas į ligoninę, pageidaujama jo kariuomenėje, kalėjime ir net policijoje, tad kodėl gi jam nevalia ateiti į mokyklą, kur dedami žmogaus pamatai.

Buitinių problemų vaikams ir tėvams tik sumažėtų: pagaliau pasibaigtų vargai, lydint vaikus religijos mokyti popietinėmis valandomis arba vakare, ypač rudenį ir žiemą, kai anksti temsta. Ypač palengvėtų nuošaliau gyvenantiems vaikams, kurių mokykla viename kaime, bažnyčia - kitame.

Švelnindamas konfrontaciją, Liaudies švietimo ministras Henrykas Samsonowiczius paaikšino, kad siūlomas įstatymo projektas numato laisvą pasirinkimą, ir mokykloje tikybos dėstymas organizuojamas ne privalomai, o tik tada, kai mokinių tėvai to pageidauja.

Naujiems mokslo metams Lenkijoje prasidėjus, dauguma pasirinko tikėjimo pagrindų dėstymą mokykloje. Atrodo, metas būtų padėti tašką, bet aistros nerimsta. Dabar savo pasiekusi pusė tyli, užtat protestuoja (beje, gana garsiai)

oponentai. Dauguma jų pasisako už tikybos dėstymą, bet ne mokykloje. Pliusai ir minusai skaičiuojami iš naujo, o vaikai, atrodo, nesiskundžia. Gal tai ir yra jų pozicija?

Unė Viduklytė

ŠŪVIAI PAŽADINO EUROPA

Nuo kovo 11-osios iki sausio pradžios išgyvenome keistą laikotarpį savo valstybės istorijoje: likome ne visai suprausti Rytuose ir Vakaruose ir patys, kaip atrodo, nesupratome pasaulinės politikos vingių. Skaudžiausias nesupratimas siejosi su TSRS prezidento Michailo Gorbačiovo politine figūra. Visas pasaulis tiesiog tryško meile šiam valstybės vadovui, apvainikavęs savo pasitikėjimą Nobelio taikos premija, tuo tarpu mes, eidami į laisvę teisės ir taikos keliu, vertinome jo indėlį tarptautinėje politikoje visiškai kitaip.

Kas gi visą tą laiką skaudžiai klydo - pasaulis ar mes? Gal padarėme fatališką klaidą, ne laiku pradėję ar apskritai pradėję savo laisvės žygį? "Jaltos prakeikimas", kuriuo baigia nusikratyti Vidurio Europa, mus tebeslegia visomis neigiamomis pasekmėmis.

Per tuos dešimt mėnesių - nuo Nepriklausomybės atstatymo iki pirmojo karo mūsų naujausioje istorijoje - politinio konteksto vyraujanti politinė realija buvo neapibrėžtumas. Atrodė, kad pasiekėme savotišką jėgų pusiausvyrą. *De jure* mūsų nepripažino nei Rytai, nei Vakariai, bet faktiniai ryšiai su pasauliu plėtėsi. Įpratome net prie žeminančios procedūros, vadinamos TSRS sienos kontrole, kai tekdavo išvykti iš Lietuvos. Tai buvo laikas, kuriam bėgant, labai lėtai, bet vis dėlto žingsnis po žingsnio ėjome tikros valstybės kūrimo keliu. Šūviai prie Spaudos rūmų ir televizijos bokšto užbaigė šį etapą.

Pasaulio meilė TSRS valstybės vadovui gimė drauge su naujojo politinio mąstymo sąvoka, patekusia į tarptautinės politikos žinyną Michailo Gorbačiovo dėka.

Europos ir viso pasaulio valstybių piliečiai praktiškai patyrė šios politikos

efektą: pastebimai sumažėjo karo grėsmė, kuri dar prieš dešimtmetį buvo labai reali. Mažai ką domino priežastys, privertusios Gorbačiovą pradėti dialogą su Vakariais ir atsakyti desperatiškų pastangų laimėti ginklavimosi varžybose. Žymiai svarbesnės buvo realios pasekmės. Vidurio ir Rytų Europos gyventojai Gorbačiovo asmenyje matė viltį, kad minėtasis "Jaltos prakeiksmas" pagaliau baigsis.

Naujasis politinis mąstymas pasirodė labai tinkama dirva ir demokratiškus valstybių politikų kapitalui auginti. Labiausiai ginkluota, labiausiai pavojinga Europa staiga pasirodė galinti tapti saugiausiu ir taikingiausiu žemynu. Ronaldo Reagano spaudimas galutinai suardė TSRS militaristines ambicijas, ir visa taikaus sambūrio politika, besiremianti branduoline pusiausvyra, tapo anachronizmu.

Kai abi pusės nori susitarti, politika daroma greitai. Ne vieno valstybės vadovo šlovės laikas ribotas, kartais neviršijantis vienos kadencijos, o noras dalyvauti naujosios Europos kūrime didelis. Procesai, užgriuvę senąją Europą, savo tempais pranoko abiejų pusių planus.

Pasaulis pamilo Gorbačiovą už tai, kad jis nenaudojo brutalaus karinės jėgos kaip jo pirmtakai, kad derėjosi su tais, kurie buvo laikomi mirtiniais Tarybų šalies priešais, kad pasitraukė iš Afganistano ir "paleido" buvusias Varšuvos pakto šalis. Nebadaujanti Europa skatino jį ekonomine ir politine parama bei subtiliu nesikišimu į prezidento vidaus reikalus.

Europos politikai didžiavosi pastarųjų metų pasiekimais. Įsigali taika ir demokratija. Lenkija įveikia karinės padėties marazmą, Vengrija tęsia reformas, demokratėja Čekija-Slovakija, vienijasi Vokietija. Žudynės Rumunijoje visi linko laikyti nelaimingu atsitikimu darbe, Albanijos demokratizaciją - tik laiko klausimu.

Gražioje ir logiškoje Europos namų kūrimo giesmėje disonansu skambėjo tik Jugoslavijos problemos ir, aišku, Baltijos klausimai. Slovėniją ir Kosovą galima buvo atsargiai priskirti Jugoslavijos federacijos vidaus reikalams, o Baltijos nepri-

klausomybės tapsmą - palikti neapibrėžtai savieigai. Beieškant kompromiso, buvo surasta pusiau stabilus egzistavimo forma: Gorbačiovo veiksmai Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje buvo "su nerimu stebimi", tikintis, kad tiesioginės agresijos nebus griebtasi. Mes buvome šiek tiek barami, kad trukdomė taikiai TSRS vadovo politikai ir visai Europai, kuri skubėjo pasirašyti naująją Paryžiaus chartiją, įteisinančią jau pertvarkytą Europą.

Šūviai prie televizijos bokšto parodė neapibrėžtos koegzistencijos ribotumą. TSRS neišlaikė žodžio nenaudoti karinės jėgos Pabaltijyje. Vakarų valstybių pozicija negalėjo nepakisti. Tbilisio ir Baku incidentai vyko kažkur toli, ir daug kas linko priskirti juos "smulkiam chuliganizmui", tuo tarpu Lietuvoje konstitucinės valdžios gynimą vadinti chuliganizmu kažkaip netiko, ypač tokia Europos kampelyje, kurio nuotolis nuo Stokholmo ir Berlyno nesiekia nė tūkstančio kilometrų.

Užsimerkti ir dar kartą patikėti Gorbačiovu nebepavyko net ir labai to norintiems. Viešojo nuomonė juk neužsimerks: ji, save vadinanti rinkėjais, tiki, kad moralė privaloma ir politikai. Įsitikinome, kad iš paskutinių jėgų ginančiųjų Nobelio premijos laureato garbę atsirado nedaug. Sausio 13-14 d. visi laisvojo pasaulio laikraščiai pasmerkė žudynes. Skubotai sukurtą Naujosios Europos projektą teko koreguoti.

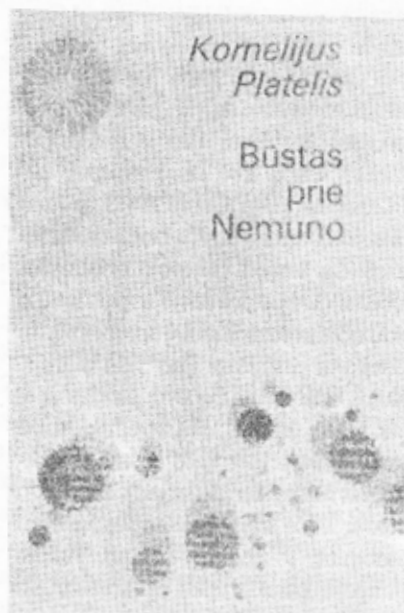
Šūviai Vilniuje nepalaidojo naujojo politinio mąstymo. Veikiau jie buvo įvertinti būtent pagal šio mąstymo taisykles. Matyt TSRS prezidentui teks vėl žengti nuolaidų link. Kažkada atrodė, kad jam pakaks nusileisti Vengrijoje ir Lenkijoje, vėliau - leisti susivienyti Vokietijoms ir taip toliau. Kiekvieną kartą Michailas Gorbačiovas priešindavosi, bet galiausiai susigriebdavo ir laiku pasitraukdavo. Deja, už šias nuolaidas teko mokėti savoje šalyje. Gorbačiovo žvaigždė sužibo ne be demokratų paramos visoje Tarybų Sąjungoje, bet vėliau jis pats juos nuo savęs atstūmė. Vieną po kito "aukodamas" bendražygius (Jakovlevas, Ševardnadze), prezidentas

vis labiau darėsi vienišas ir vis didesnę valdžią ėmė į savo rankas. Pasidarė nebeaišku, koks gi pagrindinis Gorbačiovo tikslas: asmeninė valdžia ar šalies pertvarkymas? Pirmąjį tikslą jis pasiekė. Galbūt, paleisdamas karinę mašiną Lietuvoje, Gorbačiovas tikėjosi, kad dabar viską gali sau leisti? Jo rankose valdžia, jam simpatizuoja pasaulis, na, o Lietuva tebėra šioje, tarybinėje, sienos pusėje...

Bet pasaulis irgi galėjo sau leisti pasakyti, ką mano apie tokios Nobelio premijos laureatus. Iki šiol jis gavo iš Gorbačiovo viską, ko primygtinai reikalavo. Gal jau atėjo laikas pareikalauti ir Baltijos valstybių, kurių aneksija prieš penkiasdešimt metų taip ir liko nepripažinta? Aišku, kad ekonominio ir politinio partnerio, vadinamo TSRS, pasaulis neatsisakys vardan mažos Lietuvos, tačiau įpareigotas stebėti Lietuvoje vykstančius procesus, jis bus priverstas ir pats ieškoti kokių nors kompromisinių sprendimų. Jų jau ieškota pasirašant Paryžiaus chartiją. Baltijos valstybėms bandyta suteikti specialų svečių statusą, bet Kremlui tokia piliulė pasirodė per karti (šiandien Gorbačiovas tikriausiai ją prarytų). Kanada, o vėliau ir kitos šalys, bandančios sulaukyti ekonominę ir politinę suirutę Tarybų Sąjungoje, pasiūlė teikti ekonominę pagalbą šaliai ne "per Maskvą", o kiekvienai respublikai atskirai, ypatingai pabrėžiant esančias prie Baltijos jūros. Lietuvos politikų diplomatinis aktyvumas neišvengiamai veda prie diplomatinių santykių užmezgimo, ir karas 1991 m. sausį šį procesą tik pagreitino.

Kokios gi tolesnės mūsų perspektyvos? Nepaisant didelių praradimų ir aukų, o gal ir jų dėka, jos gerėja. Tautos apsisprendimas niekam nekelia abejonių. Prišti Lietuvos prie "išėjimo iš TSRS mechanizmo", atrodo, nepavyks. Bereikia, kad pasaulis gerai suvoktų, kodėl šis "mechanizmas" negali būti mums taikomas. Tarybų Sąjungoje vis daugėja savų problemų. Gal tai padės Kremliaus vadovams suprasti, kad Lietuvai palikus jos problemas, bus lengviau ir Kremlui.

Vidas Vakarais

PASPENDUS PINKLES VĖJUI...

Išsyk prisipažinsiu esąs Kornelijaus Platelio poetinio talento gerbėjas: savitas jo balsas išsiskiria šiuolaikinės poezijos fone, jo poezijos knygos pripratino prie intymaus poeto kalbėjimo būdo, netikėčiausiu būdu paslaptingu šnabždesiu išvedančio link epinių platumų. Skaitytojui ištis malonu aptikti tokius paskutinius poeto kūrinius kaip "Sietyne" paskelbtoji poema "Sugrįžimas", rodanti, jog poeto talentas skleidžiasi vis erdvesniuose horizontuose.

Deja, šias pastabėles rašyti paskatino ne Kornelijaus Platelio poezija, o nuostaba, kurią pajutau, perskaitęs jo prozinius pamąstymus apie kultūros ekologiją*.

*Platelis K. *Būstas prie Nemuno* (Esė apie kultūros ekologiją). - V.: Vyturis, 1989. - 7 000 egz. - 0,35 rb.

Nekyla abejonių, kad poetas sąžiningai pamėgino išdėstyti savo požiūrį į kultūrą, pratęsti dar poetiniuose tekstuose užsimezgasias mintis bei nuojautas. Tačiau gyva poetinė nuojauta, žavi savo neužbaigtumu ir atvira įvairioms interpretacijoms, išdėstyta proza, tegu ir eseistinė, išsklinda po ištisus puslapius, keistu būdu blukdama ir lėkštedama, kol galų gale subliūkšta į senų seniausiai žinomas ir netgi banalokas idėjas. Esė žanras nereikalauja didelio nuoseklumo, tačiau jame ir žinomos idėjos galėtų sužerėti visai naujais rakursais; net šio žanro kūriniuose norėtųsi matyti bent tam tikras autoriaus pastangas motyvuoti savo teiginius. Eilėraščiui pakanka emocinio motyvavimo, o prozoje, įskaitant eseistiką, turi atsiverti intelekto erdvė.

Galbūt poetui ir atleistinas noras atmesti mokslą ir filosofiją kaip bent kiek patikimus pasaulio pažinimo ir interpretacijos būdus, o jų kuriamą pasaulėvaizdį pavadinti mitais (p. 38). Galbūt nedera stebėtis keistais eklektiškais mišiniais, kuriuose krikščionybė aiškinama taosizmo ir budizmo kategorijomis ir atvirkščiai (p. 81), o specifinės indiškos *smriti* ir *śruti* sąvokos taikomos šiuolaikinės Vakarų civilizacijos analizei (p. 84-85). Galų gale šiais laikais panaši eklektika būdinga ne vienam mintyti mėginančiam lietuviai. Kas eilinio kultūrininko atveju būtų apibrėžiama kaip sistemingo išsilavinimo stoka, poeto atveju tebūnie prigimtu jo raiškos būdu. Matyt, šiam prigimtą raiškos būdui tektų priskirti ir tokius nė nemėginamus pagrindinti teiginius kaip šis: "...bažnyčia nepakentė menkiausio dogmų iškraipymo ir į savo

psichiką besigilinančius dvasinius mokytojus apšaukusi eretikais sudėgindavo" (p. 106). Tačiau sunku atspėti, kas gi tie sudėgintieji dvasiniai mokytojai. Vargu ar Kornelijus Platelis čia turi galvoje raganas, o juk nei Eckhartas (matyt, dėl korektūros klaidos p. 118 pavadintas Ekchartu), nei Suso, nei Tauleris, nei kiti, kuriems nuo pat krikščionybės apyaušrio iki Bohmes galima vienu ar kitu atžvilgiu suteikti "dvasinių mokytojų" titulus, nenukentėjo, ne vienas jų paskelbtas šventuoju. Galbūt turimas omenyje Giordano Bruno? Tačiau dvasiniu mokytoju jo niekaip nepavadinsi. Taigi teiginys taip ir lieka nesuprantamas.

Tai, kad Kornelijus Platelis nejaucia ypatingų sentimentų krikščionybei, galėtų būti jo asmenišką reikalas, bet kai kurie teiginiai skamba keistokai, sakysime, krikščionybės įvedimo Lietuvoje pasekmių prilyginimas LDK žlugimui (p. 11). Be to, tame pačiame puslapyje šiai tezei prieštaraujama (tegu ir ginčytinu būdu) teigiant, kad krikščionybės įvedimas Lietuvoje nepakeitė nei materialinio, nei dvasinio tautos gyvenimo būdo, nei pačios pagoniškos sąmonės. Jei tautoje niekas nepasikeitė, tai nesuprantama, koku būdu tarsi tautos mentaliteto paviršiumi praslydusi krikščionybė atnešė tokias LDK žlugimui prilygstančias pasekmes. Atskirai su šiais teiginiais neverta ginčytis, nes jei vienas jų teisingas, tai klystama kitame.

Mokslą, filosofiją, krikščionybę Kornelijus Platelis atmets. Kadangi tai sudaro europietiškosios kultūrinės tradicijos esmę, vadinasi, atsisakoma ir pačios europinės kultūros. Štai čia ir prasideda

tikroji kultūros ekologija, "nuvalanti" nuo vicintelės istoriškai pasiteisinusios tradicijos jos esmę sudarančias "apnašas" ir paliekanti tyriausią likusį vandenėlį. Tai, kas lieka, ir bus mūsų kultūros esmė, autoriaus apibrėžiama kaip pagarbus santykis su pasauliu, šventumo jausmas, įsikūnijęs papročiuose ir tautosakoje. Visa tai mes ir turį restauruoti (p. 155-156). Trumpiau tariant, turime atsižadėti šešių savo istorijos šimtmečių ir restauruoti pagoniškąjį santykį su pasauliu. Tai jau pažįstamas šūkis "atgal į gamtą!", tiesa, kiek pritaikytas romantizuotos Lietuvos praeities sentimentams. Galima būtų pridurti, kad lietuvių papročiai ir tautosaka perdėm sukrikščioninti: matyt, todėl Kornelijus Platelis ir siūlo "restauruoti" kažką, o ne pasiremti jau esančia pamaldaus lietuvių ūkininko santykio su pasauliu per Dievą tradicija. Joje pasaulis sakralus ne savaimė, kaip pagonybėje, o pašventintas buvimo Dievo akivaizdoje ir Kristaus aukos. Šiuo atveju žmogaus santykio su aplinka būdai matuojami etinėmis gėrio ir blogio kategorijomis, tuo tarpu pagonybėje pasaulio sakralumą grindžia įstatymai ir draudimai, įvairūs tabu, demonų baimė ir pan. Pagonybėje dievai ir demonai buvo gamtoje ir per ją reiškiasi, tuo tarpu krikščionybėje Dievas išlaiko didžiulį atstumą nuo pasaulio. Būtent todėl pagonybėje žmogaus laisvė labai menka, o kiekvieną žmogaus veiksmą grindžia koks nors ritualas; savo ruožtu krikščioniškoji pasaulėžiūra išlaisvina žmogų sąmoningai ir kryptingai veiklai gamtoje. Visų ekologinių katastrofų pradžia ir buvo XVIII-XIX a. prasidėjęs tikėjimo nuosmukis, atsakomybė už savo veiklą pasaulyje pamažu perkėlęs iš krikščioniško moralinio įsitikinimo ir savo veiklos tikrinimo pagal gėrio ir blogio kategorijas į tikrai pagoniško pobūdžio draudimų sistemą.

Tačiau draudimai be atitinkamo vadinio įsitikinimo nėra efektyvūs. O atgaminti autentišką pagoniškojo santykio su pasauliu situaciją galima tik viena sąlyga: jei žmogus vėlėi imtų garbinti stabus ir demonus ir atsisakytų skirti gėrį nuo blogio. Įdomu, kad Kornelijus Platelis

ištis nuosekliai apmąsto šią galimybę, teigdamas, jog vakarietiškas gėrio ir blogio dualizmas, sukeliantis žmogaus sieloje konfliktą ir pasmerkiantis jį kančiai, gali būti puikiai įveikiamas, rytiečių pavyzdžiu įvedus sąmonės skirstymą į septynis lygmenis (p. 117-118). Tiesa, poeto sąžinė šioje vietoje sustabdo nuoseklų jo riedėjimą nuožulnia linkme - ten, kur jis taria nesiimęs svarstyti klausimo, ar "dualistinė", t.y. gėrį ir blogį skirianti, pasaulio samprata naudinga dorovei ir kultūrai. Mat pernelyg aišku, kad mūsų civilizacija kol kas tebeegzistuoja vien dėl to, kad lemiamais momentais imasi vadovautis gėrio idealu ir krikščioniškąja pasaulėžiūra. Tačiau ištisa virtinė per visą knygą tęsiasi kitokio kelio pagoniškąjai pasaulėjautai restauruoti ženklai; bendriausiais bruožais šį kelią galima nusakyti kaip siūlymą vadovautis giliosiomis mūsų psichikos struktūromis, jas išlaisvinti ir puoselėti, pakeliui atmetant iš esmės visą europietiškąją kultūrą ir dar metodiškai nepasitikint protu (p. 225). Toks nurodymas - turint omenyje, kad jis įrašytas jaunimui skirtoje knygelėje, - manau, ypač aiškiai sako, jog proza prabilęs poetas ima grėsti ne tik sau pačiam, bet ir aplinkiniams. Tačiau paaiškinti, kuo galėtų baigtis savo psichikos gelmių išlaisvinimas, atmetus kultūrinės aplinkos tradicijas ir proto balsą, geriau už mane galėtų tam tikros medicinos srities specialistai.

Nemanau, kad ši akmens ant akmens nepaliekanti kultūrinė ekologija mėgino save tikrinti pagal kategorinio imperatyvo principą. Poetiniame tekste tai nebūtina. Tačiau prieš pratęsiant poetiniame tekste užsimezgasias minčių nuojautas rišliame proziniame tekste, vertėtų pamąstyti, o jei protas iš anksto atmetamas, tai bent vaizduotėje susimodeliuoti tokią situaciją, kurioje būtų vadovaujama panašiais kultūrinės ekologijos principais. Esu tikras, kad ne tik spalvinga poeto, bet ir juoda-balta paprasto žmogaus vaizduotė teisvystų kultūros ir civilizacijos griuvėsius, po kuriuos ūbautų gūdus "išlaisvintos psichikos" vėjas.

Šioje knygoje ir mėginta suturėti tokio vėjo gūsi, išplaukusį iš ankstyvųjų žmo-

nijos prietemų gelmių... Tai Kornelijui Plateliui pavyko: ištis šaltas šio vėjo prisilietimas nukrečia šiurpu. Gal tai ir yra galutinai "ekologizuotos" kultūros nuojauta?

Laimei, krikščioniškosios Europos kultūra žydi kaip niekuomet anksčiau, o Kornelijus Platelis, tikėsimės, ir vėl grįš prie cilėraščių. Ko gero, geriausią paslaugą Lietuvos kultūrai kiekvienas gali padaryti tik dirbdamas savo darbą.

Andrius Jaras

Nijolė Laurinkienė

MITO

ATŠVAITAI

LIETUVIŲ

KALENDORINĖSE

DAINOSE

KOSMOGONIJOS PĖDSAKAI

Pasirodė ilgai laukta Nijolės Laurinkienės studija, nagrinėjanti pasaulio kūrimo mitikos atšvaitus lietuvių kalendorinėse dainose*. Kruopščiai surinkta ir sutvarkyta tautosakos medžiaga daro ją parankine knyga ne tik specialistui, bet ir kiekvienam, kuris domisi lietuvių praeimi. Tačiau ši studija, matyt, yra dar reikšmingesnė. Joje pirmą sykį pradeda nuosekliai ir kompleksiskai kalbėti apie lietuvių mitologijos svarbiausius mazgus, susipinančius pasaulio sukūrimo (kosmogoniniuose) mituose. Kiekvienoje

*Laurinkienė N. *Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose*. - V.: Vaga, 1990. - 222 p. - 8 000 egz. - 2rb.

mitologijoje pasaulio sukūrimas susijęs su teogoniniais (pasakojančiais apie dievų kilmę) bei antropogoniniais (pasakojančiais apie žmogaus atsiradimą) mitais, o kartais juos net nulemia. Todėl šios knygos tema itin perspektyvi.

Laurinkienė nagrinėja kalendorinių dainų kosmogoninius vaizdinius, remdamasi struktūralistine metodika, konkrečiai - jos teikiamu mito ir ritualo santykio aiškinimu. Knygoje aiškėja ritualinis kalendorinių dainų pobūdis, leidžiantis pagrįstai prabilti apie ritualais perteikiamo mito vaizdinius ir struktūrą. Matyt, nevertasustoti prie konkrečių mito elementų rekonstrukcijos. Šiai studijai, gerai paremtai empirine medžiaga, dažnai nereikia struktūralistinių metodų, kurie paprastai praverčia tada, kai medžiagos trūksta ar ji nepakankamai pažįstama. Knygoje neretai pasikliaujama visų metodų metodu - indukcija. Tokia metodika, ypač jeigu ja profesionaliai naudojamosi, garantuoja mokslinio darbo vertingumą ir autentiškumą.

Vis dėlto knygoje pastebimi kai kurie struktūralistinio metodo trūkumai. Žinome, kad struktūralistinė metodika apskritai menkai rūpinasi šaltinių kritika (pavyzdys - Algirdo Juliaus Greimo darbai). Laurinkienėi to bemaž neprikiši, jei ne per greitas lietuvių kalėdinių dainų priedainio "leliumai", "alelium" ir pan. siejimas su Jono Dlužošo minima *Dzydzyleya* (šios dievybės autentiškumu abejoja ne vien hiperkritikai) bei kai kuriais kitais slavų mitologijos personažais. Tuo remiantis daroma išvada, kad *lel-* šaknies žodžiai siejasi su ugnimi, "galbūt ir su tokiomis dievybėmis, kaip senovės indų Agnis, slavų Perūnas"¹. Prieš nužymint tokias paraleles, matyt, verta pagalvoti, ar "alelium" ir pan. kartais nėra tiesiog bažnytinio "aleliuja" liaudiški variantai.

Atrodo, kad struktūralistinis metodas riboja autorės tyrimus ir trukdo jai įsižiūrėti į nagrinėjamų mitologinių struktūrų prigimtį. Kalbėdama apie lie-

tuvių kosmogoninę mitiką, Laurinkienė dažnai remiasi baltų-slavų areale paplitusiomis vienodomis mitinėmis struktūromis. Ji pagrįstai mano, kad tai senojo baltų kultūros arealo, tapusio slavų kultūros substratu, pėdsakai. Pasinaudota ir lietuvių dainų analogijomis su latvių, estų, pietų slavų, rumunų poetinės kūrybos vaizdiniais. Šios tarptautinės paralelės padeda atkurti senuosius lietuvių kosmogoninius vaizdinius. Išties - pažodinis lietuvių ir baltarusių dainų tekstų sutapimas² kaip ir kitos baltų-slavų paralelės rodo, kad dėl baltiško substrato įtakos slaviškajai kultūrai tam tikrus slavų mitologinės pasaulėžiūros fragmentus drauge su baltiškaisiais galima aiškinti kaip vienos ir tos pačios struktūros raišką skirtingose kultūrose. Manytume, kad ir paralelės su kai kuriais ugrofinių bei Balkanų tautų vaizdiniais galėtų būti istoriškai pagrįstos. Tačiau vienoje vietoje autorė nukrypsta nuo iš anksto pasirinkto analogijų arealo, būtent, kalbėdama apie lietuvių kalendorinėse dainose sutinkamą aiškiai kosmogoninės specifikos motyvą - bernelio ir mergelės plaukiojimą laiveliu. Ji itin vykusiai pesitelkia Borneo salos dajakų kosmogoniją, puikiausiai išaiškinančią lietuviškojo motyvo kosmogoninę prasmę bei jo vietą kosmogonijos vyksme³. Kita vertus, ši neabejotina paralelė kelia tyrinėtojai problema: lietuvių ir dajakų kosmogonijos elementų sutapimas nėra atsitiktinis. Čia aiškiai susiduriame su universaliu, bendražmogišku reiškiniu, kurį galbūt reikėtų vadinti archetipu, fenomenu ar pan. Bet tada tektų naujai apmąstyti ir kai kurių kitų knygoje pateikiamų paralelių prigimtį. Jau žinome, kad lietuvių ir dajakų kosmogonijų motyvai sutampa, be to, tarkime, tai yra archetipinis reiškiny. Vadinasi, ir visos kitos lietuvių ir artimesnių jiems tautų paralelės taip pat gali būti archetipinio pobūdžio. Savo ruožtu tektų kitaip motyvuoti pavyzdžių ir paralelių arealo pasirinkimą arba jį iš esmės išplėsti. Žinoma, tai sudėtingos teorinės problemos, tačiau pravartu pažymėti bent

jų kontūrus. Drauge norėtusi pridurti, kad šios ir kai kurios kitos galimos pastabos taikytinos ne pačiai autorei, o metodikai, kuria ji naudojasi.

Studija vertinga ir dėl seniai mitologijos dirvonouose regėto ir pasiilgto pozityvizmo, teiginių grindimo empirine medžiaga. Būtent empirinės medžiagos tvarkymas ir skaidymas padeda autorei atskirti kalendorinių dainų chronologinius sluoksnius, išanalizuoti aptariamų vaizdinių raidą. Iš tiesų, Laurinkienė netik nagrinėja lietuvių kosmogonijos bruožus (t. y. vieną iš lietuvių mitologijos segmentų), bet savo studija įžengia ir į religijos istorijai bei religijotyrai artimą erdvę. Remdamasi kosmogonijos tyrinėjimų medžiaga, ji teigia, kad "archainis žmogus palaikė tam tikrą ryšį su transcendentine sfera", turėjo "gyvą religinį jausmą"⁴. Tokia išvada liudija, kad autorei pavyko apčiuopti autentišką mito pavidalą: ne sustingusią, negyvą, užsisklendusią struktūrą, o funkcionuojantį, religiškai įprasminantį reiškinį.

Antanas Sereda

"LOGOS" PRISIKĖLIMAS?

Šiandienėje periodikos įvairovėje naujo žurnalo pasirodymas jau nebėra

¹Laurinkienė N. *Min. veik.*, p. 164-166.

²Plg. *Ten pat.*, p. 144-145.

³*Ten pat.*, p. 46-47.

⁴*Ten pat.*, p. 6.

ypatingas įvykis. Tačiau katalikiškoji visuomenė, kuri iki šiol negalėjo pasigirti leidiniu, pretenduojančiu gildinti religijos filosofijos ir bažnytinio meno klausimus, nekantriai laukė "Logos" pasirodymo*.

Žurnalo *spiritus rector* Dalia Marija Stančienė įžanginiame "Žodyje skaitytojams" žada daug: spausdinti "originalius teologų, filosofų, kultūrologų straipsnius, Vatikano dokumentus ir jų komentarus, filosofijos darbų vertimus, eilėraščius religijos tema" (kas per žanras?!), taip pat kalbėti apie "bažnyčios [sic!] meną" ir fiksuoti religinio gyvenimo kroniką. Na, o respiktabili žurnalo taryba turėtų laiduoti sumanymo sėkmę.

Deja, naujojo leidinio faktinė koncepcija nė iš tolo neprimena prieškarinio "Logos". Savaime tai nei bloga, nei gera. Tačiau žurnalas, kaip galima numanyti iš deklaracijų ir bostoniškos enciklopedijos straipsnio perspaudo, norėtų tęsti būtent senojo "Logos" tradiciją. Jeigu taip, tai naujagimis išvydo pasaulį per anksti arba pakrikštytas ne tuo vardu.

Žurnalas aiškiai kenčia nuo perspaudų. Žadėtų originalių straipsnių pirmame numeryje nėra, išskyrus dar vieną Algio Uždavinio "inicijuotą" tekstą.

Vis dėlto čia randame ir vertingų publikacijų. Miklós Vető straipsnis "Šiuolaikinės religijos filosofijos klausimu" įdomus ne tiek klasifikavimo intencijomis, kiek mėginimu tiksliau apibrėžti religijos filosofijos statusą. Autoriaus minčių suvokimui šiek tiek trukdo gana nelankstus vertimas. Be to, skaitytojui lieka tik spėlioti, ar tai specialiai žurnalui parašytas straipsnis, ar konferencijos pranešimas, ar kokia ištrauka...

Gianni Valente pastabos apie maldos rytietiškos technikos plitimą krikščionybėje vienu atžvilgiu - ne be "Logos" leidėjų kaltės - tiesiog klaidina skaitytoją. Straipsnio pabaigoje autorius gana plačiai svarsto Bažnyčios oficialių

institucijų požiūrį, rūpinasi, kad šis klausimas nebūtų jose "numarintas" ir viliasi, jog atitinkamas "dokumentas artimiausiu metu turėtų išvysti dienos šviesą". Jis ir buvo paskelbtas, vos mėnesiui praėjus po minimojo straipsnio pasirodymo žurnale "30 giorni". Šiuo atveju "Logos" redakcija privalėjo bent nurodyti, kad dokumentas jau išleistas.

Sveikintina "Logos" iniciatyva supažindinti visuomenę su Jono Pauliaus II enciklika "Sollicitudo rei socialis". Tiesa, lieka neaišku, ar oficialusis jos tekstas buvo paskelbtas būtent prancūzų kalba, iš kurios ji dabar išversta, juoba kad komentatoriai (Józef Majka ir Vytautas Kazlauskas) greta cituoja kitokių tekstą.

Gana blankų klasikos skyrelį atperka labai šiltas ir gyvas kun. Jono Juodelio žodis apie Jacques Maritain (kliūva nebent įrodinėjimas, jog "įvairių tautybių autoriai" filosofo vardą rašo Jacque). Vėlgi gaila, kad didysis tomizmo atnaujintojas pristatomas perspaudu.

Basia Nikiforova knygą "Nauji religiniai judėjimai ir bažnyčios" ne tiek recenzuoja, kiek anotuoja. Gal tai ir nėra peiktina, bet iš autorės, kaip šios srities žinovės, buvo galima tikėtis šio to daugiau. Beje, senoka ir pati aptariamoji knyga (1987 m.).

Nejaukiai nuteikia religinio gyvenimo kronika. 1990 m. jis buvo kaip reta turiningas, todėl perdėm privatus tokios kronikos pobūdis nepateisinamas jokiais argumentais.

Ikonografijos medžiaga taip pat verta kritikos. Trečioji bažnytinio meno paroda kažkodėl priskirta Rymantui Penkauskui, nors nei jis ją rengė, nei savo darbus joje eksponavo. Gal fotomeistras parašė tas keturias eilutes apie parodą? Betgi ir jos žurnale užima mažiau vietos, negu autoriaus pavardė ir teksto pavadinimas.

Taigi - ar atgimė *senasis* "Logos"? Veikia - dar tik formuojasi *visiškai kitoks* "Logos". Leidėjams ir bendradarbiams reikės didelės kantrybės ir kruopštumo, idant žurnalas pateisintų savo pavadinimą ir patenkintų skaitytojų

lūkesčius. O kad to labai reikia, jau pirmas numeris nepalieka jokių abejonių.

Antanas Gylis

VIRSMŲ VIETA

Viena po kitos pasirodė trys Algirdo Patacko ir Aleksandro Žarskaus knygelės: "Gimties virsmas"¹, "Vestuvinis virsmas"² ir "Mirties virsmas"³ (toliau atitinkamai - GV, VV, MV). Baltų etnine kultūra besidominčiam žmogui pastarųjų knygų turinys nėra naujas - kai kurios "Virsmuose" skelbiamos mintys mezgėsi jau garsiajame "Ethos", buvo dėstomos Kauno Sąjūdžio sekmadieninėje lietuvių kultūros mokykloje, išsakytos atskiruose straipsniuose. Tačiau pats šių idėjų sumezgimas į visumą, susistemėjimas yra jau naujas įvykis, suteikiantis puikią progą apžvelgti autorių pateikiamą baltų kultūros sampratą, kuri nagrinėjama per gimimo, vestuvių ir mirties ritualus, nuolat pabrėžiant jų struktūrinę vienovę.

Nors autorių idėjos žinomos pakankamai, bet į mokslininkų akiratį jos tarsi nepatenka. Filologai, etnologai, etnografai elgiasi taip, lyg Patacko ir Žarskaus tekstų nebūtų. Vis dėlto tai ne piktavališkumas ar tylus suokalbis. Kitaip tiesiog negali būti. Mokslas turi savus, šimtmečiais patvirtintus metodus ir susiklosčiusią tvarką; mokslininkas privalo vartoti visuotinai priimtas sąvokas ir laikytis nusistovėjusių darbo su empirine medžiaga taisyklių. Jei jis susikurs savo terminus, jam nepavyks susikalbėti su kolegomis, o jo darbo rezultatų pastarieji negalės įtraukti į savo studijas jau vien dėl tos priežasties, kad vieny ir kitų vartojamos sąvokos igis skirtingą turinį. Tuo

¹ Patackas A., Žarskus A. *Gimties virsmas*. - V.: Kauno sekmadien. lietuvių kultūros m-kla; Eksperim. techn. paminklų restauravimo įmonė, 1990. - 100p. - 4 000 egz. - 4 rb.

² Žarskus A. *Vestuvinis virsmas*. - K.: KPI, "Konspektas", 1989. - 108p. - 1 000 egz. - 2,50 rb.

³ Patackas A., Žarskus A. *Mirties virsmas*. - V.: Eksperim. techn. paminklų restauravimo įmonė ir LPS Kauno sekmadieninė kultūros mokykla, 1990. - 88 p. - 4 000 egz. - 4 rb.

*LOGOS: Religijos filosofijos ir bažnytinio meno žurnalas / Leidėja-redaktorė Dalia Marija Stančienė. - Vilnius, 1990. - Nr. 1 (liepa - rugsėjis). - 192 p. - 10 000 egz. - 3 rb.

tarpu Patackas ir Žarskus kuria ne tik atskiras sąvokas, bet ištisą metakalbą, "įvardijimais ir sąskambiais" paremtą hermetišką sistemą. Su ja diskutuoti neįmanoma, nebent priimtume autorių siūlomas žaidimo taisykles, kurios gana savitos. Įsivaizduokime šachmatų partiją, kad ir gražiausią, kurioje lemtingiausią akimirką žirgas eina kaip karalienė, ir pagalvokime, ar tokia partija gali būti įtraukta į šachmatų vadovėlį. O tokia, kur visi pėstininkai it žirgai šokinėja per kitų figūrų galvas?

Patackas ir Žarskus nagrinėja lietuvių (baltų) gimimo, vestuvių ir mirties ritualus, atsekdami juose tapačias struktūras. Net prieštaringiausius žmogaus gyvenimo įvykius (pvz. gimimą ir mirtį) lydintys ritualai organizuoti pagal vieną ir tą patį modelį ar struktūrą. Svarbiausieji jų, kurių metu žmogus pereina į kitą būseną, vadinami virsmis. Būtent jie, autorių manymu, sudaro "baltų kultūros ašį". Savo ruožtu tai, kad baltų kultūroje atsekami tokie virsmai, kuriuose pažvelgiama "į Anapus, kur žmogui, esant čia, žemėje, beveik neįmanoma išvelgti" ir kuriuose žmogaus asmenybė išlaiko savo integralumą, sąmonės šviesą, apibūdina baltų kultūrą kaip "etinę kultūrą". "Būtent virsmo sampratos branda rodo visos etinės kultūros subrendimo laipsnį" (cit. iš GV ir MV įvadinio straipsnio "Virsmas baltų kultūroje"). Tokiuose svarbiausiuose gyvenimo įvykiuose ryškėjąs ypatingas baltų kultūros autentiškumas. "Baltų kultūroje <...> gyvenimo periodų kaita buvo natūrali, derinama su žmogaus gyvybinių galių pakilimu, suvešėjimu ir atoslūgiu. Tai būdingas esos kultūros bruožas..." Autoriai teigia, kad virsmų nagrinėjimas rodo baltų kultūrą esant etinės civilizacijos jaunystės kultūra, tad pvz. indišką civilizaciją būtų vėlesnė už baltiškąją (GV 15-16).

Visi šie teiginiai remiasi baltiškų gimimo, vestuvių ir mirties ritualų rekonstrukcija. Apie jos pagrįstumą čia nekalbėsime. Norėtusi tik trumpai aptarti esminį klausimą, būtent: ar minėtų ritualų nagrinėjimas apskritai gali būti išeities

taškas, leidžiantis kalbėti apie baltų kultūros savastį, "aiškiai regimą ašį" ar "būdingiausią jos bruožą", konstatuoti baltų kultūros esmę ("etinę kultūrą", "esos kultūrą" - dėl ne visada aiškių terminų šįkart nesismulkinkime)?

O abejonių nestinga. Visų pirma šie ritualai Lietuvoje patyrė stiprią bažnytinės tradicijos įtaką. Deja, autoriai praktiškai neužsiima šaltinių kritika ir bet kokį etnografinę Lietuvoje ar aplinkinėse teritorijose užrašytą faktą laiko baltišku. Pvz. kalbėdami apie "senąjį baltišką krikštą", "viešąsias prausynas", autoriai šiuos motyvus laiko baltiškais. Tačiau nuo Justino ir Irenėjaus laikų žinomas aiškinimas, kad kūdikio krikštas reiškia jo perėjimą iš demonų valdžios į Dievo globą. Krikšto apeigose didelį vaidmenį turi egzorcizmai. Tuo tarpu tas pats krikščioniškas tikėjimas (kūdikį reikia kuo greičiau pakrikštyti, nes kitaip jį "labai lengvai gali pagadinti raganos, velnias apstėsti ir kitos negerovės pagriebti"), autorių rekonstrukcijoje jau įgauna specifinio baltiško tikėjimo pobūdį (GV 42). Krikščionybės mokymas sąlygojo ir lietuviams žinomą tikėjimą, kad angelas sargas ima žmogų globoti tik po krikšto. Tuo tarpu autoriai pastarąjį tikėjimą pateikia kaip baltišką.

"Baltiškojo krikšto" išskirtiniu požymiu taip pat laikomas noras kuo greičiau naujagimį pakrikštyti. Pasak autorių, tai prieštarauja ankstyvajai bažnytinei tradicijai, kuri neva nuo pat pirmųjų amžių buvo abejinga kuo anksčiau kūdikį krikštui (GV 44). Dėl abejingumo galima ginčytis (jau Kiprijonas ragino kūdikius krikštyti 2-3 dieną po gimimo, tokiam skubėjimui pritarė ir Evangelija - plg. Jn 3, 5). Pagaliau, jei Bažnyčia ir būtų buvusi abejinga, tai tik ne XIV a., Lietuvos krikšto metu, ir ne XIX-XX a., iš kurių mus pasiekė didžiuliu etnografinių užrašymų. Galiausiai kūdikį krikštyti skubėta net dėl didelio XX a. pradžioje vaikų mirtingumo. Taigi, toks skubėjimas negali būti savaime aiškinamas kaip baltiškų krikštytųjų relikvas.

Įdomiai autoriai samprotuoja apie

bažnytinės krikšto tradicijos raidą ir šio sakramento liturgijos istoriją. Jie mano, kad liturginė istorija tėra baltiškojo krikšto idėjos kelionė per laiką ir erdvę. Autorių nuomone, apskritai krikščionybė "savo etinį turinį sėmė iš indoeuropietiško kraičio skrynių, ir, drįstame tvirtinti, būtent doros srityje patyrė esmingiausią Indoeuropos įtaką" (GV 4). Norėtusi paklausti: ar krikščionybė - Apreiškimo paremta religija, kuri jėgų semiasi iš to paties Apreiškimo, vis grįždama prie jo, ar "religijų evoliucijos" bei "religinių difuzijų" produktas? Ar Dekalogas bei Kalno pamokslas yra baltiškas ar žydiškas, o gal graikiškas reiškinys? Žinoma, autoriai gali turėti savo nuomonę, bet reikėtų ir tam tikro nuoseklumo, nes toliau tai pačiai krikščionybei priekaištaujama, kad ji daug prarado "dėl per mažo domėjimosi etine baltų (indoeuropiečių) kultūra" (GV 52). Kadangi citatos viena kitai prieštarauja, taip ir lieka neaišku - sėmėsi ar nesisėmė, patyrė ar nepatyrė? Krikščionybei galima prikišti dar daug ką - pvz. menką domėjimąsi irokėzų ir kiniečių, Australijos aborigenų ir ugrofinių etika...

Grįžtant prie virsmų ir ritualų autentiškumo problemos, reikėtų pastebėti, kad juos įtakoti galėjo ne tik krikščioniškoji tradicija.

Visose mokslui žinomose religijose ir kultūrose aptinkami papročiai, kurie siejami su žmogaus būklės pasikeitimu (vokiečių religijotyroje *Übergangsriten*). Tai gimimo, brandos, vestuvių, mirties ritualai. Patackas ir Žarskus iš šių keturių pagrindinių universalių lūžio taškų pasirenka tris, nenagrinėdami brandos (inicijacijų) ritualų problematikos. Pažymėtina, kad beveik visose tautose ir kultūrose šie keturi svarbiausių būklės pasikeitimą lydinčių ritualų kompleksai sutampa praktiškai iki smulkmenų. Tai jokia naujiena: jau nuo J.G. Frazerio laikų tiek religijos etnologija (socialinė bei kultūrinė antropologija), tiek lyginamoji religijotyra, nekalbant jau apie religijos fenomenologiją, mus pripratino prie stulbinančio ritualų sutapimo erdvės

ir laiko atskirtose tautose bei kultūrose.

Deja, autoriai į tai nekreipia dėmesio. Minėtasis "viešųjų prausynų" paprotys, laikomas specifisku baltišku ritualu (GV 42), sutinkamas ir Polinezijoje, ir Naujojoje Zelandijoje (maoriai). Tad ar galima kalbėti apie ypatingą jo baltiškumą? Galimas dalykas, "viešosios prausynos" išties funkcionavo baltų kultūroje, tačiau tai universalus, daugeliui tautų būdingas paprotys, kurio aptikimas baltuose būtų ne baltišką "savitumą" nusakantis, o kuo dėsniausias reiškinys.

Žarskus teigia, kad "... gyvendami skirtingus gyvenimo etapus, mūsų protėviai turėjo skirtingus vardus. Vardų keitimas vestuviniame virsme yra darnos ir kartu etinės kultūros išraiška" (VV 12), t.y. vardų keitimas - vienas esminių baltų kultūros etiškumą liudijančių dalykų. Tačiau vardus svarbiomis gyvenimo progomis keičia eskimai ir indėnai, nekalbant apie Afrikos ir Ramiojo vandenyno salų gyventojus. Tad ir šių tautų kultūras tektų priskirti "etinių kultūrų" ratui, bet tada nebeaišku, kokios kultūros būtų "neetinės".

Autoriai pabrėžia "ypatingą vardo prasmę baltų kultūroje" (MV 31, pgl. VV 9 - 13) ir pagrįstai atkreipia dėmesį į vardo keitimo papročio relikтус bei tikrinio vardo pradžią virsmo metu, pvz. mirusiojo įvardijimą velioniu, draudimą minėti mirusiojo vardą bei jo šauktis. Tačiau tikrinius vardus praranda ir Australijos aborigenų, Amerikos indėnų nuo Hudzono įlankos iki Patagonijos mirusieji.

Tokių ir panašių pavyzdžių galima

prisirinkti begales, jų gausu etnologų darbuose. Kitaip tariant, daugelis virsmų lydinčių ritualų, kuriuos autoriai pateikia kaip baltiškus, "ašinius" baltų kultūros dalykus, yra ne tik baltiški (indoeuropietiški), bet ir universalūs apskritai - bendražmogiški, archetipiniai ir pan.

Grįžtant prie virsmų, reikėtų pasakyti, kad patys jie bei jų nagrinėjimas nebūtinai atvers specifinę baltišką pasaulėjautą ar pasaulėžiūrą. Išties, autorių atskleistos virsmų struktūros baltuose, matyt, funkcionavo. Tačiau iš jų ir per juos negalime suvokti baltiškiosios kultūros turinio. Tai tik (ir net) formos, archetipai, egzistuojantys visose tautose ir, matyt, visais laikais. Būtų neįtikėtina, jei baltiškoje kultūroje tokių universalių formų ar struktūrų nepavyktų aptikti.

Būtent čia atsiskleidžia Patacko ir Žarskaus knygų trilogijos pozityvusis turinys: baltų kultūroje atrandamos universalios, bendražmogiškos pagrindinių gimimo, vestuvių, mirties ritualų struktūros. Tai svarbus žingsnis rekonstruojant baltų kultūrą. Iki šiol tokie ritualai nenagrinėti, buvo apsiribojama tik paviršutinišku jų aprašėjimu. Patackas ir Žarskus atskleidžia virsmų dinamiką bei tarpusavio sąryšius. Gimimo, vestuvių, mirties ritualų struktūrinis tapatumas aprioriškai buvo nujaučiamas: kaip ir kitose kultūrose, taip ir baltuose visi tokie ritualai turėjo būti organizuoti pagal tą patį modelį. Autoriai jį aptiko ir aprašė. Čia neužteks vietos autorių pateikiamoms virsmų schemoms (GV S, MV S) analizuoti, tačiau empirinė medžiaga iš tiesų atitinka autorių apmes-

tas virsmų struktūras.

Universalių ritualų struktūrų atsekimas baltiškoje kultūroje tampa lietuvių etinės kultūros nagrinėjimo įvykiu, kurio ignoruoti nebegalima.

Šį pozityvų Patacko ir Žarskaus pasiekimą tektų atskirti nuo autorių noro ritualines struktūras suabsoliutinti, pabrėžti jų ypatingą baltiškumą. Tai, kad reiškinys vienoje ar kitoje kultūroje funkcionuoja, dar nereiškia, kad jis yra išskirtinė tos kultūros savastis, per kurią ir tik per kurią tą kultūrą galima nusakyti. Virsmų ritualai universalūs, kaip universali yra pati mirtis ar gimimas, Dievo ar sielos idėjos.

Ten, kur autorių indukcijos grindžiamos empirine medžiaga, laimėjimai akivaizdūs. Deja, tokio nagrinėjimo eigą dažnai pertraukia pernelyg nutrūktgalviškos etimologijos. Sunku suvokti principinį siekį perpus laužyti šaknis bei priesagas. Štai kad ir toks, jau visiškai nebesuprantamas aiškinimas: "l" pasireiškia per "n". Raidės "l" prasmė susijusi su individualybe, asmeniškumu. Tai matyti žodžiuose, turinčiuose vieną manifestuotą priebalsę: "lėlė" (VV 43).

Šachmatų partija, kurioje ne visi ėjimai atitinka taisykles, negali patekti į šachmatų vadovėlį. Tačiau tokioje partijoje gali pasitaikyti sėkmingas etiudas ar kombinacija, kurios metu visos figūros elgėsi prideramai. Tokia kombinacija turi prasmę.

Tačiau jei sugebama gerai sužaisti pagal visų priimtas taisykles, ar verta kurti savąsias ir amžinai žaisti priešais veidrodių?

Antanas Sereda